

From: "5.1.2.e"
Sent: Thu, 14 Mar 2024 11:22:56 +0100
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@bureaubuiten.nl>
Cc: "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Subject: Vervolgacties op rapport Recreatiedruk op natuur

Hallo 5.1.2.e

Hierbij een vervolgvraag op de rapportage.

Inmiddels ligt de rapportage nu bij twee bestuurders om het door middel van een Statenbrief door te sturen naar de commissie en de Staten.

Een van de vervolgacties is de zonering.

In het rapport staan diverse punten genoemd waaraan een proces om te komen tot zonering moet worden voldaan.

De vraag is nu of jij een plan van aanpak kunt maken voor het proces om te komen tot zonering.

Kun jij ons daarvoor een offerte sturen? (ik ga er even vanuit dat het geen al te hoog bedrag is en we één op één kunnen gunnen)

Voor de procesbegeleiding bij dit proces zal een aparte uitvraag worden gedaan.

Dat hoeft er dus nu niet bij.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

From: "5.1.2.e"
Sent: Mon, 9 Sep 2024 15:54:18 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Cc: "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Subject: RE: Afspraak maken voor opvolging onderzoek recreatiedruk in natuurgebieden
Attachments: (25-01-2024) Onderzoeksrapportage.pdf, (25-01-2024) Notitie conclusies en aanbevelingen.pdf

Hallo 5.1.2.e

Ik ga kijken of er een gaatje te vinden is in de agenda. In de bijlage staan de rapporten over recreatiedruk op natuur.

Groet,

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

Verzonden: maandag 9 september 2024 15:50

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

Onderwerp: RE: Afspraak maken voor opvolging onderzoek recreatiedruk in natuurgebieden

Hallo 5.1.2.e

Ik ben net begonnen als 5.1.2.e / 5.1.2.e 5.1.2.e in het cluster van 5.1.2.e Op dit moment hebben we nog niet meteen iemand beschikbaar maar ons voorstel is dat wij eerst met z'n drieën afspreken en de aanbevelingen doornemen. Dan krijgen we iets meer grip op wat (en wie) er nodig is voor deze klus en kunnen we gelijk een eerst stapje zetten. Ik zie wel dat de agenda's aardig vol zitten. Zou jij even willen kijken of je iets kunt plannen (ik ben zelf vaak op di, do op kantoor (na 10 uur). Anders dagen via teams.

Kun je ons het rapport vast toesturen?

Groet 5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

Verzonden: vrijdag 30 augustus 2024 09:09

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

Onderwerp: RE: Afspraak maken voor opvolging onderzoek recreatiedruk in natuurgebieden

Goedemorgen 5.1.2.e

Goed dat je het onderwerp weer aanzwengelt.

Ik ga even kijken of ik dit onderwerp zelf blijf doen of dat ik het bij 1 van mijn teamleden neer ga leggen. Ik kom daar in de week van 2 september op terug.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

Team Natuur en Landbouw

Afwezig op 5.1.2.e 5.1.2.e

Provincie Utrecht

Archimedeslaan 6 | Postbus 80300 | 3508 TH Utrecht

5.1.2.e

| provincie-utrecht.nl

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

Verzonden: donderdag 29 augustus 2024 14:36

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

Onderwerp: Afspraak maken voor opvolging onderzoek recreatiedruk in natuurgebieden

Beste 5.1.2.e

Een tijd geleden is door Bureau Buiten het onderzoek Recreatiedruk in natuurgebieden gedaan, waarvoor we als provincie de opdracht hebben gegeven aan Bureau Buiten. Destijds heeft mijn collega 5.1.2.e dit begeleid, maar ik neem dit thema nu over van hem. Is het een idee om binnenkort (ik zit zelf te denken aan de week van 9 september) een afspraak te maken met elkaar om te kijken hoe we adviezen uit dat rapport verder uit kunnen werken?

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

BELEIDSVERKENNING
RECREATIEDRUK IN
NATUURGEBIEDEN PROVINCIE
UTRECHT

*Onderzoeksrapportage
November 2023*

Eelerwoude

BUREAUBUITEN
economie & omgeving

Beleidsverkenning Recreatiedruk in natuurgebieden Provincie Utrecht

*Onderzoeksrapportage
November 2023*

Aangeboden aan
Provincie Utrecht

5.1.2.e 5.1.2.e

November 2023

Projectnummer: 2023-1942

Foto voorblad: eigen foto

Bureau BUITEN Economie & Omgeving

Wittevrouwensingel 100

3514 AM Utrecht

info@bureaubuiten.nl

www.bureaubuiten.nl

+31 (0)30-231 89 45

In samenwerking met:

Eelerwoude

Bronland 10

6708 WH Wageningen

info@eelerwoude.nl

www.eelerwoude.nl

+31 (0)88-147 1

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
1.1	Aanleiding	5
1.2	Vraagstelling	5
1.3	Doelstelling	5
1.4	Onderzoeksmethoden	6
1.5	Leeswijzer	6
2	Context: natuur en recreatie in de provincie Utrecht	7
2.1	Recreatie in de provincie	7
2.2	Natuur in de provincie	8
2.3	Definitie recreatiedruk	9
2.4	Juridisch kader	10
2.5	Huidig beleidsinstrumentarium	11
3	Effecten recreatie op de natuur	13
3.1	Negatieve effecten van recreatie op natuur	13
3.2	Wanneer is verstoring erg?	14
3.3	Positieve effecten van de recreatie op natuur	16
3.4	Natuurtype en gevoeligheid voor recreatie	16
3.5	Ervaringen uit de praktijk	17
4	Recreatiedruk	20
4.1	De invloed van bezoekersgedrag	20
4.2	Het meten van recreatiedruk	21
4.3	Draagkracht en recreatiedruk	23
4.4	Ervaringen uit de praktijk	24
5	Omgaan met recreatiedruk	29
5.1	Handelingsperspectieven	29
5.1	Bezoekersmanagement	29
5.2	In hoeverre voorkomen deze initiatieven en acties verstoring van natuur?	34
5.3	Welke gevolgen hebben deze initiatieven en acties voor de toegankelijkheid en de recreatiemogelijkheden van natuurterreinen?	34
6	Recreatiezonering (recreatieplanning)	36
6.1	Wat is recreatiezonering	36
6.2	Effecten zonering op beleving	37
6.3	Effecten zonering op recreatiedruk	37
6.4	Houding ten opzichte van recreatiezonering	38
6.5	Welke argumenten en uitgangspunten kunnen voor een zonering gehanteerd worden?	38
6.6	Welke uitdagingen komen kijken bij zonering	39
6.7	Welke lessen kunnen we leren van andere gebieden met recreatiezonering	39
6.8	Ervaringen uit de praktijk	41
7	Kosten en financiering	45
7.1	Extra kosten voor natuurbeheerders	45
7.2	Provinciale regelingen om extra kosten te dekken	48
7.3	Financiering van de extra kosten van beheer	48

7.4	<i>Staatsteun</i>	50
8	<i>Conclusies en aanbevelingen</i>	53
8.1	<i>Conclusies per hoofdvraag</i>	53
8.2	<i>Aanbevelingen</i>	57
9	<i>Literatuurlijst</i>	61
10	<i>Bijlagen</i>	64
	<i>1. Effectenindicator landrecreatie op de Oostelijke Vechtplassen</i>	64
	<i>2. Wezenlijke Kenmerken en Waarden en recreatie</i>	65
	<i>3. Gevoerde gesprekken</i>	66
	<i>4. Verslag UPG bijeenkomst</i>	67
	<i>5. Uitkomsten enquête particuliere eigenaren</i>	70

1 Inleiding

Deze beleidsverkenning naar recreatiedruk in natuurgebieden in de provincie Utrecht richt zich op de mogelijkheden om bestaande of nog te ontwikkelen beleidsinstrumenten (beter) in te zetten om de lasten voor gebieden en beheerders te verminderen of te spreiden. In dit rapport vindt u de bevindingen, analyses en antwoorden op de onderzoeksvragen.

1.1 Aanleiding

De afgelopen jaren is door o.a. verstedelijking, toenemende druk vanuit omliggende steden, en de coronapandemie het bezoek aan natuurgebieden sterk toegenomen. De provincie Utrecht heeft van beheerders en eigenaren van natuurgebieden signalen ontvangen dat dit tot extra verstoring van de natuur en extra toezicht- en beheerkosten leidt. De provincie wil daarom onderzoeken in hoeverre recreatie leidt tot verstoring van en druk op de natuur.

Op 7 juli 2021 is in PS de Kadernota 2022-2025 besproken. Naar aanleiding hiervan heeft de gedeputeerde een toezegging gedaan die luidt:

“GS zal onderzoeken of er voor de zeer drukbezochte natuurgebieden in de provincie wellicht een aparte provinciale regeling moeten worden ingeroepen om ervoor te zorgen dat aan de ene kant mensen kunnen blijven genieten van de natuur, maar dat ze niet een onevenredige verstoring van de natuur veroorzaken, en dat de terreinbeherende organisaties ook in staat worden gesteld om daar op een goede manier mee om te gaan. Vervolgens zal gedeputeerde de Staten begin 2022 informeren over de uitkomsten van het onderzoek en indien noodzakelijk een voorstel doen ten aanzien van een aanvullende bijdrage boven op de financiële middelen die terreinbeherende organisaties in dit kader al ontvangen.”

Aan deze toezegging wordt thans uitvoering gegeven door het uitvoeren van een beleidsverkenning.

1.2 Vraagstelling

In de beleidsverkenkende studie worden vier hoofdvragen beantwoord:

1. In hoeverre leidt recreatie(druk) op natuurterreinen tot onevenredige/ongewenste verstoring van natuur op de natuurterreinen?
2. Welke initiatieven of concrete acties ondernemen natuurbeheerders in natuurgebieden om verstoring te voorkomen?
3. In hoeverre is voor drukbezochte natuurterreinen een aparte provinciale regeling gewenst/noodzakelijk en mogelijk, om de extra kosten, voortvloeiende uit het druk bezocht zijn van de natuurterreinen, aan natuurbeheerders te vergoeden?
4. In hoeverre kunnen via zonering de belangen van natuurbehoud enerzijds en het belang van natuurgerichte recreatiemogelijkheden in balans worden gebracht of in ieder geval zo goed mogelijk worden afgewogen?

1.3 Doelstelling

Het doel van deze studie is om te onderzoeken of er (aanvullend) beleidsinstrumentarium en/of vergoedingen voor de NNN-gebieden wenselijk zijn om belangen van recreatie en natuurbehoud zo optimaal mogelijk op elkaar af te stemmen.

1.4 Onderzoeksmethoden

Voor deze studie zijn verschillende methoden gebruikt:

- Literatuuronderzoek: er zijn verschillende (wetenschappelijke) bronnen geraadpleegd als basis voor het onderzoek;
- Interviews en (groeps)gesprekken: er zijn gesprekken gevoerd met onder andere terreinbeherende organisaties zoals Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Utrechts Landschap, particuliere eigenaren (UPG leden), andere provincies en experts (zie bijlage 3);
- Enquête en bijeenkomst: we hebben op een ledenbijeenkomst van het Utrechts Particulier Grondbezit (UPG) een enquête verspreid onder particuliere eigenaren;
- Inzet van bestaande (en eigen) regionale kennis en ervaring met dit onderwerp.

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk twee geven we introductie van recreatie en natuur in Utrecht en de definitie die we hanteren in dit onderzoek. In hoofdstuk drie beschrijven we de effecten van recreatie op de natuur. In hoofdstuk vier gaan we dieper in op recreatiedruk, hoe dit gemeten kan worden en hoe het momenteel ervaren wordt in de praktijk. Hoofdstuk vijf beschrijft de initiatieven die kunnen worden ingezet om recreatiedruk te verminderen en in hoofdstuk zes gaan we dieper in op recreatiezonering. Hoofdstuk zeven beschrijft de kosten die bij recreatiedruk komen kijken en de mogelijkheden voor financiering. In hoofdstuk acht geven we antwoord op de hoofdvragen en worden concrete aanbevelingen gegevens voor het omgaan met recreatiedruk in de natuurgebieden in de provincie Utrecht.

2 Context: natuur en recreatie in de provincie Utrecht

In dit hoofdstuk wordt de aanleiding voor dit onderzoek, het onderzoeksgebied en de definitie die in dit onderzoek voor recreatiedruk gehanteerd wordt beschreven.

2.1 Recreatie in de provincie

Recreatieve druk hangt samen met de bevolkingsconcentraties, en de behoefte van de bevolking om te recreëren. Groei van het aantal inwoners betekent ook een toename van de recreatie buitenshuis. De provincie Utrecht heeft in 2022 bijna 1,4 miljoen inwoners (een toename van meer dan 10% sinds 2012), en dit aantal neemt de komende jaren verder toe. Met name de steden Utrecht, Amersfoort en Veenendaal zullen sterk groeien.

Daarnaast zien we ook dat mensen meer en vaker de natuur opzoeken voor recreatie. Deze ontwikkeling was duidelijk zichtbaar tijdens de Coronapandemie, maar is voor een deel blijvend, blijkt uit ervaringen van onder andere boswachters en boa's in natuurgebieden. Het belang dat wordt gehecht aan een gezonde levensstijl, zorgt ervoor dat bewegen in het groen en de natuur populairder zijn worden. De afgelopen jaren is er steeds meer wetenschappelijk bewijs gekomen dat blootstelling aan natuur positief is voor de gezondheid, o.a. door stressreductie.

De bevolkingsgroei en de toenemende behoefte om in de vrije tijd de natuur op te zoeken, leidt tot een toenemend tekort aan groene recreatieruimte. Op dit moment is er al een tekort aan recreatieruimte in de vorm van goed bereikbare uitloopgebieden en natuur, groen en water voor een recreatie-activiteit buitenshuis¹. De recreatiedruk op natuur- en groengebieden zal de komende jaren daardoor verder toenemen.

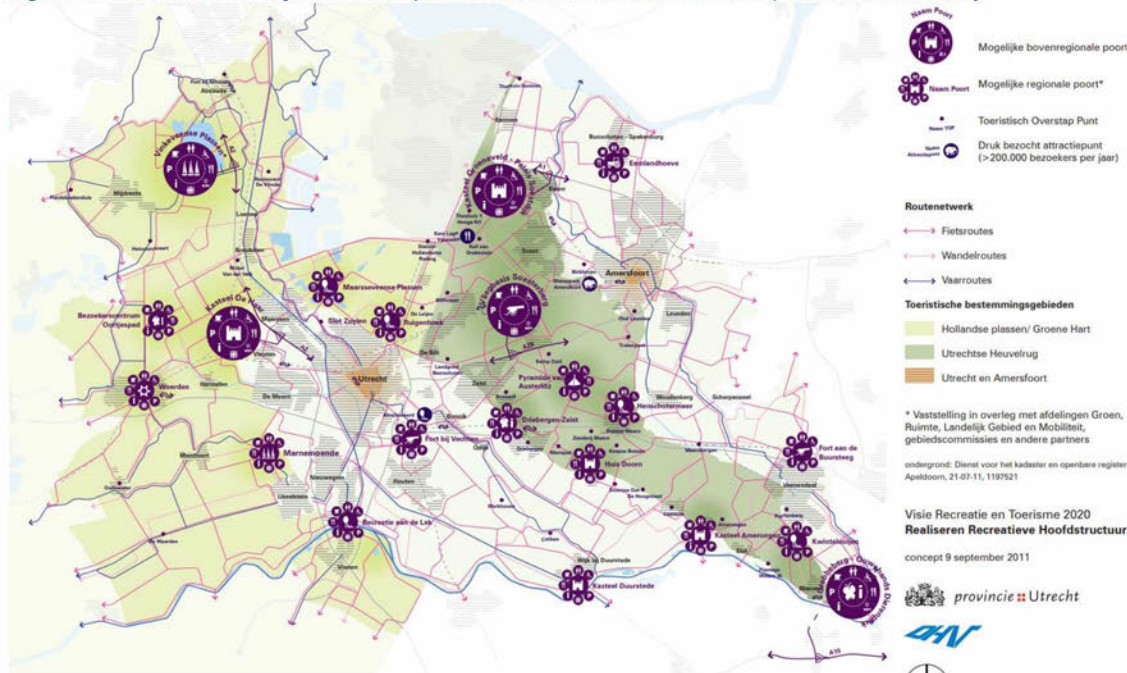
Binnen de provincie zijn er zowel recreatiegebieden, die specifiek zijn ingericht voor recreatie, als natuurgebieden. De Utrechtse Heuvelrug is één van de meest bekende en populaire bestemmingen voor openluchtrecreatie in de provincie. Daarnaast zijn er talloze grotere en kleinere recreatie- en natuurgebieden in de provincie te vinden, ook langs de Lek, in het Groene Hart en de Vechtstreek.

De provincie Utrecht kent sinds 2020 een Recreatieve Hoofdstructuur (RHS)², deze bestaat uit routes voor wandelen, fietsen en varen, zoals opgenomen in de Visie Recreatie en Toerisme 2020 van de provincie Utrecht (zie figuur 1). Herkenbare en prominente toegangslocaties voor deze recreatie- en natuurgebieden zijn aangeduid als Poorten. Deze Poorten hebben ieder een eigen attractiewaarde en trekken mede hierdoor ook publiek aan. Een onderscheid wordt gemaakt tussen Poorten met een bovenregionaal bereik vanaf 100 kilometer of meer en Poorten met een regionaal bereik, hiervoor zijn mobiliteitsprofielen opgesteld. Daarnaast zijn er ook nog Toeristische OverstapPunten (TOPs), die een goede startlocatie zijn voor een recreatieve activiteit, deze zijn wel een stuk bescheidener van opzet.

¹ *Groen Groeit mee, Opgeven in Beeld, Bureau BUITEN, 2021*

² <https://www.stateninformatie.provincie-utrecht.nl/Vergaderingen/Commissie-Milieu-Mobiliteit-en-Economie/2011/14-november/19:30/Statenbrief-Concept-Visie-Recreatie-en-Toerisme-2020-ter-discussie-en-ter-reactie-2011MME89/2011MME89-Statenbrief-concept-Visie-Recreatie-en-Toerisme-2020-bijlage.pdf>

Figuur 1. Recreatieve Hoofdstructuur (Visie Recreatie en Toerisme 2020, Provincie Utrecht)

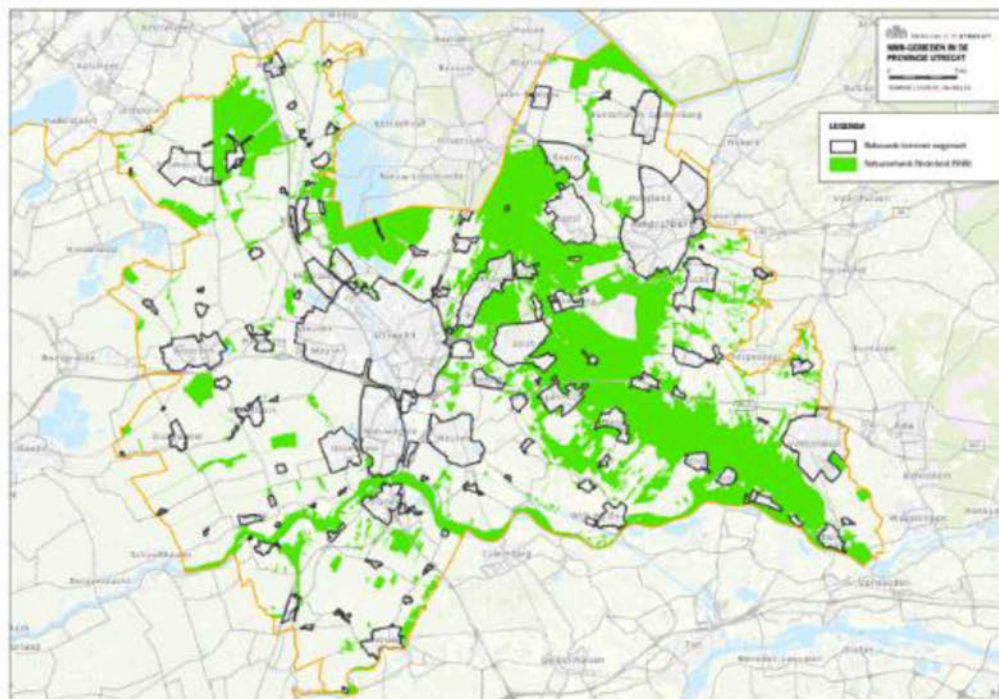

2.2 Natuur in de provincie

Onderzoeksgebied

Dit onderzoek richt zich op recreatie in de gebieden die deel uitmaken van het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Het NNN is een netwerk van op elkaar aangesloten natuurgebieden. Ongeveer 30.000 hectare van het totale NNN ligt in de provincie Utrecht³. Het Europees netwerk van beschermde natuurgebieden, Natura 2000, is onderdeel van het NNN.

Figuur 2. Onderzoeksgebied – NNN Provincie Utrecht (Provincie Utrecht, 2023)

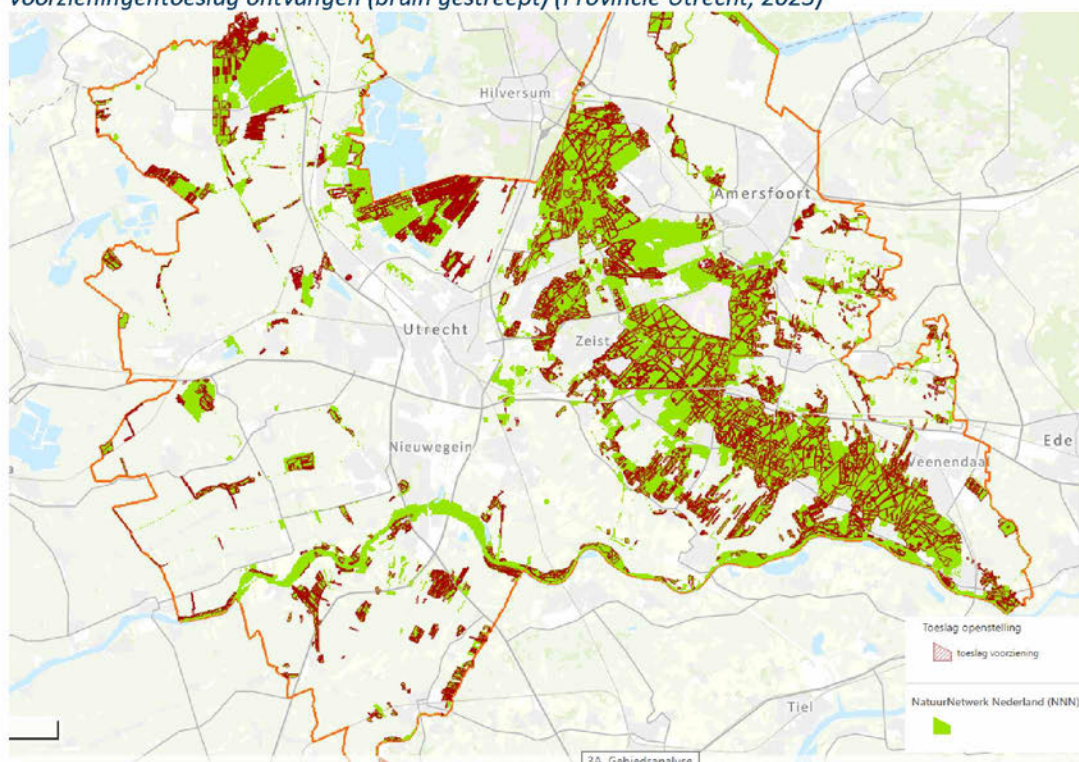
³ <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/natuur/natuurnetwerk-nederland-nnn#nnn>

Verbetering van de natuur in de provincie Utrecht

De provincie wil de natuur versterken, onder meer door bestaande natuurgebieden te vergroten en aan elkaar te verbinden. In 2011 is daarom afgesproken dat er in de provincie Utrecht 4.570 hectare natuur bijkomt. De provincie en het Rijk betalen de aanleg van 1.570 hectare nieuwe natuur. Daarvan is inmiddels meer dan de helft gerealiseerd. Voor de overige 3.000 hectare is niet genoeg budget van de provincie beschikbaar. Dit gebied wordt de 'Groene Contour' genoemd.⁴

Het overgrote deel van de gebieden van Natuurnetwerk Nederland is opengesteld voor recreatie (zie figuur 3). Dit gaat om 21.643 hectare dat is opengesteld (het totale NNN in Utrecht is ca 30.000 ha, inclusief de groene contour). Gebieden die niet zijn opengesteld zijn bijvoorbeeld militaire oefenterreinen bij Amersfoort en bepaalde delen van plassen en uiterwaarden. In de gebieden die niet zijn opengesteld, is met uitzondering van geleide excursies en privégebruik door de eigenaar, geen recreatief gebruik mogelijk.

Figuur 3. NNN Provincie Utrecht en de gebieden die zijn opengesteld voor recreatie en daarvoor een voorzieningentoeslag ontvangen (bruin gestreept) (Provincie Utrecht, 2023)

2.3 Definitie recreatiedruk

Wij definiëren recreatiedruk als het effect van recreatie op de omgeving. In de context van dit onderzoek spreken we met name over de druk die recreatie op *de natuur* veroorzaakt. Recreatie kan ook effecten hebben op de economie, de leefbaarheid voor inwoners, en andere aspecten van de omgeving, maar in dit onderzoek focussen wij ons op ecologie en natuur.

De druk van recreanten (of toeristen of bezoekers) in een gebied kan worden uitgedrukt in “intensiteit” en “dichtheid”⁵. De intensiteit geeft de relatie weer tussen het aantal bezoekers in verhouding tot het aantal inwoners in een gebied. De dichtheid geeft aan wat de druk op de omgeving is, dus hoeveel bezoekers er zijn per hectare. Voor het onderzoek in natuurgebieden is het aantal bezoekers of bezoeken

⁴ <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/natuur/ontwikkeling-van-nieuwe-natuur#groenecontour>

⁵ www.nbtc.nl/nl/site/kennisbank/regionaal-inzicht-in-toeristische-druk-intensiteit-en-dichtheid

per hectare (de dichtheid) het meest relevant. Ook wordt soms gekeken naar het aantal recreanten per km pad.

In hoofdstuk 4 gaan we dieper in op recreatiedruk en het zo mogelijk kwantificeren ervan.

2.4 Juridisch kader

Grondwet

Artikel 22.3 van de grondwet geeft aan dat de overheid voorwaarden schept voor maatschappelijke en culturele ontplooiing en voor vrijetijdsbesteding. Dit grondrecht is niet in specifieke (nationale) wetten uitgewerkt.

De **Wet natuurbescherming** beschermt Nederlandse natuurgebieden en planten- en diersoorten. De wet moet ervoor zorgen dat de verschillende planten- en diersoorten in de natuur blijven bestaan. Ook kwetsbare soorten mogen niet verdwijnen. Provincies bepalen voor hun gebied wat wel en niet mag in de natuur. Dat doen zij aan de hand van nationale en internationale regels.⁶

Natura 2000 is een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden (gebieden beschermd volgens de Vogel- en Habitatrichtlijn). In Natura 2000-gebieden zijn bepaalde diersoorten en hun natuurlijke leefomgeving beschermd om de biodiversiteit te behouden. Voor de N2000 gebieden zijn doelstellingen bepaald voor de intandhouding en de verbetering en uitbreiding van bepaalde natuurtypen. De N2000 gebieden in Utrecht zijn: Binnenveld, Botshol Eemmeer & Gooimeer, Zuidoever Kolland & Overlangbroek, Lingegebied en Diefdijk, Zuid Nieuwkoopse Plassen & De Haack, Oostelijke Vechtplassen, Rijntakken, Uiterwaarden Lek en de Zouweboezem. Als de omstandigheden erom vragen moet in N2000 gebieden ook het huidige gebruik, daarmee mogelijk ook recreatief gebruik, worden aangepast om de beoogde doelstellingen te behalen.

In het **Beleidskader Wnb** is vastgelegd hoe planten- en diersoorten beschermd worden. In sommige situaties en onder bepaalde voorwaarden moet toestemming (via een vrijstelling of ontheffing) aan de provincie gevraagd worden voor activiteiten in de natuur. Toezichthouders en handhavers zien er in opdracht van de provincie op toe dat deze voorwaarden worden nageleefd.

De provincie heeft het **Natuur Netwerk Nederland (NNN)** ruimtelijk beschermd via regels in de **Interim Omgevingsverordening** (1 april 2021). In artikel 6.3. staat: "Een bestemmingsplan dat betrekking heeft op locaties binnen het natuurnetwerk Nederland bevat geen nieuwe bestemmingen en regels die ruimtelijke ontwikkelingen toestaan die nadelige gevolgen kunnen hebben voor de wezenlijke kenmerken en waarden van het natuurnetwerk Nederland, bedoeld in Bijlage 10 Wezenlijke kenmerken en waarden van deze verordening, of die kunnen leiden tot een vermindering van de kwaliteit, de oppervlakte of de samenhang van het natuurnetwerk Nederland".

In de **Interim Omgevingsverordening** (1 april 2021) zijn ook regels ter bescherming van recreatieve belangen opgenomen. Onder meer in relatie tot provinciale wegen, Instructieregel functiewijzing (voormalig) agrarisch bedrijfsterrein naar stedelijke functie (anders dan wonen), uitbreiding woningbouw onder voorwaarden, bovenlokale dagrecreatieterreinen en recreatiezones.

Natuurschoonwet

Een eigenaar, vruchtgebruiker of erfpachter kan een landgoed laten rangschikken onder de Natuurschoonwet 1928 (NSW). Dat levert fiscaal voordeel op zodat je het landgoed makkelijker in stand kunt houden en eenvoudiger door kunt geven aan een volgende generatie. Nederland heeft veel

⁶<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/natuur-en-biodiversiteit/wetgeving-voor-natuurbescherming-in-nederland>

landgoederen met een origineel en historisch karakter. Deze landgoederen, buitenplaatsen, kastelen en natuurterreinen zijn een belangrijk onderdeel van het natuurschoon en hebben cultureel en maatschappelijk veel waarde. Om dit te behouden voor komende generaties, is de Natuurschoonwet 1928 in het leven geroepen. De NSW-rangschikking levert veel fiscale voordelen op, zoals vrijstellingen voor inkomsten-, overdrachts-, schenk- en erfbelasting. De eigenaar van het NSW-landgoed kan besluiten om een NSW landgoed open te stellen voor publiek. Dit is een keus en geen verplichting. De keuze wordt bepaald door:

- Een opengesteld landgoed kan geheel vrij van schenk of erfbelasting overgedragen worden.
- Wanneer een niet opengesteld landgoed wordt overgedragen moeten verkrijgers over de helft van de bestemmingswaarde van een landgoed erf- of schenk belasting betalen.

Voor beide situaties geldt dat eigenaren voor een periode van 25 jaar na de verkrijgen het landgoed in stand en in eigendom moeten houden. De openstellingsplicht bestaat uit de openstelling van een aantal meter pad:

- per hectare gerangschikt bos/beplanting 50 meter pad
- per hectare gerangschikte overige grond 25 meter pad

De open te stellen paden moeten min of meer gelijkmatig over je landgoed lopen. Doodlopende paden tellen niet mee in de bepaling van vereist padlengte. Tot slot hoeft een open te stellen pad alleen toegankelijk te zijn voor wandelaars.

2.5 Huidig beleidsinstrumentarium

Naast de juridische instrumenten zijn er beleidsinstrumenten waarmee de provincie kan sturen. De kerntaken ruimte, economie en natuur zijn belegd zijn bij de provincie.

Vanuit het **Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL)** verleent de provincie subsidie voor het behoud en de ontwikkeling van (agrarisch)natuurbeheer en soortenbeleid. Los van de vergoeding per beheertype bestaat de SNL uit meerdere bijdragen voor natuurbeheer: schapenbijdrage, vaarbijdrage, voorzieningenbijdrage en de toezichtsbijdrage⁷.

De voorzieningenbijdrage en toezichtsbijdrage zijn van toepassing op de gebieden binnen NNN die voor recreatie zijn opengesteld. Voor het huidige beheerjaar geldt dat de voorzieningenbijdrage €48,31 per ha en toezichtbijdrage €22,43 per ha bedraagt⁸. Voor de toezichtsbijdrage geldt de voorwaarde dat de natuurbeheerders actief deelnemen aan het Utrechts Samenwerkingsmodel Natuurtoezicht (USN).

De bijdrage vanuit het Subsidiestelsel Natuur en Landschap is gebaseerd op een percentage (84%) van de standaardkostprijs, die afhankelijk is van het type natuur. De SNL vergoed maar 84% van de kosten, hiermee is het per definitie voor een terreinbeheerder een uitdaging om alle kosten te vergoeden. De bijdrage voor voorzieningen is een vast bedrag per hectare en niet afhankelijk van het inrichtingsniveau of gebruik. Wel wordt de totstandkoming van de standaardkostprijs per natuurstype continu geactualiseerd en vindt er een jaarlijkse actualisatie van de voorzieningen bijdrage en toezichtbijdrage plaats.

Utrechts Samenwerkingsmodel Natuurtoezicht (USN)

Het Utrechts Samenwerkingsmodel Natuurtoezicht (USN) is de samenwerking tussen de provincie Utrecht, natuurbeheerders en de RUD Utrecht gericht op de uitvoering van het toezicht en de handhaving in natuurterreinen. Partijen bepalen jaarlijks gezamenlijk de prioriteiten en stemmen de programmering en planning af door middel van een gezamenlijke Toezichtskalender. De provincie stelt jaarlijks aan de RUD € 5.12,b beschikbaar voor 3 fte BOA-capaciteit en € 5.12,b voor invulling van de coördinatierol in het kader van het USN.

⁷<https://www.bij12.nl/onderwerpen/natuur-en-landschap/subsidiestelsel-natuur-en-landschap/subsidiestelsel-natuur-en-landschap/tarieven/>

⁸<https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2022/08/Subsidietarieven-SNL-beheerjaar-2023-inclusief-toeslagen.pdf>

Het hogere doel van het Utrechts model en de gezamenlijke toezichtkalender is: “optimale BOA-inzet voor een betere natuurbescherming en natuurbeleving, provinciebreed” In de term ‘natuurbeleving’ liggen ook recreatie en gastheerschap besloten; bezoekers moeten zich welkom voelen en veilig kunnen recreëren. Het gaat erom toezicht dáár uit te voeren en gastheerschap daar te uiten, waar dat het meeste rendement oplevert voor natuurbescherming en natuurbeleving door bezoekers / recreanten. Dit betekent dat toezichthouders soms toezicht zullen uitvoeren op andermans terrein, als daarmee de grootste winst wordt geboekt.

In de toezichtskalender van 2022 richt het USN zich op honden(uitlaters), mountainbikers, ruiters en motorcrossers, de openstellingsregels terreinen, (tuin)afvalstort en stroperij.

Subsidies

De **Subsidie recreatie en toerisme** kan onder meer aangevraagd worden voor:

- Het verbeteren van bovenlokale recreatievoorzieningen op het gebied van: nabijheid; bekendheid; bereikbaarheid; veiligheid; klimaatbestendigheid, en/of duurzaamheid; fysieke toegankelijkheid voor iedereen; het verminderen van overlast die recreanten van elkaar kunnen ondervinden; de match tussen vraag en aanbod in en om terrein en regio (minimaal 2 van de 8 punten).
- Het versterken van de duurzame ontwikkeling van de vrijetijdseconomie waarbij het toeristisch aanbod aansluit op de behoeften van de passende bezoekers en houdt rekening met de draagkracht van het gebied en haar inwoners; en het project naar aard en omvang een bovenlokale uitstraling heeft en bijdraagt aan de positionering en profilering van de regio. Projecten moeten zich richten op aantrekken van bezoekers of verlengen van de verblijfsduur, of de spreiding van bezoekers in de provincie Utrecht in ruimte en/of tijd.

Het is mogelijk om subsidie aan te vragen voor projecten die gericht zijn op het verbeteren van de balans tussen recreatie en natuur. Uit de ingediende aanvragen tot nu toe, komen echter geen voorbeelden die hier *direct* aan bijdragen. Wel zijn er projecten die indirect bijdragen aan bijvoorbeeld spreiding. De inzet van de subsidie voor versterking van de balans recreatie in natuur is hier niet expliciet opgenomen als mogelijkheid of voorbeeld. Jaarlijks is er voor de gehele subsidieregeling recreatie en toerisme 950.000 euro beschikbaar.

De **subsidieregeling Beleefbare natuur** (AVP) richt zich op plannen die bijdragen aan de draagvlak, kennis en beleefbaarheid van natuur en landschap. Hieronder vallen bijvoorbeeld het ontwikkelen en aanbieden van communicatie uitingen; educatieve projecten; acties die bijdragen aan draagvlak voor natuurbeleid; natuur- en landschapsgericht onderzoek; en acties die bijdragen aan de beleving van natuur.

Onbekend is op dit moment in hoeverre via deze regeling aanvragen zijn ingediend (is nagevraagd). De inzet van deze subsidie voor versterking van de balans recreatie in natuur is ook hier niet expliciet opgenomen als mogelijkheid of voorbeeld.

3 Effecten recreatie op de natuur

Er zijn zowel positieve als negatieve effecten van recreatie op de natuur. Het gedrag van de recreanten speelt hierbij een belangrijke rol. In dit hoofdstuk gaan we in op de mogelijke effecten van recreatie op de natuur, om zo inzicht te verkrijgen in de effecten van recreatiedruk.

3.1 Negatieve effecten van recreatie op natuur

Uit de literatuur onderscheiden we de volgende typen effecten van recreatie op natuurwaarden^{8,9}

1. Verstoring van fauna door de aanwezigheid en het gedrag van mensen, al dan niet met hun huisdieren en voer- of vaartuigen. Het kan gaan om verstoring door zichtbare aanwezigheid (optisch), geluid, geur of licht.
2. Beschadiging van vegetaties, oevers en de bodem door bijvoorbeeld struinen, rijden, varen en aanleggen.
3. Ruimtebeslag en versnippering door aanleg van recreatiepaden en -voorzieningen.
4. Vervuiling door het deponeren van afval, lozing van afvalwater, lekken van motorolie, evenals eutrofiëring van voedselarme systemen door hondenuitwerpselen en vervuiling door medicijnresten (antivlooiemiddelen en antiwormmiddelen, antibiotica van honden en paarden).
5. Directe populatieveranderingen door bijvoorbeeld het wegvangen/doden of uitzetten van individuen, het (onopzettelijk) verspreiden van invasieve exoten of amfibieënschimmels (als een hond in het bos kort achter elkaar meerdere wateren bezoekt).

Vaak zijn deze factoren niet de primaire factor, echter kan recreatie er wel voor zorgen dat een soort een kritische drempelwaarde bereikt. Recreatie kan een druppel zijn, maar soms wel een druppel die de emmer doet overlopen. Recreanten kunnen op onverwachte manieren voor verstoring zorgen, of onbewust vegetatie vertrappen. Populaties kunnen geïsoleerd raken met als gevolg dat ze lokaal kunnen uitsterven.

Negatief effect op fauna

Direct voor te stellen is de wandelaar die in juni met de hond losloopt. Hier en daar gaat de hond van het pad af om een geurspoor te volgen. Daarbij kan de hond op de grond broedende vogels tegenkomen (bijv. wilde eend of patrijs) of een reekalf dat in het hoge gras verborgen ligt. In het gunstigste geval kijkt het dier enkel even naar de bron van verstoring met een mogelijk verhoogde hartslag als verder meetbaar gevolg. Vaak verloopt het minder gunstig voor de wilde dieren^{10,11}.

Het effect van verstoring op fauna, zoals zoogdieren en vogels, kan groot zijn. Aangezien zoogdieren en vogels over het algemeen een sterker ontwikkeld waarnemingsvermogen hebben, zullen deze ook op grotere afstand reageren op een recreant. Deze toename van alertheid van fauna, wordt in de wetenschap al als verstoring betiteld. Verstoring treedt dus al op voordat de recreant het doorheeft en de vogel wegvliegt. Verstoring kan daardoor bijvoorbeeld verminderde voortplanting tot gevolg hebben.¹²

⁹ Boddeke, P.H.N., J. Kasteel, J. Haringa, A.A. van Helsdingen. 2023. *Honden en recreanten in het Ulvenhoutse bos, Studie ten behoeve van behoud van natuurwaarden. Rapport 23-136. Waardenburg Ecology, Culemborg. (nog niet gepubliceerd)* en Diepens et al 2023, [WUR](#)

¹⁰ Taylor, K., P. Anderson, R. Taylor, K. Longden & P. Fisher, 2005. *Dogs, access and nature conservation. English Nature*

Research Reports, working towards Natural England for people, places and nature. English Nature, Peterborough.

¹¹ Krijgsveld, K.L., R.R. Smits & J. van der Winden, 2008. *Verstoringsgevoeligheid van vogels. Update literatuurstudie naar de reacties van vogels op recreatie. Rapport 08-173. Bureau Waardenburg, Culemborg.*

¹² *Recreatie en Natuur, Kennis over effecten, kwetsbaarheid, handelingsperspectieven en monitoring van recreatie in Natura 2000-gebieden (Alterra Wageningen, 2012)*

Uit een studie van Rob G. Bijlsma¹³ over de effecten van menselijke verstoring op grondbroedende vogels komt onder andere naar voren dat over een periode van 30 jaar twee typische grondbroedende soorten (nachtswaluw en boomleeuwerik) vrijwel uitsluitend nog broeden in voor het publiek afgesloten terreinen. Van de zes nauwkeurig gevolgde broedgevallen in het opengestelde deel zijn er vijf mislukt, drie met als oorzaak recreatie en in één geval ging het om predatie door een hond.

Negatief effect op flora

De effecten van verstoring op flora zijn divers en zijn zowel positief als negatief te bestempelen. Doorgaans is een hoge recreatiedruk negatief vanwege verdichting van de bodem (bijv. bij wandelen, fietsen en paardrijden)¹⁴. Ook is een correlatie aangetoond tussen recreatiedichtheid en nitrificatie van de bodem. Zowel verdichting als nitrificatie zorgen voor nivellering van de plantgemeenschappen ofwel een afname van diversiteit.

Recreatiedruk kan positieve effecten hebben wanneer deze zich beperkt tot kleine delen van een groter natuurlijk geheel. Als er bijvoorbeeld enkele smalle paden door een groot bos lopen, dan zal het gebruik van deze paden leiden tot bijvoorbeeld kale plekken en randvegetaties. Doordat de groeiomstandigheden hier veranderen, biedt het habitat voor een ander type beplanting en daarmee ook een toename aan biodiversiteit.

3.2 Wanneer is verstoring erg?

Het kwantificeren van het effect van recreatie op te beschermen natuurwaarden is moeilijk. Dat komt omdat het extrapoleren van effecten van recreatie op individuniveau (een vogel die opvliegt) naar effecten op populatieniveau (de populatie wordt kleiner) en dit vervolgens vertalen naar gevolgen voor instandhoudingsdoelen, onderhevig is aan wetenschappelijke onzekerheid en maatschappelijke discussie.¹⁵

Vijf gradaties van verstoring van Fauna¹⁶

Verstoring van fauna is in de brede zin de gedragsmatige of fysiologische reactie van een dier op een verstoringsbron. De verstoringsbron dwingt het dier af te wijken van zijn geprefereerde gedrag.

De eerste gradatie van verstoring is doorgaans gedrag waaruit op te maken is dat een soort alert reageert, bijvoorbeeld als er opgekeken wordt in de richting van een verstoringsbron. De bijbehorende afstand vanaf waar dit plaatsvindt is de 'alertafstand.' Vaak is het niet goed vast te stellen of een soort alert is. En sommige verschijnselen zoals een verhoogde hartslag of cortisol (stresshormoon) zijn alleen in zeer gecontroleerde onderzoekssituaties vast te stellen.

Bij verstoring van de tweede gradatie is de verstoring sterker en vlucht het dier, bijvoorbeeld bij een te dichtere nadering van een mens of hond. De afstand tussen verstoringsbron en dier waarbij de laatste wegvlucht is de 'vluchtafstand' (bij vogels ook wel opvliegafstand of Flight initiation distance of FID genoemd). De vluchtafstand moet niet verward worden met het aantal meters dat een soort wegvlucht voordat hij weer tot rust komt. Ook wanneer een dier zijn gedrag aanpast door

¹³ Wambuis, R.B. (2006). *Effecten van menselijke verstoring op grondbroedende vogels van Planken. De Levende Natuur* 107 (5): 191-198.

¹⁴ *Effecten van recreatie op de vegetatie in natuurterreinen, Laboratorium voor Plantensystematiek en -geografie, Wageningen, S. van der Werf, 1971.*

¹⁵ Henkens, R.J.H.G., M.E.A. Broekmeyer, A.G.M. Schotman, C.M. Goossen en R. Pouwels, 2012. *Recreatie en Natuur: Kennis over effecten, kwetsbaarheid, handelingsperspectieven en monitoring van recreatie in Natura 2000-gebieden. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 2334*

¹⁶ Boddeke, P.H.N., J. Kasteel, J. Haringa, A.A. van Helsdingen. 2023. *Honden en recreanten in het Ulvenhoutse bos, Studie ten behoeve van behoud van natuurwaarden. Rapport 23-136. Waardenburg Ecology, Culemborg. (nog niet gepubliceerd)*

bijvoorbeeld alleen 's nachts te foerageren als er geen mensen (of roofdieren) zijn en daarvoor meer moeten lopen of vogels die harder moeten zingen om boven verkeerslawaaï uit te komen vallen onder deze gradatie. Alert gedrag, wegvluchten en aanpassingen in foerageergedrag en territoriumgedrag kosten energie en geven in veel gevallen ook stress. Dergelijk gedrag vormt echter een essentieel onderdeel bij de overleving in het wild. Soorten zijn hier dan ook tot op zekere hoogte tegen bestand.

De derde gradatie van verstoring treedt op wanneer de verstoring te vaak plaatsvindt of te sterk is: er treedt een significant effect op. Daarbij wordt de gezondheid van het dier dusdanig beïnvloed dat hij eerder dood gaat. Bijvoorbeeld doordat hij gemakkelijker te vangen is door predatoren, op de vlucht slaat en daarbij onder een auto terecht komt, doordat zijn voortplantingssucces lager wordt door verlies van jongen of doordat jongen worden grootgebracht met een lagere conditie. Sterfte kan in sommige gevallen ook het directe gevolg zijn van recreatie, bijvoorbeeld wanneer een fietser een hazelworm die op een pad ligt doodrijdt, een hond die een reekalf dood bijt of een auto die over een egel heen rijdt die de weg over steekt.

Verhoogde sterfte en verlaagde voorplanting kunnen ook door andere factoren dan menselijke activiteiten worden beïnvloed. Bijvoorbeeld voedselvoorziening, weersomstandigheden, ziekten, parasieten en verstoring door predatoren. Om het effect van de verstoring door menselijke activiteiten te kunnen onderscheiden van andere factoren is een vergelijking met een situatie zonder deze verstoring noodzakelijk. Die is niet altijd beschikbaar of goed te onderscheiden van de verstoorte situatie.

Van de vierde gradatie van verstoring is sprake wanneer de hogere sterfte, lagere reproductie (of door lagere gezondheid) leiden tot een lagere draagkracht van een gebied (het aantal dieren dat er kan leven is kleiner) en kan daarmee uiteindelijk bijdragen aan een achteruitgang van een (regionale) populatie.

Van de vijfde gradatie van verstoring is sprake wanneer achteruitgang van de populatie van de ene soort negatieve effecten heeft op andere soorten en dus de biodiversiteit in zijn geheel.

Het aantonen van de rol van verstoring op het niveau van een regionale populatie en de bredere biodiversiteit in een gebied is doorgaans erg lastig, omdat het te zeer vertroebeld wordt door de invloed van andere factoren. Omdat de gezondheid, overleving en voortplanting van dieren door veel meer factoren beïnvloed wordt dan recreatie, is het zeer lastig tot onmogelijk om harde grenzen aan te geven bij welke dosis/aard een wezenlijk effect kan optreden. Daarom moet bij het treffen van maatregelen tegen effecten van verstoring met voldoende ruime marges gewerkt worden. Vanuit de Wet natuurbescherming kunnen verstoringsgradaties 3 tot en met 5 (zie kader) worden gezien als overtreding van verbodsbepalingen (doden en verstoren)¹⁷.

Daarnaast moeten we ons beseffen dat er nog veel meer ontbrekende kennis is. Over het effect van verstoring door recreatie is vooral kennis over vogelpopulaties aanwezig, enigszins over zoogdieren. Er is echter veel minder over amfibieën en reptielen, insecten en flora zoals paddenstoelen. Dat wil echter niet zeggen dat die verstoring er niet is.

Uit het expertgesprek kwam naar voren dat recreatie in een natuurgebied per definitie een effect op natuurwaarden heeft. De vraag hierin is: hoeveel verstoring kan je accepteren? Hoeveel verstoring mag er zijn, en waar. Het beantwoorden van die vragen is een proces waarin eigenaren, experts en beleidsmakers samen moeten optrekken.

¹⁷ Boddeke, P.H.N., J. Kasteel, J. Haringa, A.A. van Helsdingen. 2023. *Honden en recreanten in het Ulvenhoutse bos, Studie ten behoeve van behoud van natuurwaarden. Rapport 23-136. Waardenburg Ecology, Culemborg. (nog niet gepubliceerd)*

3.3 Positieve effecten van de recreatie op natuur

In de wetenschap is voldoende bewijs gevonden dat de natuur een positief effect heeft op de gezondheid van de mensen die er tijd in doorbrengen. Andersom heeft de recreatieve benutting van natuur ook een (indirecte) positieve impact op de natuur.

Er zijn enkele wetenschappelijke bronnen die een positief effect van recreëren op de natuur benoemen. Door recreatie in en interactie met de natuur wordt de bewustwording en waardering van de natuur groter bij de bezoekers. Hierdoor neemt de bereidheid om de natuur te beschermen toe. Daarnaast kunnen toerisme en recreatie extra middelen vergaren om het natuurgebied verder te ontwikkelen en te behouden. De inkomsten van toerisme dragen dan direct bij aan de bescherming, herstel of uitbreiding van de natuur.¹⁸

Op kleine schaal kan betreding in sommige gevallen de dynamiek in een terrein wat vergroten en dan een positief ecologisch effect hebben op de vegetatie.

3.4 Natuurtype en gevoeligheid voor recreatie

In het algemeen zijn er vier typen verstoring: optisch, geluid, geur en licht. De verblijfplaats (bv nest, hol, poel) in de voortplantingsperiode en/of de winterrust is het meest gevoelig. De mate van verstoring per natuurtype is wisselend. Het natuurtype op zichzelf vertelt ons niets over de recreatiedruk die het gebied aankan. Het gaat om de waarden en doelen bij deze natuurtypen. Om de vraag te beantwoorden hoeveel recreatiedruk bepaalde natuurtypen aankunnen, moeten de achterliggende natuurwaarden en doelen helder zijn.

De Index Natuur en Landschap (INL) geeft inzicht in de waarden en doelen per natuurtype. De INL vormt een uniforme, breed erkende 'natuurtaal', die zorgt dat alle partijen op het gebied van natuur(beheer) dezelfde terminologie hanteren. Dit ter bevordering van een goede afstemming tussen beheerders en overheden. Monitoring en natuurkwaliteit maken geen onderdeel uit van de INL. Wel zit een algemene beschrijving van het beheertype en een afbakening (hoe onderscheidt het type zich van andere types) in de INL.

We onderscheiden 17 verschillende natuurtypen. Hieronder een globale uiteenzetting van de natuurtypen.

- N00 staat op zichzelf als nog om te vormen natuur;
- N01 is ook redelijk uniek in de zin dat het om grootschalige en dynamische natuur gaat zoals zee- en wad en rivierlandschappen;
- N02 t/m N04 betreffen kleinschaligere aan water verbonden natuurtypen;
- N05 t/m N13 betreffen relatief open natuurtypen;
- N14 t/m N17 betreffen relatief dichte natuurtypen.

Grof genomen bepalen de schaalgrootte, de toegankelijkheid en de openheid het grootste deel van de kwetsbaarheid of robuustheid voor het natuurtype in relatie tot recreatie. Meer open natuurtypen, zoals heide, zijn gevoeliger voor recreatiedruk dan de meer dichte natuurtypen, zoals bos. Dit bijvoorbeeld omdat een recreant in een open landschap veel eerder zichtbaar is en daardoor optisch verstorend kan zijn.

In een moeras dat enkel via de paden toegankelijk is, heeft recreatie minder impact dan in een oud beukenbos, simpelweg omdat mensen niet van het pad af kunnen en in een oud beukenbos zonder ondergroei juist gemakkelijk door het bos kunnen dwalen. Naarmate het natuurgebied toegankelijker is, zal de invloed van recreanten groter zijn. Effecten treden op tot 75-150 m afstand van het pad (Van der

¹⁸ [Impact op natuur en milieu - Meten van Balans \(nbt.nl\)](https://www.nbt.nl/natuur-en-landschap/monitoren-en-beheeren/meten-van-balans)

Zande et al. 1984, Miller et al. 1998, Pouwels & Vos 2001, Bötsch et al. 2018). Ook de dichtheid van het padennet is bepalend voor de mate waarin effecten optreden. De 'maaswijdte' tussen de paden bepaalt de omvang van de rustige stukken natuur daartussenin. Het verlagen van de padendichtheid is een belangrijke mitigerende maatregel om de effecten van recreatie op natuur te verminderen.¹⁹

De omvang van een gebied is ook van invloed. Hoe kleiner het natuurgebied, hoe kwetsbaarder de populaties in het gebied en daarmee ook kwetsbaarder voor recreatiedruk. Daarnaast zijn er nog specifieke gevoeligheden. Zo zijn bijvoorbeeld herstellende hoogvenen een gevoelig specifiek habitatype. Hierin speelt ook nog mee dat er doormiddel van het verleiden naar andere recreatiegebieden, dichtbij het huis van de recreant, enige sturing is op de mate van verstoring.

Voor Natura 2000-gebieden bestaat een effectenindicator. Deze geeft per VHR-soort en habitatype weer waar deze gevoelig voor zijn. Als voorbeeld in bijlage 1 de effectenindicator van landrecreatie rondom de Oostelijke Vechtplassen²⁰.

Wezenlijke kenmerken en waarden

De wezenlijke kenmerken en waarden (WKW) bieden een beschrijving van de kernkwaliteiten van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en vormen een nadere invulling van Bijlage XI van de Omgevingsverordening "Wezenlijke kenmerken en waarden". De uitwerking geeft een beschrijving van de actuele en potentiële waarden van het ecosysteem en de bijbehorende omgevingsfactoren; de robuustheid en aaneengeslotenheid van het NNN; de aanwezigheid van bijzondere soorten en de verbindingfunctie van het gebied voor soorten en ecosystemen. Een uitwerking van de WKW zorgt voor meer duidelijkheid in de uitgangspunten voor toetsing van ruimtelijke plannen door provincie en gemeentes. Met de uitwerking van de WKW per gebied, kunnen die waarden en kenmerken (planologisch) beschermd worden.

3.5 Ervaringen uit de praktijk

Uit de gesprekken met terreineigenaren en experts blijkt dat er een breed palet aan type verstoringen in de natuurgebieden is. Deze verstoringen en het type recreanten bestaat, los van de bekende overtredingen zoals loslopende honden, uit onder andere: overlast van buitensportactiviteiten, kamperen en bushcrafting, homo-ontmoetingsplekken, illegale visserij en wildplassers.

Voor cijfermatig inzicht over de overtredingen kan gekeken worden naar overtredingen en berispingen gemeld door de Buitengewoon Opsporing Ambtenaren (BOA's). In de jaarrapportage van USN 2022 is te lezen welke meldingen in het BOA Registratie Systeem, afgekort BRS, zijn opgenomen. Dit systeem wordt door buitengewone opsporingsambtenaren gebruikt om hun ambtelijke bevindingen vast te leggen en die (ter uitoefening van hun taak) te delen met collega opsporingsambtenaren. Registratie in BRS vindt plaats ten behoeve van de BOA zelf, de werkgever, politie, justitie en overige opsporingsdiensten. Onderstaande tabel laat zien welke strafbare gedragingen zijn geconstateerd en welke een procesverbaal hebben opgeleverd:

¹⁹ <https://edepot.wur.nl/238293>

²⁰ <https://www.synbiosys.alterra.nl/bij12/effectenindicatorappl.aspx?selectGebied=95&selectActiviteit=Landrecreatie&submit=Toon+effecten&subj=effectenmatrix>

Strafbare gedraging	Constatering				PV			
	2022	2021	2020	2019	2022	2021	2020	2019
Verboden voor loslopende hond	1244	1650	1612	909	494	467	453	226
Zich bevinden met een hond in verboden gebied	159	197	321	61	38	74	37	16
Zich bevinden na zonsondergang in het bos	676	954	1034	299	72	67	213	24
Fietsen met mountainbike waar dit verboden is	1321	2906	1667	228	94	172	341	60
Zich begeven buiten de wegen/paden	330	624	583	122	39	49	54	28
Zich bevinden met een paard waar dit verboden is	6	12	42	8	2	3	1	1
Zich bevinden met paard buiten route	59	101	119	42	7	16	10	10
Betreden rustgebied waar dit verboden is	199	303	376	80	67	81	117	23
Rijden met een crossmotor waar dit verboden is	10	14	12	3	0	1	0	1
Cross-sporen aangetroffen in het bos	3	4	4	4	0			
Tuinafval storten in het bos	311	38	22	42	14			6
Visserijwet	972	859	982	460	30	18	21	23

Informatie uit BOA Registratie Systeem (BRS) (bron: jaarrapportage USN 2022²¹)

Uit de jaarrapportage van 2022 valt te concluderen dat loslopende honden en mountainbikers de meest strafbare gedragingen vertonen. Dit zijn ook de groepen waar in de toezichtskalender extra aandacht aan wordt besteed. Deze groepen krijgen het vaakst een proces-verbaal. Deze cijfers komen overeen met de opgevraagde BOA gegevens vanuit andere terreinbeherende organisaties.

In november is het derde USN kwartaalverslag van 2023²² opgeleverd. Hierin werd geconcludeerd dat BOA's ervaren dat het drukker in de natuur wordt. Hoewel er geen excessen in het buitengebiedesignaleerd werden, bleek er wel een trend zichtbaar betreft het steeds drukker worden in de natuur. Uit het verslag blijkt ook, door cijfers uit kwartalen op 2019, 2020, 2021, 2022, en 2023 te vergelijken, het wat betreft overtredingen weer rustiger is. Maar de meeste constatering van overtredingen zijn (nog) op hoger niveau dan in 2019, denk aan bijna dubbel zoveel constatering van 'zich begeven buiten de wegen/paden' (2023: 221, 2019: 122) of 'mountainbike waar dit verboden is' (2023: 318, 2019: 228). Deze

²¹ <https://www.stateninformatie.provincie-utrecht.nl/documenten/Overig-1/2022MM62-02-Jaarrapportage-USN-2021.pdf>

²² 2023 evaluatie USN derde kwartaal, definitief

blijvende verhoging valt mogelijk deels te verklaren door het feit dat het steeds drukker is in de natuurgebieden.

Door het Boa Registratie Systeem (BRS) kunnen overtredingen per gebied in kaart inzichtelijk gemaakt worden (zie USN derde kwartaalrapportage). Echter noemden de particuliere eigenaren dat het aantal boetes of overtredingen niet direct betekent dat er op die plek ook de hoogste recreatiedruk is, maar dat bepaalde plekken gewoon het meest worden bezocht door BOA's. Voor de natuur is het daarbij belastender als er elke minuut verstoring is (ook al is dat maar één iemand) dan als er af en toe een grote groep recreanten voorbij komt. Inzichten in waar overtredingen vaker plaatsvinden maakt het echter wel beter mogelijk om informatiegestuurde surveillance te plannen.

4 Recreatiedruk

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op recreatiedruk.

4.1 De invloed van bezoekersgedrag

Het effect van de recreatieverstoring wordt groter wanneer men zich niet aan de (openstellings-) regels houdt. De belangrijkste regels hierbij zijn:

- Het op de paden blijven;
- Wel of geen hond mee, al dan niet aangelijnd;
- Bezoektijden.

Onderstaande Tabellen 1 en 2 van Krijgsveld et. al (2022) laat zien dat het gedrag van de recreant invloed heeft op de mate van verstoring en geeft inzicht in verschillende factoren die hiermee te maken hebben, zoals geluid, voorspelbaarheid, duur, zichtbaarheid, en intensiteit. Volgens Krijgsveld et al. (2022) zijn loslopende honden het meest verstoring en is de recreant in een auto het minst verstoring. Het schema laat zien dat een recreant die van het pad af gaat meer verstoring is dan een fietser die op het pad blijft.

Hoe voorspelbaarder recreatief gebruik is, des te minder effect heeft het. Fietzers, auto's en tot een zekere mate ook wandelaars op paden en wegen geven de minste verstoring, met name omdat vogels en zoogdieren eraan kunnen wennen. En hoe korter de recreant aanwezig is, des te kleiner is het effect. Een hogere snelheid bij aanwezigheid zorgt daarentegen weer tot een groter effect.²³

Honden zijn het meest verstoring voor fauna omdat ze worden ervaren als een potentiële predator. Ook als ze aangelijnd zijn en over een pad lopen zijn ze sterk verontrustend voor de meeste grotere fauna; ze kunnen er niet of nauwelijks aan wennen. De sterkste verstoring ontstaat door loslopende honden en van het pad af struinende recreanten.²⁴

Door bepaalde type recreanten te sturen, kan de verstoring verminderd worden. Bijvoorbeeld door routes voor mountainbikers aan te leggen, een vogelkijkhut voor vogelaars, of het verleggen of aanpassen van toegangsregels.

Tabel 1. Vergelijking van effecten van verschillende recreatievormen, op basis van studies waarin dit onderling is vergeleken.

Landrecreatie		
groter	<----- verstoring effect ----->	kleiner
hond > hond aangelijnd > hardloper > wandelaar > fietser > stilstaande auto > rijdende auto		

²³ Krijgsveld, L. Klaassen, B. van der Winden, J. (2022). Verstoring van vogels door recreatie. Deel 1 Hoofdrapport. <https://www.vogelbescherming.nl/docs/ed1780d7-ea3b-4aa1-94d0-985928fa9deb.pdf>

²⁴ Boddeke, P.H.N., J. Kasteel, J. Haringa, A.A. van Helsdingen. 2023. Honden en recreanten in het Ulvenhoutse bos, Studie ten behoeve van behoud van natuurwaarden. Rapport 23-136. Waardenburg Ecology, Culemborg. (nog niet gepubliceerd)

Tabel 2. Gradatie van impact van de verschillende recreatievormen

recreatievorm	geluids-productie ¹	onvoorspel-baarheid ²	snelheid ³	duur verblijf ⁴	zichtbaar-hed ⁵	conflict rustgebied	intensiteit /freq	impact totaal
hond	0	4	0	2	0	0	3	9
vogelaar	0	3	0	2	0	0	1	6
wandelaar	0	1	0	2	0	0	3	6
fatbiker	0	3	1	1	0	1	0	6
mountainbiker	0	2	1	1	0	0	1	5
ruiter te paard	0	1	1	1	0	1	0	4
fietser	0	0	0	1	0	0	3	4
auto	1	0	1	1	0	0	1	4

¹ combinatie van geluid geproduceerd en gemiddelde reikwijdte van het geluid
² hoe minder een route gevolgd wordt en hoe onverhoedser een bron kan verschijnen, hoe hoger de waarde
³ gemiddelde snelheid waarmee een locatie genaderd / gepasseerd wordt
⁴ combinatie van snelheid en al dan niet volgen van een vaste route
⁵ combinatie van grootte en hoogte van de bron, en openheid habitat (water)
⁶ hoe groter de vlieghoogte, hoe lager de impact

Drukbeleving en gedrag

Het ervaren van 'drukte' verschilt van persoon tot persoon. Wat de ene recreant als druk ervaart, kan de ander niet opvallen: Het ervaren van drukte wordt beïnvloed door verschillende aspecten, namelijk:

- De type beleving, waar de recreant naar op zoek is in de natuur, zoals stilte, avontuur (iets nieuws beleven) of ontmoeting (samen wandelen);
- Factoren zoals type en groepsgrootte maar ook gedrag van de andere recreant is medebepalend voor het gevoel van drukte. Als een recreant een andere recreant tegenkomt waarmee hij/zij zich kan vergelijken, wordt deze niet als druk ervaren. Gedrag dat als afkeuringswaardig wordt gezien, wordt eerder als druk ervaren;
- Bezoekers zijn gevoeliger voor ontmoetingen in het binnengebied en rondom attracties dan aan de rand van een natuurgebied (kennelijk is drukte daar meer geaccepteerd).

4.2 Het meten van recreatiedruk

In het algemeen wordt aangenomen: hoe meer recreatie, hoe groter het effect. Het is daarom relevant om de recreatiedruk te kunnen meten. Zoals aangegeven is het met het oog op het effect op natuur, van belang om te kijken naar het aantal recreanten per hectare of het aantal passerende recreanten per kilometer pad.

De acceptabele recreatiedruk op het landschap wordt vaak gebaseerd op de hoeveelheid recreanten in een bepaald gebied in een bepaalde tijd, gemeten in aantal bezoekers per hectare per uur. Daarnaast kan worden gekeken naar aanwezigheid (aantal bezoeken per 1 hectare per dag) en dichtheid (momentopname van het aantal bezoekers per 1 hectare)²⁵.

Het meten van recreanten in natuurgebieden is echter lastig en tijdrovend omdat het merendeel van de gebieden vrij toegankelijk is. Dit soort sturingsinformatie is echter nog maar beperkt beschikbaar. Veel databronnen zijn onvolledig of onvoldoende actueel (realtime). Open databronnen ontbreken nog. Data kan hiernaast moeilijk, of in het geheel niet verkrijgbaar zijn.

Meetmethoden

De beschikbare methoden om het aantal recreanten in een gebied te meten zijn:

²⁵ Astashin, A.E., Astashina, N.I., Vasilieva, E.A., & Illicheva, E.V. (2019). Using the methods of landscape research in determining allowable recreational pressure. IOP Conference Series: Earth and Environmental Sciences, 315(5), 0520455. DOI: 10.1088/1755-1315/315/5/052055

- Tellingen, inschattingen ter plekke of aan de hand van sensoren. Data genereren is tijdrovend en arbeidsintensief. Daarnaast kost het verwerken van data ook veel tijd en expertise.
- Representatieve enquête, zoals het Kantar Bezoekersonderzoek. Een enquête kost minder tijd, maar het is een momentopname, je bent afhankelijk van het geheugen van de respondenten en bovendien moeten de gegevens opgehoogd worden om tot totaalcijfers per gebied te komen. Hierdoor zijn de uitkomsten minder betrouwbaar. Als er een enquête voor 1 locatie wordt uitgezet, kunnen er gebiedsspecifieke vragen gesteld worden, dat meerwaarde biedt. Echter bij het onderzoeken van één locatie is het wel lastig om tot een representatieve steekproef te komen. Hierdoor kan uit een enquête wel het nodige gezegd worden over het gedrag van de huidige recreanten, maar niet over de niet-bezoekers, en ook het totaal aantal unieke bezoekers en bezoeken per jaar is dan lastiger in te schatten.
- Digitale/ automatisch verzamelde data, bijvoorbeeld aan de hand van GPS-gegevens (zoals Resono). Onderzoek met Resono data is nog maar kort mogelijk (1 of 2 jaar), en er moet nog ervaring mee opgedaan worden. Zo is het afbakenen van de juiste gebieden een aandachtspunt, evenals het analyseren en presenteren van conclusies²⁶.

Inzicht in recreatiedruk zonder tellen

Ook zonder het exact meten van het aantal recreanten, kan bruikbare informatie en data verzameld worden om inzicht te krijgen in de verdeling van de recreatiedruk van een gebied.

- Bereikbaarheid: De verkeerstoegankelijkheid is positief gecorreleerd met een hogere recreatieve druk. Uit onderzoek blijkt dat een hoge recreatiedruk ontstaat door een goede bereikbaarheid en een hoge populatiedichtheid²⁷. In een onderzoek uit China blijkt dat de meren van Wuhan door hun goede bereikbaarheid (binnen 15 minuten) zorgen voor een hogere recreatieve druk.
- Startpunten: Uit onderzoek blijkt dat 60% van de recreanten binnen een straal van 3 km van de parkeerplek/ startlocatie blijft. Door de startlocaties van routes (veelal parkeerplekken en horecalocaties) in beeld te brengen, kan een beeld gevormd worden van de spreiding van de recreatiedruk.
- Strava Heatmap (toegankelijk voor gebruikers van de Strava app): De Strava heatmap geeft een indruk van de intensiteit van het gebruik van de paden in een gebied (zie figuur 4).
- Padendichtheid: De dichtheid van het padennet geeft aan hoe een gebied is ingericht, en is een voorspeller voor het gebruik. Hoe meer paden, hoe hoger de recreatieve druk. In de recreatiezonering op de Veluwe is de padendichtheid één van de belangrijkste parameters voor het inrichting van een bepaalde zone. Er is per zone een (indicatieve) padendichtheid aangegeven, die ontleend is aan de recreatiedoeltypen van Staatsbosbeheer. Hoe intensiever het recreatieve gebruik, hoe hoger de padendichtheid.

Figuur 4. Voorbeeld Strava Heatmap Maarsseveense Plas en Noorderpark (wandelen)

²⁶ Toerisme van, 2021 en (Drukkeradar) en www.checkdrukte.nl

²⁷ <https://link.springer.com/article/10.1007/s12061-017-9241-7>

4.3 Draagkracht en recreatiedruk

De recreatiedruk is een probleem als de draagkracht van een gebied overschreden wordt. De draagkracht kan je zien als de capaciteit van gebieden of voorzieningen om recreanten te ontvangen.

Bij het bepalen van de draagkracht kan gekeken worden naar:

- de bezettingsgraad die recreanten nog acceptabel vinden (drukke), en
- de ecologische capaciteit (draagkracht). Dit is de grens die aan het gebruik wordt gesteld door de draagkracht van het terrein.
- de veiligheid van mensen, bijvoorbeeld voor het houden van voldoende afstand tijdens de pandemie, of bij een evenement

De bezettingsgraad die voor mensen acceptabel is, verschilt per individu en per activiteitengroep. Mensen die voor hun rust komen, zijn gevoeliger voor drukke dan mensen die ook voor de gezelligheid komen. Midden in het bos worden recreanten meer verstoord dan aan de rand of op de parkeerplaats.

De ecologische draagkracht van een terrein is afhankelijk van het type terrein. Het type terrein is ook van invloed op de druktebeleving: in open heideterreinen oogt het eerder druk dan in bosgebieden²⁸. Om te bepalen of recreatieve draagkracht van een terrein (mogelijk) wordt overschreden, is het natuurdoel(type) dat voor dat gebied wordt nagestreefd van belang. Voor het N2000-gebied de Veluwe is dat onderzocht door SOVON voor verschillende vogelsoorten²⁹, voor het Ulvenhoutse Bos o.a. voor kwetsbare planten door Waardenburg³⁰. Hierdoor is het altijd maatwerk, waarbij ook gekeken moet worden naar wat er verder nodig is om de populaties te herstellen (zoals verbeteren van de bodem of waterhuishouding). De provincie Zeeland werkt in samenwerking met HZ Kennisinstituut Kusttoerisme en WUR ook aan een onderzoek naar ecologische draagkracht van natuurgebieden in hun provincie, de resultaten daarvan worden in 2025 verwacht.

In het verleden werden er naast natuurdoeltypen ook door Staatsbosbeheer recreatiedoeltypen gebruikt om recreatievoorzieningen in natuur- en recreatiegebieden te plannen. Hierin werd gebruik gemaakt van een capaciteitsnorm (zie tabel 3). Die norm heeft betrekking op het maximale aantal mensen dat tegelijkertijd gebruik kan maken van een recreatieve ruimte en wordt uitgedrukt in personen/oppervlakte eenheid (bijv. 3 pers/ha).

In de tabel wordt vermeld dat deze enkel indicatief werd toegepast. Er moet altijd gekeken worden naar het terrein zelf, de natuurdoelen per terrein en de recreatieve behoefte en doelen vanuit de omgeving. Daarnaast is het heel moeilijk om te bepalen wanneer verstoring door recreatie een negatief effect heeft op de ontwikkeling van een dier- of plantensoort.³¹

²⁸ Boer, de, T.A. & J.K. van Raffe, 2004. *Recreatieplanning en -monitoring in bos en natuur*. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 1050.

²⁹ Sierdsema H., ten Holt H., Martens S., Nijssen M. & P. Verburg. 2020. *Natuurbeheer- en zoneringsmaatregelen voor zeven aangewezen vogelsoorten in Natura 2000-gebied Veluwe*. Bouwstenen Soortenherstel Beheerplan Natura 2000 Veluwe. Hoofdrapport. Sovon-rapport 2020/29. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

³⁰ Boddeke, P.H.N., J. Kasteel, J. Haringa, A.A. van Helsdingen. 2023. *Honden en recreanten in het Ulvenhoutse bos, Studie ten behoeve van behoud van natuurwaarden*. Rapport 23-136. Waardenburg Ecology, Culemborg.

³¹ De Boer, T.A. Van Raffe, J.K. (2004). *Recreatieplanning en monitoring in bos en natuur*. Alterra Wageningen. <https://edepot.wur.nl/32767>

Tabel 3. Capaciteitsnormen uit de recreatiedoeltypen van Staatsbosbeheer (worden indicatief toegepast).

Doeltype	Beschrijving	Bezoekintensiteit (indicatie)	Terreincondities
Beleefbaar	Afgesloten voor recreatie, maar beleefbaar langs de randen	0 pers/ha/normdag*	n.v.t
Tijdelijk opengesteld, laag niveau	Afgesloten in broedseizoen, laag voorzieningenniveau, geschikt voor extensieve recreatie	> 0 - 3 pers/ha/normdag	dichtheid wegen en paden: > 10 m/ha en < 60 m/ha
Opengesteld, laag niveau	Permanent opengesteld, laag voorzieningenniveau, geschikt voor extensieve recreatie	> 0 - 3 pers/ha/normdag	dichtheid wegen en paden: > 10 m/ha en < 60 m/ha
Opengesteld, basisniveau	Permanent opengesteld, gemiddeld voorzieningenniveau, geschikt voor extensieve, routegebonden recreatie en dagrecreatie	3 – 10 pers/ha/normdag	dichtheid wegen en paden: > 60 m/ha en < 100 m/ha
Opengesteld, niveau 'plus'	Permanent opengesteld, hoog voorzieningenniveau, geschikt voor intensieve, routegebonden recreatie en dagrecreatie	10 – 20 pers/ha/normdag	dichtheid wegen en paden: > 80 m/ha en < 160 m/ha
Opengesteld, druk	Permanent opengesteld, hoog voorzieningenniveau, geschikt voor zeer intensieve, routegebonden recreatie en dagrecreatie	> 20 pers/ha/normdag	dichtheid wegen en paden: > 80 m/ha en < 200 m/ha

* Staatsbosbeheer gaat uit van de 10^e drukste dag als normdag

4.4 Ervaringen uit de praktijk

Metten van recreatiedruk

Om recreatiedruk vast te stellen is het nodig om data over bezoekersaantallen te analyseren. In dit rapport is gebruik gemaakt van het Kantar Public bezoekersonderzoek van recreatiegebieden en zijn terreinbeheerders en particuliere eigenaren gevraagd naar hun data en ervaringen.

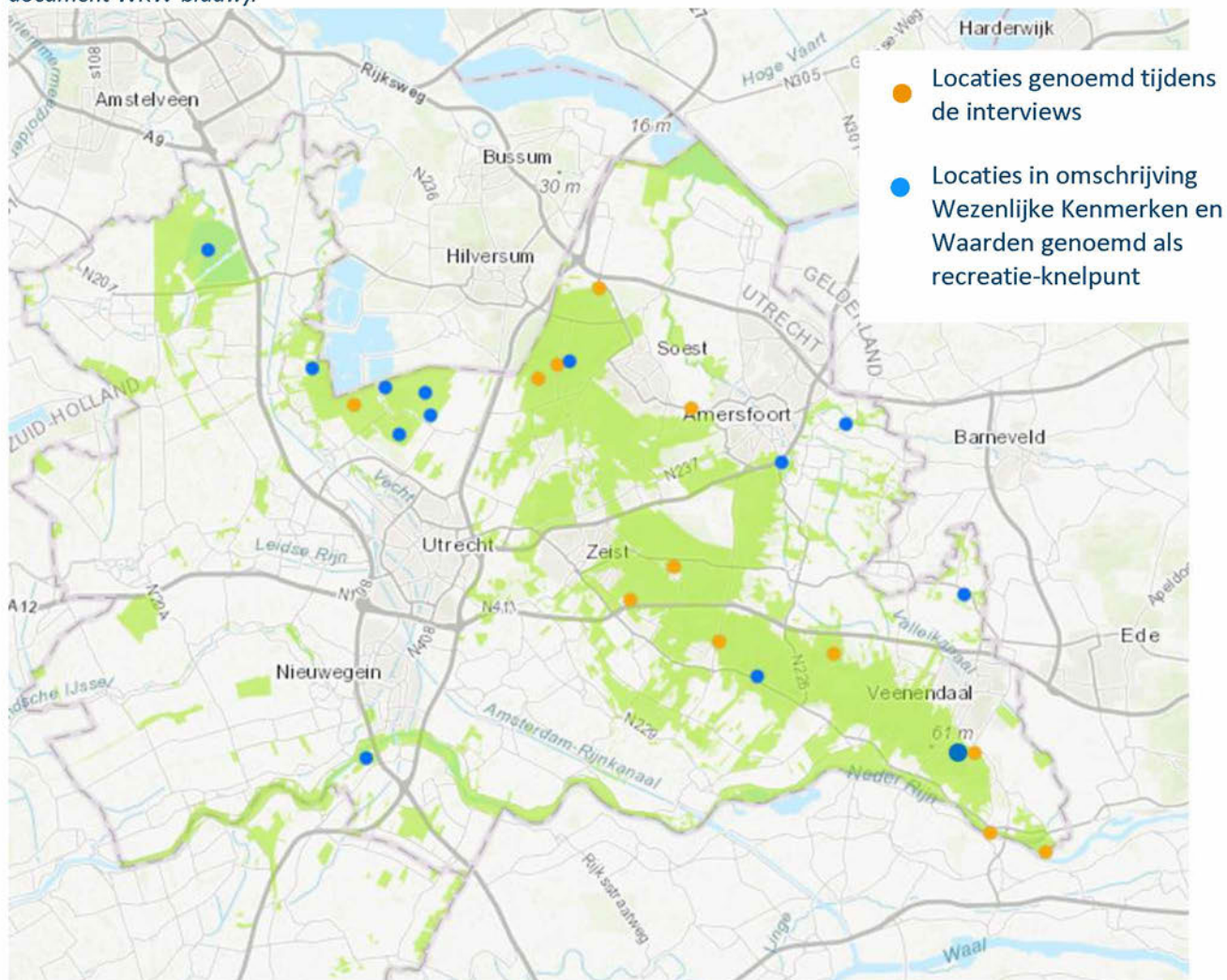
Belangrijke kanttekening is het feit dat er geen data is die een compleet overzicht voor het aantal bezoekers in de NNN-gebieden binnen de scope van dit onderzoek geeft. De data die er is, zijn schattingen en bevatten informatie over het aantal en type bezoekers. Daarnaast kan de dichtheid in grote gebieden 'laag' zijn terwijl een kleine groep mensen dicht bij elkaar staat wat op die plek in het gebied wel verstoring veroorzaakt. Deze data geven dus inzichten maar geen compleet beeld.

Kantar Public: bezoekersonderzoek recreatiegebieden Utrecht³²

Het Kantar Public bezoekersonderzoek naar recreatiegebieden in de provincie Utrecht laat zien dat ruim 1 op de 5 Nederlanders in de periode oktober 2021 tot oktober 2022 één van de 36 natuur- en recreatiegebieden in Utrecht heeft bezocht. Dit komt neer op ongeveer 4 miljoen unieke bezoekers. Onder inwoners uit de provincie Utrecht geeft bijna 80% aan één van de gebieden te hebben bezocht. De Bossen bij Lage Vuursche, de Loosdrechtse plassen en de Vinkeveense plassen zijn de gebieden met de meeste unieke bezoekers. Het aantal bezoekers ligt hoger in vergelijking met het onderzoek in 2019. Circa 3,4 miljoen bezoekers hebben toen één van de Utrechtse recreatiegebieden bezocht. Hierbij moet in acht worden genomen dat het aantal gebieden in het onderzoek met vier is toegenomen ten opzichte van 2019. Maximapark, Natuurgebied Zouweboezem, Eiland van Schalkwijk en Grebbeberg/ Blauwe kamer Rhenen zijn erbij gekomen.

³² <https://www.provincie-utrecht.nl/sites/default/files/2023-02/Bezoekersonderzoek%20recreatiegebieden%20Utrecht%202023.pdf>

Figuur 6. Kaart met de locaties waar recreatiedruk wordt ervaren (punten genoemd in interviews-oranje en in document WKW-blauw).

Op Figuur 6 staan locaties waar recreatie in natuur als knelpunt wordt gezien en drukte wordt ervaren. Deze locaties zijn expliciet tijdens de gesprekken genoemd (oranje punten) of in de omschrijving van de Wezenlijke Kenmerken en Waarden aangegeven (blauwe punten).

Uit de kaarten blijkt dat een aantal knelpunten overeenkomen met de hoge bezoekersdichtheid van Figuur 3, bijvoorbeeld Blauwe Kamer, Kwinteloijen Lage Vuursche, (deze twee gebieden worden zowel in de gesprekken als de Wezenlijke Kenmerken en Waarden genoemd) en Landgoed Groeneveld. Ook zijn de knelpunten in de gebieden met een laag of gemiddeld aantal bezoeken per hectare zichtbaar: Kaapse Bossen, Heidestein, Leersumse Veld, Derde Erfpad, Eyckenstein, Austerlitz.

Het valt verder op dat het gebied ten noorden van Utrecht (Tienhovense Plassen, Westbroekse Zodden, Molenpolder, Oostelijke Vechtplassen) als knelpunt wordt gemarkeerd in de Wezenlijke Kenmerken en Waarden terwijl dit qua bezoekersdichtheid in figuur 5 'laag' scoort. Dit zijn echter natte gebieden, die beperkt toegankelijk zijn (weinig oevers) en mogelijk extra kwetsbaar zijn voor verstoring. Hiernaast zijn er mogelijk plekken in de natuur die niet in dit onderzoek naar voren kwamen, omdat we niet alle eigenaren hebben kunnen spreken of omdat ze heel lokaal zijn. Een voorbeeld zijn de Lange en de Korte Duinen en bosgebied Hees in Soest en het fietspad langs de oevers van de Eem (deze kwamen wel naar voren in het project Amersfoort Buiten).

Resono data

In het kader van een ander onderzoek is Resono data opgehaald. De Resono data is gemeten op andere locaties dan de recreatiegebieden in het Kantar onderzoek of de NNN gebieden. Het gaat hier ook om het centrum van steden en straten, niet specifiek natuurgebieden. Het is daarom onvoldoende bruikbaar voor het meten van recreatiedruk in natuurgebieden.

Uit de gesprekken is naar voren gekomen dat GPS-data (Resono) wel waardevol zijn, en veel diepgang kunnen bieden die relevant kan zijn om de bezoeker te kunnen sturen. Bijvoorbeeld data over waar de bezoeker heen gaat en waar hij naartoe gaat. De verwerking van deze data en de toepassing van de inzichten in bezoekersmanagement staan echter nog in de kinderschoenen.

Als het gaat om inzicht in de drukste plekken, dan biedt de GPS-data op grote lijnen vergelijkbare inzichten als de Kantar-onderzoeken, en de ervaringen van de beheerders (blijkt uit een gesprek Marketing Oost). In Gelderland wordt de (Resono) GPS-data ingezet om de effecten van zoneringsmaatregelen in de natuur in beeld te brengen in een aantal kleinere afgebakende gebieden. Het jaar 2023 is hierbij het eerste (pilot)jaar.

Ervaringen

In de gesprekken met de stakeholders komt naar voren dat er amper data beschikbaar is over aantallen bezoekers in de natuurgebieden (zeker in NNN gebieden) en dat er beperkte middelen zijn om data te meten. Sommige gemeenten hebben een vrijetijdsmonitor maar daar worden niet specifiek aantallen mensen geteld, alleen de ervaring van drukte. Ook hebben sommige provincies, zoals Utrecht, gewerkt aan een druktemonitor met stoplichtmodel. Deze monitor geeft wel inzicht in aantallen maar het stoplichtmodel is niet ideaal omdat terreineigenaren het stoplicht zelf op rood of groen moeten zetten. Dit is niet objectief.

Het NBTC heeft op de Heuvelrug een pilot uitgevoerd met data van het Nederlands verplaatsingspanel. Het Nederlands Verplaatsingspanel (NVP) is een landelijk dekkende en regiospecifieke databron van mobiliteit en activiteiten van Nederlanders, waaronder dus vrijetijdsactiviteiten. Sinds 2019 worden dagelijks de verplaatsingen van zo'n 10.000 deelnemers vastgelegd. Deze pilot is niet voortgezet. Het bleek te ingewikkeld en te kostbaar om uit deze data relevante informatie te destilleren.

Naast Provincie Utrecht gebruikt ook de provincie Zuid-Holland het Kantar bezoekersonderzoek om trends te kunnen signaleren. Daarnaast wordt er door provincie Zuid-Holland gebruik gemaakt van Resono data. De provincie krijgt zelf de data binnen door middel van een Tool om zelf de vragen die zij hebben in kaart te brengen. Het blijft echter lastig om de gegevens te valideren omdat het normaal in een stedelijk gebied wordt gemeten, in natuurgebieden kunnen de resultaten anders zijn. Zij werken daarom met een omrekenfactor. Drukke gaat vaak om autoverkeer en dit wordt door Resono niet gemeten.

De provincie Gelderland werkt op dit moment aan een (pilot)onderzoek waar op vijf locaties de bezoekersaantallen per dag/ uur inzichtelijk worden gemaakt (via Resono data) in combinatie met broedvogel monitoring. De pilot wordt (minimaal) 5 jaar uitgevoerd, zodat er een datareeks gemaakt wordt.

De recreatiedruk in natuurgebieden is voor alle stakeholders moeilijk te kwantificeren. TBO's geven aan wel data van overtredingen bij te houden, maar geen cijfers van bezoekersaantallen. Daarnaast geven TBO's aan dat het lastig is om verstoring van natuur aan te tonen. Het gaat vaak om incidenten dus het is lastig om deze data te meten.

Utrechts Landschap geeft aan het aantal personen in de bezoekerscentra en de deelnemers aan excursies bij te houden, maar dit meet niet het aantal personen op een specifieke plek in het natuurgebied.

Alle stakeholders onderschrijven het belang van het meten van data, en het gebrek aan data dat er nu is.

Recreatiedruk en bezoekersgedrag

Alle stakeholders geven in de gesprekken aan dat recreatiedruk sinds de coronapandemie is toegenomen. Particuliere grondeigenaren geven daarbij aan naast het aantal personen dat de natuur bezoekt, ook het gedrag zeer bepalend is voor de mate van verstoring van de natuur. De literatuur en de gesprekken met de andere eigenaren bevestigen dit. Er wordt aangegeven dat er een ander publiek de natuur in gaat, of dat mensen steeds minder weten hoe zich te gedragen in de natuur. Dit resulteert in een toename van ongewenst gedrag in de natuur. Volgens particuliere grondeigenaren, TBO's, het Utrechts Landschap en de gemeenten gaan er meer mensen de natuur in die niets weten van de bijzondere waarden van de natuur of de impact die hun gedrag heeft op de natuur. Eerst kwamen vooral natuurliefhebbers naar natuurgebieden en nu zijn het bijvoorbeeld fietsers en mountainbikers. Nieuwe vervoersmiddelen zoals elektrificeerde steps, scooters, solexen zorgen in toenemende mate voor drukte en gevaarlijke situaties op fietspaden. Buitensport activiteiten worden ook actief gefaciliteerd en recreëren neemt toe. Hierdoor nemen het aantal honden in de natuur toe, een grote oorzaak van verstoring. "Als een hond bv losloopt in een gebied waar een das zit, dan hoeft die das alleen maar het geurspoor op te volgen van de hond en hij durft de hele dag zijn burcht niet meer uit." Hondenpoep veroorzaakt bovendien vermeting door stikstof en fosfaat. Dit leidt tot de verstoring van ecologische processen. Volgens particuliere eigenaren en gemeenten worden mensen steeds mondiger en brutaler. Borden worden weggehaald en gesloopt, mensen gaan BBQ'en of vissen op plekken waar dat niet hoort.

Volgens de experts is gedrag echter wel stuurbaar. Sommige mensen houden van een bepaald type natuur en a.d.h.v. leefstijlen kun je hier op inspelen. Daarnaast komen mensen twee keer naar een startpunt en kun je paden verleggen. Zo is het belangrijk dat routenetwerken op elkaar aansluiten, zoals bij een toeristisch overstappunt. Een aantal stakeholders geven aan dat er niets aan de hand hoeft te zijn, wanneer mensen zich aan de regels houden en op de paden blijven. Informatie is daarom heel belangrijk. Particuliere eigenaren constateren ook dat het ongewenste gedrag afneemt wanneer zij zelf (of BOA's) in het gebied zichtbaar zijn en mensen aanspreken of een praatje maken. Dit wordt door recreanten gewaardeerd.

5 Omgaan met recreatiedruk

De combinatie van natuur en recreatie binnen een gebied, waarin beiden goed tot hun recht komen, vraagt om een goede ruimtelijke planning van de verschillende functies. De negatieve effecten van recreatie kunnen door goede sturing van recreatiegedrag worden teruggedrongen.³⁴ In dit hoofdstuk gaan we in op mogelijke initiatieven en acties om de effecten van een te hoge recreatiedruk te verminderen.

We kijken hierbij naar de volgende initiatieven:

- Handelingsperspectieven
- Bezoekersmanagement
- Gedragsbeïnvloeding
- Overige initiatieven
 - Campagnes
 - Recreatiezonering

5.1 Handelingsperspectieven

Er zijn drie strategieën of handelingsperspectieven die op zichzelf of in combinatie ervoor kunnen zorgen dat recreatie en natuur goed naast elkaar kunnen bestaan. Enerzijds betreft dat het minimaliseren van de effecten, anderzijds het maximaliseren van de veerkracht van een gebied.

Minimaliseren negatieve effecten

Bij het minimaliseren van negatieve effecten (mitigatie) gaat het om maatregelen zoals zonering en inrichting van een gebied, of voorlichting en educatie om de kans op interactie (trefkans) te verkleinen.

Maximaliseren draagkracht gebied

Het maximaliseren van de veerkracht van een gebied is een strategie die minder wordt toegepast. De strategie is gericht op het behalen van de instandhoudingsdoelen én nog net wat meer te doen. In sommige gebieden zal het moeite kosten om de natuurdoelstellingen überhaupt te kunnen behalen. Maar vaak ook kan de veerkracht worden verhoogd door meer ruimte te geven aan natuurlijke processen die de bestaansvoorwaarde zijn voor de natuurwaarden. Denk bijvoorbeeld aan natuurlijke waterpeilfluctuaties, sedimentatie en erosieprocessen en natuurlijke veroudering en successie. Door een surplus aan natuurwaarden - vooral door kwaliteit - leiden negatieve invloeden niet direct tot een afbreuk van de instandhoudingsdoelen.

Wel moet in acht worden genomen dat het verhogen van de veerkracht van een gebied een lang traject is. De huidige transitie in het landelijk gebied gaat hier mogelijk een ander perspectief op leggen.

Monitoren negatieve effecten

Als derde kan de kans op mogelijke negatieve effecten worden geaccepteerd waarbij de activiteit wordt gemonitord. Dit staat ook bekend als het “hand-aan-de-kraan principe”. De activiteit en/of mogelijke effecten worden gemonitord. Zodra uit monitoring blijkt dat de gebruikruimte van de activiteit overschreden wordt of dat negatieve effecten zich toch voordoen, wordt er direct bijgestuurd.³⁵

5.1 Bezoekersmanagement

Bezoekersmanagement gaat over het sturen van bezoekersstromen en beïnvloeden van recreatiegedrag. Tijdens de coronapandemie is er geëxperimenteerd met bezoekersmanagement op regionale en lokale

³⁴ *Natuur in Nederland: recreatie en biodiversiteit in balans (Alterra Wageningen 2005)*

³⁵ *Recreatie en Natuur, Kennis over effecten, kwetsbaarheid, handelingsperspectieven en monitoring van recreatie in Natura 2000-gebieden (Alterra Wageningen, 2012)*

schaal. De handreiking van het NBTC bevat een informatieve toolkit (DIM-ICE model) voor het effectief toepassen van bezoekersmanagement.³⁶ DIM-ICE kan worden gebruikt om knelpunten en risico's te analyseren in relatie tot bezoekersstromen en drukte. DIM staat voor design, informatie en management (drie manieren van invloeden) en ICE staat voor instroom, circulatie en uitstroom (de fasen van het bezoek aan een plaats, startpunten en circulatie ter plekke). Het geeft inzicht in hoe problemen ontstaan en welke maatregelen deze kunnen oplossen. Onderstaand tabel is een voorbeeld van een recreatielocatie, waarin de drie factoren per fase zijn uitgewerkt. De risico's per factor worden geduid met een kleur: groen (het is in orde), oranje (aandacht/verbetering is wenselijk) of rood (niet in orde, verbetering is nodig).

Figuur 7. DIM-ICE model, NBTC 2020

	Ingress (instroom)	Circulation (op de locatie)	Egress (uitstroom)
Design	Files op toegangswegen op piekdagen. 	Voldoende ruimte in het totale gebied. Diverse versmallingen op looproutes zorgen voor congestie. 	Voldoende uitstroomcapaciteit, mede door gespreide uitstroom bezoekers.
Information	Bezoekers vooraf moeilijk te bereiken via de beschikbare communicatiekanalen. 	Informatie ter plaatse is goed zichtbaar, maar niet dynamisch en alleen in het Nederlands. 	Informatie over te volgen routes wordt duidelijk weergegeven, keuzes zijn eenvoudig.
Management	Voldoende verkeersregelaars. Goede samenwerking met gemeente en politie. 	Geen cameratoezicht en te weinig personeel voor surveillance en snelle opvolging bij problemen. 	Beperkt zicht op de situaties op parkeerplaatsen of in de woonkernen in de omgeving.

Fysieke maatregelen om recreanten (bij) te sturen

Uit de omgevingspsychologie komt naar voren dat verschillende inrichtings- en landschapskenmerken van invloed zijn op het routegedrag van recreanten³⁷. Dit zijn daardoor aspecten waarop het gedrag van een recreant beïnvloed kan worden. Het gaat dan om:

- Het netwerk van paden
 - Mate van verharding
 - Padendichtheid / maaswijdte, paden weghalen of paden toevoegen
 - Ontwerp van het padenstelsel, vloeiende paden met bochten zijn interessanter dan kaarsrechte paden.
- Het aantal en de ligging van de ingangen
- Ligging van attracties in de omgeving, zoals horeca; speeltuin; bezoekerscentra
 - Ligging, inrichting
 - Aanbod van type voorzieningen, een rustzoeker vermijdt de horeca
- De belevingsomgeving
 - De natuurlijke attractiviteit van de omgeving of de andere esthetische kwaliteitskenmerken van het landschap.
 - Onaantrekkelijk of juist aantrekkelijk maken van bepaalde gebieden

³⁶ <https://www.nbtc.nl/nl/site/kennisbank/bezoekersmanagement/handreiking-bezoekersmanagement-2.htm>

³⁷ <https://edepot.wur.nl/28501>

Het sturen van recreanten kan ook door aanpassing van de inrichting zodat gewenst gedrag gemakkelijk is, of ongewenst gedrag onmogelijk of onaantrekkelijk gemaakt wordt. Zie bijvoorbeeld de eetregelen die de provincie Gelderland geeft geformuleerd voor de uitvoering van het recreatiezoneringsplan.

Voorbeeld provincie Gelderland

Provincie Gelderland heeft een subsidieregeling³⁸ opgesteld rondom initiatieven voor het creëren van balans tussen recreatie en natuur op de Veluwe. Hierin wordt onderscheid gemaakt tussen de verschillende categorieën en typen (zonerings)maatregelen:

Categorieën

1. inrichtingsmaatregel:

Fysieke maatregel, meestal eenmalig uitgevoerd

2. intensivering beheer:

Terugkerende activiteiten, zoals nalopen afsluitingen, communicatie, etc.

3. locatiegericht onderzoek:

Inspanningen die nodig zijn voor zicht op potentiële inrichtings- en beheermaatregelen zoals een gebiedsproces

Typen

A. Maaswijdte en toegankelijkheid

Bijvoorbeeld: paden weghalen, paden periodiek ontoegankelijk maken, mensen op een hoofdpad houden door boomstammetjes langs het pad te plaatsen, touwtjes spannen in heideterreinen, afsluiting terrein met borden, raster, etc.

B. Aanpassen routestructuren

Bijvoorbeeld: nieuwe routes realiseren, verleggen bestaande routes, bundeling etc.

C. Aanpassen openbare wegen en parkeerplaatsen

Bijvoorbeeld: voor zo ver bekend, zal vaak als onderzoeksmaatregel opgenomen moeten worden. Betreft ook openbare fietspaden.

D. Verplaatsen/opwaarderen recreatieve voorzieningen

Bijvoorbeeld: aanpassen of verplaatsen hondenlosloopterrein, plaatsen van picknicktafels in zone A, etc.

E. Realiseren nieuwe recreatieve voorzieningen

Bijvoorbeeld: uitkijktoren om afgesloten gebied te kunnen beleven.

F. communicatie en bebording

Bijvoorbeeld: infopanelen, borden met openstellingsbepalingen, digitale apps, etc.

G. Toezicht en handhaving

Bijvoorbeeld: anders dan/ aanvullen op regulier toezicht en handhaving

³⁸ Format maatregeltabel recreatiezoning Veluwe, <https://www.gelderland.nl/subsidies/recreatiezoning-veluwe>

Gewenst gedrag en naleving van regels

Er zijn verschillende instrumenten die invloed hebben op het gedrag. Deze instrumenten zijn de verdelen in vier categorieën: geboden en verboden; financiële prikkels; communicatie; nudging³⁹.

‘Geboden en verboden’ zijn wetten en regelgeving die de overheid kan inzetten als afschrikkende werking. Denk hierbij aan handhaving. De aanwezigheid van handhaving kan leiden tot het eerder volgen van de regels. Gezien de pakkans, sanctiekans en de sanctiezwaarte eerder opgelegd kunnen worden, simpelweg omdat er handhaving aanwezig is. Het uitgangspunt van de naleving van regels is namelijk zo dat wij mensen altijd kiezen voor de gunstigste uitkomst voor onszelf, we willen de uitkomsten altijd maximaliseren. Is de pakkans nihil dan zijn mensen eerder geneigd om een gebod of verbod niet op te volgen als de uitkomst van het handelen beter voor henzelf is⁴⁰.

Een financiële prikkel zoals het invoeren van parkeergeld zorgt ervoor dat mensen andere keuzes maken. De keuze om naar het gebied toe te gaan is er nog steeds, alleen de afweging om er heen te gaan is anders gezien er geld gevraagd wordt voor toegang of het parkeren van de auto. Hierdoor is de drempel hoger en zullen mensen eerder afwegen om naar andere gebieden te gaan waar geen toegang gevraagd wordt.

Communicatie kan verdeeld worden in twee vormen van communicatie. De eerste vorm gaat over gedrag beïnvloedende voorlichting. De andere vorm van communicatie valt onder keuze ondersteunende voorlichting of educatie. Een informatiebord over het gebied valt onder de voorlichting of educatie. Het aangeven van verplichte routes valt onder gedrag beïnvloedende voorlichting.

Het vierde instrument is nudging. Dit is een verzamelnaam voor technieken waarbij de mensen (on)bewust wordt beïnvloed om het goede te doen. getekende voetstappen naar een prullenbak is hier een voorbeeld van. De keuze is er nog steeds om het afval in de natuur te gooien, maar omdat het gestimuleerd wordt om het afval in de prullenbak te gooien zullen mensen dit vaker doen. Een ander voorbeeld is het aanleggen van een fietsenstalling direct naast de ingang, en een parkeerplaats voor auto's wat verder weg. Een automobilist op weg naar de ingang van het natuurgebied loopt langs de fietsenstalling, en weet: als ik de volgende keer met de fiets kom, dan kan ik dichterbij parkeren.

Wanneer een recreant zich aan regels houdt en gewenst gedrag laat zien, kunnen gebieden meer recreanten aan dan wanneer mensen zich niet aan regels houden. Regels, of een gedragscode, moeten bij recreanten doordringen, dit kan door heldere communicatie over de waarde van de natuur, maar nog beter door het gewenste gedrag te laten zien en positief te communiceren, het gewenste gedrag makkelijk te maken, en als sociaal wenselijk te presenteren. Dus in plaats van “verboden vuil achter te laten” is “bedankt voor het mee naar huis nemen van uw afval” een effectievere boodschap.

Communicatie moet gericht zijn op de consument die op zoek is naar recreatie. Er moet informatie beschikbaar zijn over welk moment er waar gerecreëerd kan worden en welke alternatieven er zijn. Dit is meestal een langdurig proces, maar zal uiteindelijk tot meer balans leiden. Denk daarbij naast borden met openstellingsbepalingen, aan gedragscampagnes, inzet van digitale apps en platformen, social media etc. Met deze middelen maak je naleving gemakkelijker, en wordt de noodzaak tot handhaving hopelijk beperkt.

Handhaving

Handhaving is een eenvoudig middel, maar kostbaar. Daarnaast wordt het soms gezien als ‘negatief’ en levert resultaat op de korte termijn. De maatregelen vullen elkaar aan en versterken elkaar.⁴¹ Als terreineigenaar zijn er beperkte middelen beschikbaar om handhaving te organiseren. In hoofdstuk 3 is al naar voren gekomen dat er vanuit de SNL een toezichtsbijdrage van €22,43 per hectare is. Deze bijdrage

³⁹ Tiemeijer, W., & Anderson, J. H. (2014). *Normatieve overwegingen rondom gedragssturing*.

⁴⁰ Willemsen, F. (2010). *Voorstellen Onderzoeksprogrammeringen'Handhaving en Gedrag'en'Effecten van Toezicht'*.

⁴¹ *Ladder van Leisure (Provincie Noord-Holland, 2022)*

biedt de eigenaren de kans om (meer) BOA capaciteit te vergoeden. Uit gesprekken met de particuliere eigenaren en TBO's blijkt dat deze bijdrage niet voldoende is om het gewenste aantal groene BOA's in te schakelen. Dit resulteert in onvoldoende toezicht en handhaving in de gebieden waar dat juist nodig is om de verstoring tegen te gaan. In enkele gevallen wordt er gesproken over één BOA per 5.000 hectare. Daarnaast geven particuliere eigenaren aan zij daardoor zelf het gebied in gaan waar zij veel tijd en energie aan kwijt zijn en waardoor eigenaren zelfs in gevaar komen.

(Bij)sturen in de regio

Bezoekersmanagement kan lokaal/ plaatselijk opgepakt worden, door een individuele beheerder, maar ook regionaal. Bij regionale afstemming kan regio-breed gekeken worden naar doelgroepen die passen bij de kenmerken van (natuur)gebieden. Niet elk gebied hoeft dan aantrekkelijk te zijn voor alle leefstijlen, anderzijds dienen alle leeftijden in een bepaalde straal een aantrekkelijk groen-, natuur-, of recreatiegebied tot hun beschikking te hebben.⁴². Hierdoor ontstaan verschillende gebieden voor verschillend publiek en wordt de recreatiedruk verspreid. Naast inrichting van een gebied, kan door middel van informatie en marketing gericht aan een specifiek publiek ook het gedrag beïnvloed worden.

Wil deze strategie effectief zijn, dan is het van belang informatievoorziening en marketing ook regionaal op te pakken. Idealiter wordt het natuur- en groenaanbod (inclusief de routes), van verschillende terreinbeheerders, als één geheel gecommuniceerd aan de doelgroep (via bijv. een kaart en app). Hiervoor is samenwerking tussen de verschillende beheerders en eigenaren nodig.

Overige initiatieven

Uit de gesprekken met terreineigenaren, routebureau, andere provincies kwamen verschillende initiatieven aan bod die zijn gericht op het sturen van recreanten in de natuur. Voorbeelden zijn:

- De promotie van bepaalde (minder drukke plekken) door bijvoorbeeld vloggers op sociale media is succesvol ("Komt allen op zondag naar deze plaats");
- Het stoplichtmodel van Routebureau Utrecht was gericht op het informeren van recreanten over drukke plekken tijdens de Corona-periode;
- De provincie Zuid-Holland voerde een pilot onderzoek uit naar bezoekersmanagement voor de Hollandse duinen. Dit leverde een onderzoeksrapport op met advies voor vervolgstappen;
- Er worden regelmatig voorlichtingscampagnes en acties uitgerold om de recreanten te sturen, zoals 'welkom in de kraamkamer van de natuur' van Natuurmonumenten, geen loslopende honden in het broedseizoen, actiedagen met BOA's en het introduceren van entreegelden om zo de aanloop te sturen.

Voorbeeld hoe een campagne averechts kan werken

Amsterdam heeft begin 2023 een 'Stay Away' campagne opgezet om bepaalde buitenlandse toeristen (bijv. mensen die komen om te feesten en drugs te gebruiken) te weren uit het centrum van Amsterdam i.v.m. drukte en overlast in de stad. De gemeente hoopte door te waarschuwen voor de risico's en mogelijke gevolgen, een deel van de toeristen ontmoedigd wordt om te komen. De campagne zorgde echter voor veel publiciteit in de media. De indruk ontstaat dat hierdoor juist meer bezoekers naar Amsterdam zijn gekomen.

Recreatiezonering

Binnen de initiatieven komt ook vaak de recreatiezonering aan bod. De uitwerking hiervan is opgenomen in hoofdstuk 6: Recreatiezonering.

⁴² Bureau BUITEN, en Bureau voor Ruimte en Vrije Tijd, *Natuur- en recreatiegebieden in Noord-Holland, Deel A: Bovenregionale analyse* p. 53

5.2 In hoeverre voorkomen deze initiatieven en acties verstoring van natuur?

Vergroten rustige gebieden

Maatregelen om verstoring te verminderen kunnen heel effectief zijn. Het vergroten van de onverstoorde delen van het gebied d.m.v. zonering is daarbij het meest effectief, bijvoorbeeld en het concentreren van paden voor wandelaars, fietsers en ruiters in een bepaalde zone.⁴³

Bezoekers op paden i.p.v. struinen

In gebieden waar recreanten op de paden blijven blijkt de broedvogeldichtheid en het broedsucces groter dan in gebieden waar recreanten van het pad afgaan, struinen en daarmee een onvoorspelbare route nemen. Dit geldt ook voor het 'struinen' door niet aangeliijnde honden, zoals in verschillende onderzoeken is waargenomen (Pearce-Higgins et al., 2007; Mallord et al., 2007; Underhill-Day en Liley, 2007; Murison et al., 2007; Banks en Bryant, 2007; Ravenscroft et al., 2007; Taylor et al., 2005; Pearce-Higgins en Yalden, 2003; Lafferty, 2001; Lord et al., 2001; Yalden en Yalden, 1990).⁴⁴

De eerste resultaten van het recreatiezoneringsplan dat in 2023 is uitgevoerd in het Hulshorsterzand (Veluwe) lijken positief te zijn (gesprek provincie Gelderland). Hier zijn maatregelen uitgevoerd om de padendichtheid te verlagen en het gebied waar gestruind kan worden te verkleinen in het broedseizoen.

Draagvlak voor initiatieven

Bij elk van de initiatieven is het belangrijk dat de ideeën gedragen worden door de betrokken partijen. Hiervoor is in eerste instantie belangrijk dat zo concreet mogelijk gecommuniceerd wordt over de reden van de maatregelen: om welke diersoorten gaat het, hoe worden zij verstoord, welke effecten heeft dat. Het helpt hierbij als de uitleg beeldend is, zodat de recreant zich een voorstelling kan maken van de verstoring, het effect en dus de redenen van de maatregelen.

Belangrijke leerpunten uit de gesprekken die wij voerden zijn:

- Besteed voldoende tijd en aandacht aan het participatietraject. Informeer en betrek stakeholders, inclusief de recreanten zelf, bij elke stap. Dus zowel bij de voorbereiding, het onderzoek, het bepalen van de maatregelen en de uitvoering en monitoring.
- Zorg dat de maatregelen voor de balans tussen natuur en recreatie ook positief zijn voor de recreanten.

5.3 Welke gevolgen hebben deze initiatieven en acties voor de toegankelijkheid en de recreatiemogelijkheden van natuurterreinen?

Negatieve effecten

Fysieke maatregelen leiden tot verminderde toegankelijkheid, denk dan aan:

- Tijdens het broedseizoen gebieden afsluiten
- Kwetsbare delen afsluiten voor publiek
- Minder paden, minder keuzemogelijkheden voor een ommetje / rondje.

Door deze maatregelen wordt de opvangcapaciteit voor recreatie kleiner. Minder mensen kunnen tegelijk recreëren, terwijl er in veel gebieden al een tekort is aan recreatieruimte.

⁴³ Krijgsveld KL, B Klaassen & J van der Winden (2022). *Verstoring van vogels door recreatie. Literatuurstudie van verstoring gevoeligheid en overzicht van maatregelen. Deel 1 hoofdrapport & deel 2 soortbesprekingen*. Uitgave Vogelbescherming Nederland, Zeist.

⁴⁴ <https://edepot.wur.nl/238293>

Daarnaast kan er ook een waterbedeffect ontstaan. Recreanten kunnen niet meer op de ene plek terecht, waardoor het drukker wordt op de andere plek.

Het beperken van gebruiksmogelijkheden, bijvoorbeeld fietsen over bospaden, of het niet toestaan van struinen leiden tot een andere beleving van de natuur. Deze beleving zal wellicht minder intens zijn. Zo'n verandering is daardoor negatief voor recreanten.

Beprijzing ten behoeve van bezoekersmanagement is het instellen van betaald parkeren of invoeren van een ruitervignet, vaarvignet of MTB vignet. Deze initiatieven maken de drempel om te recreëren in de natuur hoger, vooral voor mensen die al minder te besteden hebben. Deze maatregelen kunnen eveneens leiden tot een 'waterbedeffect': het wordt op andere (wellicht ongewenste) plekken drukker.

Initiatieven die kunnen leiden tot een waterbedeffect moeten goed doordacht worden. het beste is om ze in regionaal verband op te pakken, als samenwerking tussen terreinbeheerder, gemeenten, provincie en andere stakeholders.

Een negatief bij-effect van het (grootschalig) uitvoeren van fysieke maatregelen, zoals het weghalen of verplaatsen van paden, is dat de sfeer in het gebied slechter kan worden. Recreanten die het niet eens zijn met de maatregelen, kunnen vernielingen aanrichten of boos zijn richting beheerders. Door aandacht te besteden aan de participatie en communicatie, kan dit verminderd of voorkomen worden.

Positieve effecten

Maatregelen en initiatieven gericht op het vergroten van natuurgebieden, om de robuustheid te vergroten, hebben positieve effecten voor recreatie. Er is dan immers meer gebied om van de natuur te genieten. Echter fysieke maatregelen om recreatie in goede banen te leiden, zorgen veelal voor meer of minder beperking van recreatie. Deze maatregelen zijn dan neutraal of negatief voor recreatie.

Het verplaatsen van voorzieningen, zoals parkeerplaatsen of een uitspanning, kan zowel positieve als negatieve effecten hebben op de recreatieve beleving. Negatief is als mensen verder moeten rijden, of om moeten rijden. Positief kan zijn dat er mooiere nieuwe voorzieningen komen.

Advies is om bij het plannen van initiatieven die mogelijk negatief zijn voor recreatie, tegelijk ook maatregelen te plannen die positief zijn voor recreatie. Gebieden die afgesloten worden, kunnen bijvoorbeeld door een vogelkijkhut wel vanaf de rand beleefbaar zijn.

6 Recreatiezonering (recreatieplanning)

In de verkenning hebben we op uw verzoek specifiek aandacht besteed aan recreatieplanning ofwel recreatiezonering.

6.1 Wat is recreatiezonering

Recreatiezonering is een vorm van bezoekersmanagement waarbij een natuur- of recreatiegebied wordt opgedeeld in verschillende zones. In elk van deze zones zijn andere recreatieve activiteiten toegestaan, denk hierbij aan de mogelijkheid om wel of niet van paden af te gaan of het loslaten lopen van honden. Door deze zonering kan kwetsbare natuur worden beschermd terwijl er voldoende recreatieve mogelijkheden kunnen blijven bestaan.

In de meeste gevallen wordt een gebied ingedeeld in zones, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen de diverse typen natuur. Een toolkit per zone kan hierbij inzicht geven in de activiteiten en voorzieningen die in elke zone wel of niet zijn toegestaan. In een zone waar intensieve recreatie is toegestaan zou men bijvoorbeeld een restaurant of parkeerplaats mogen ontwikkelen, kunnen mountainbiken en hun hond los laten lopen. In een zone voor extensieve recreatie zouden deze activiteiten kunnen worden verboden en de recreant verplicht zijn op de paden te blijven en niet voor verstoring te zorgen (zie voorbeeld figuur 8).

Zonering is met name geïmplementeerd sinds de laatste jaren, en toegepast in onder meer de provincies Gelderland (Veluwe), Noord-Holland (Zuid-Kennemerland) en Zuid-Holland (Biesbosch, Peelvenen, Balij Bieslandse Bos (in ontwikkeling). In de provincie Utrecht zijn, met name op de Utrechtse Heuvelrug, in het verleden ook al meerdere pogingen geweest om recreatiezonering te gebruiken als middel om recreatiedruk goed te spreiden, tot dusver zonder gedragen resultaat. Staatsbosbeheer heeft inmiddels zoneringsplannen voor verschillende gebieden. De Recreatiezonering voor het N2000-gebied van de Veluwe is de eerste toepassing op grote schaal, met heel veel verschillende beheerders. In de recreatiezonering voor Zuid-Kennemerland is voor het eerst met verschillende beheerders van natuur- en recreatiegebieden en gemeentelijk groen gewerkt aan een zonering waarin naast natuur ook landelijk gebied, parken en recreatiegebieden zijn meegenomen.

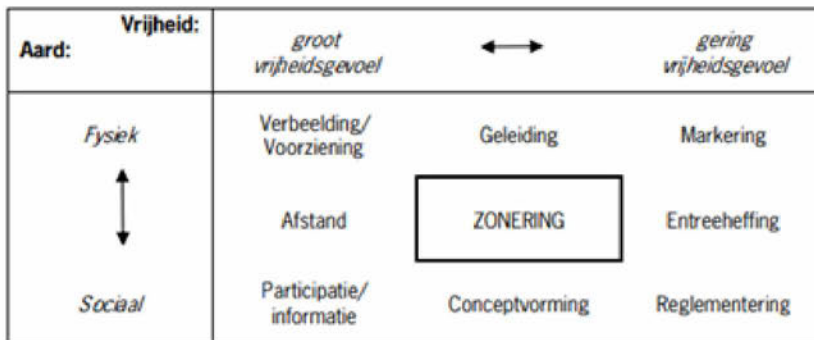
Figuur 8. Zoneringskaart (Bron: Provincie Gelderland)

6.2 Effecten zonering op beleving

Zonering in een natuurgebied zorgt voor verschillende natuurbelevingsmogelijkheden. Het kan gebieden aanwijzen voor het opgaan in de grootsheid en stilte van de natuur, maar ook juist gebieden voor grotere groepen mensen⁴⁵. In 1998 is een zoneringmodel opgesteld waarin de aspecten van natuurbeleving zijn meegenomen, zie figuur 9. Het fysieke en sociale karakter van sturingsmaatregelen zijn beide meegenomen in het model, evenals het type maatregel dat het vrijheidsgevoel van de recreant aantast. Hieruit blijkt dat verschillende vormen van zoneringsmaatregelen andere effecten op het vrijheidsgevoel geven.

Figuur 9. Sturingsmodel voor het reguleren van recreatief bezoek

6.3 Effecten zonering op recreatiedruk

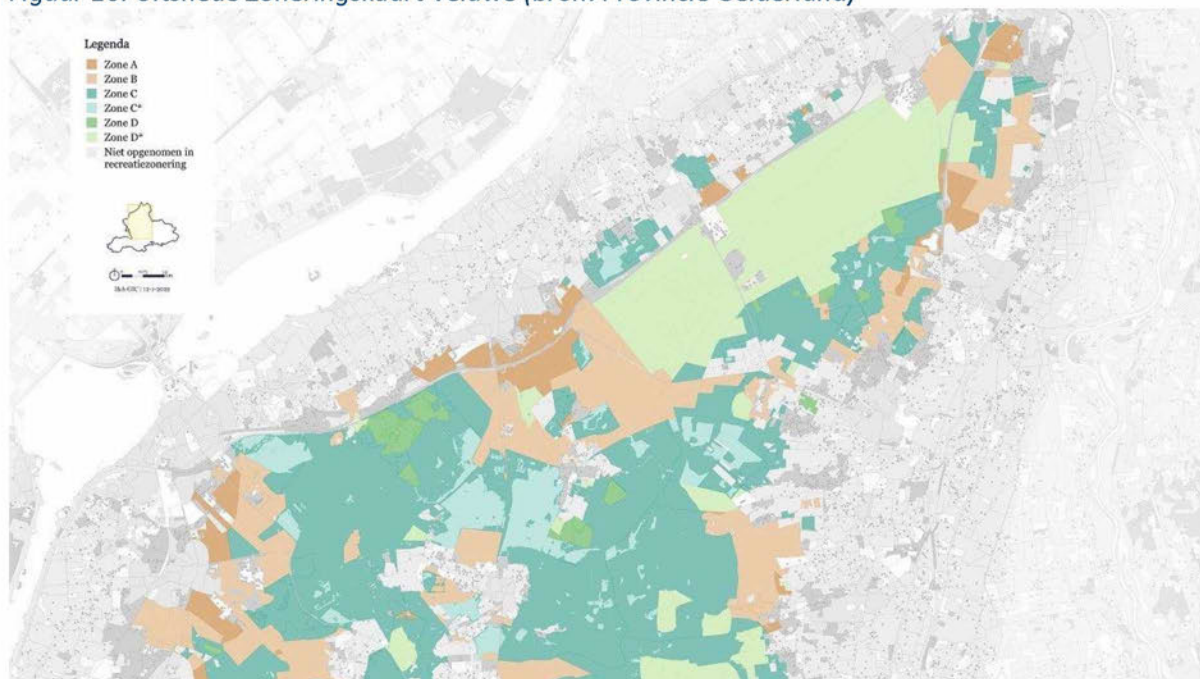
Naar verwachting zal het toepassen van recreatiezonering, en met name ontoegankelijk maken van kwetsbare natuurbieden (in het broedseizoen), positieve gevolgen hebben voor de bescherming van de natuur. Door het inzetten op het sturen en spreiden van bezoekersstromen zal naar verwachting recreatiedruk op bepaalde delen van het gebied afnemen. Dit is vooral gebaseerd op praktijkervaringen van beheerders en is er momenteel nog geen concrete data om dit mee te onderbouwen.

Voor verschillende plekken op de Veluwe wordt wel onderzoek gedaan naar het effect van de zoneringsmaatregelen op het recreatiegedrag, en de ontwikkeling van het succes van de broedvogels. Uit de eerste rapporten (de nulmeting) blijkt dat de methode via Resono-data geschikt is om het recreatiegedrag te monitoren. Daarnaast wordt ook gezien dat het gedeeltelijk ontoegankelijk maken van het Hulshorsterzand en het Kootwijkerzand daadwerkelijk leidt tot minder bezoek aan het die gebieden⁴⁶.

⁴⁵ WUR onderzoek [Natuur in Nederland WUR, 2005](#)

⁴⁶ Dat.mobility, juli 2023, Uitkomsten pilot bezoekersmonitoring natuurgebieden Veluwe. Resultaten monitoring van bezoekers en beoordeling geschiktheid meetmethode ten behoeve van recreatiezonering Veluwe.

Figuur 10. Uitsnede Zoneringskaart Veluwe (bron: Provincie Gelderland)

6.4 Houding ten opzichte van recreatiezoning

Het Nationaal Parkenbureau heeft in 2021 onderzoek gedaan naar de houding van de recreatiesector ten opzichte van zoneringsmaatregelen. In eerste instantie lijkt de sector hinder te ondervinden van zoneringsmaatregelen, echter blijkt uit interviews dat de sector een constructieve houding heeft ten opzichte van de maatregelen. Zo blijkt dat de recreatieve ondernemer juist voordelen van een hogere natuurkwaliteit inziert, en daarom op langere termijn denkt te profiteren. Ook bezoekers beseffen dat bepaalde maatregelen nodig zijn voor de instandhouding van natuurkwaliteiten. Daarnaast nam bijvoorbeeld op de Veluwe het totale oppervlak aan niet toegankelijke gebieden maar toe van 17% naar 20%, iets wat de bezoeker meeviel. Toch heeft de recreatieve sector geen 100% vertrouwen in de provincie en blijft uit het onderzoek door het Nationale Parkbureau dat de sector mede hierdoor altijd op zijn hoede blijft voor vergaande maatregelen.⁴⁷

Daarnaast blijkt uit ervaringen van de Veluwe en Peelvenen dat het opstellen en implementeren van een recreatiezoneringsplan een uitdagend proces is. Met name het betrekken en samenwerken met diverse partijen en terreinbeheerders was een lang en soms moeizaam proces. Door samen mét beheerders na te denken over zoning in plaats van dit voor hen te bedenken kan een gezamenlijk gedragen zoneringsplan opgesteld worden. Door de geleerde lessen uit andere gebieden mee te nemen (zie paragraaf 6.6) kunnen deze uitdagingen mogelijk voorkomen worden.

6.5 Welke argumenten en uitgangspunten kunnen voor een zoning gehanteerd worden?

Zoals eerder benoemd is recreatiezoning een manier om te kunnen sturen op bezoekersstromen en kwetsbare natuur te beschermen. Belangrijke argumenten voor recreatiezoning zijn:

- **Duidelijkheid voor de recreant:** welke activiteiten mogen waar wel en waar niet (aangewezen gebieden waar zij bepaalde activiteiten mogen doen (mountainbiken, struinen, etc.)
- **Duidelijkheid voor beheerders onderling:** wat voor soort recreatie komt in welk gebied, hoe kan het terrein het best ingericht worden

⁴⁷ [Nationaleparken bureau, 2021 en Veluwe \(nbt.nl\)](#)

- **Duidelijkheid voor handhaving:** wat mag waar wel/niet, waar moet op gecontroleerd worden. Daarnaast duidelijkheid over regels waardoor conflicten mogelijk beperkt kunnen worden
- Bescherming van kwetsbare soorten en gebieden: *rust in kwetsbare gebieden*
- **Duidelijkheid voor ruimtelijke ontwikkelingen:** duidelijke toetsingskaders en wensen voor ontwikkelingen (ook een uitdaging, ligt gevoelig)

6.6 Welke uitdagingen komen kijken bij zonering

Naast de voordelen en argumenten voor recreatiezonering zijn er ook uitdagingen die komen kijken bij het implementeren van zoneringsmaatregelen:

- **Kan juridisch/ ambtelijk een langdurig en lastig proces zijn:** (zeker als het vastgesteld moet worden en er regels aan gekoppeld worden)
- **Kan tijdrovend zijn:** omdat men wil dat ieder mini deelgebied klopt, overal moet lang over nagedacht worden en met elke eigenaar moeten zorgvuldige en passende afspraken worden gemaakt
- **Het proces kost geld (/tijd):** om onderzoek te doen, partijen zorgvuldig te betrekken (op individueel niveau) en een gedragen zoneringsplan op te stellen
- **Handhaving van regels kan uitdagend zijn:** zeker als er in een bepaald gebied eerder wel dingen mochten die nu niet meer kunnen -> frustraties bij bezoekers
- Kan voelen als inbreuk op de autonomie van eigenaren: niet iedereen wil meewerken aan zonering
- Het afsluiten van (deel)gebieden kan invloed hebben op het verkrijgen van een SLN subsidie: vanwege de openstellingsverplichting vanuit de verordening

6.7 Welke lessen kunnen we leren van andere gebieden met recreatiezonering⁴⁸

Uit de analyse van het Nationale Parkenbureau rondom de totstandkoming van recreatiezonering op de Veluwe en Peelvenen is een opsomming van geleerde lessen te maken:

De totstandkoming van een recreatiezoneringsplan → geleerde lessen

- **Stel heldere kaders op waarbinnen de natuurkwaliteit vooruit moet gaan** met voldoende ruimte voor alternatieven voor recreatie in de minder kwetsbare zones.
- **Wees helder in de communicatie.** Dit geldt zowel voor wat je doet als waarom en wanneer je het doet. Transparantie is van groot belang en draagt bij aan begrip voor elkaar wat het draagvlak ten goede komt.
- **Betrek bewoners en andere niet-terreinbeheerders in een vroeg stadium** en maak duidelijk wie welk participatieniveau heeft in het proces, en waarom. Geef aan op basis van de kaders (bijv N2000), waar ruimte is voor participatie en waar niet. Maak duidelijk waaruit de participatie bestaat: wanneer gaat het gaat om informeren, wanneer consulteren/adviseren, of waar ruimte is om mee te beslissen. Na consultatie zal uiteindelijk het bevoegde gezag (vaak de Provincie) een beslissing moeten nemen. Wees daarover ook helder.
- Laat in het **eindresultaat duidelijk de relatie zien met de inbreng** die van stakeholders is ontvangen voor het zoneringsplan door bijvoorbeeld gebruik te maken van bouwstenen en thematische deelkaarten.
- **Communiceer duidelijk hoe de zoneringsmaatregelen er in praktijk uit gaan zien** met concrete voorbeelden.
- Check op verschillende momenten of iedereen die betrokken moet zijn, is aangehaakt is. Groepen als bewoners en gebruikers zijn moeilijk te identificeren en zeer divers. Op de Veluwe zijn voor

⁴⁸ <https://www.nationaleparkenbureau.nl/documenten+en+verslagen/HandlerDownloadFiles.ashx?idnv=2025187>

ondernemers bijvoorbeeld (digitale) spreekuren georganiseerd, waarmee ca 30 ondernemers zijn bereikt.

- **De samenhang met andere gebiedsprocessen**, zoals stikstofbeleid, recreatieve infrastructuur, natuurherstelprogramma's moet in kaart gebracht worden en aan betrokkenen worden uitgelegd.
- **Wees benaderbaar. Wees zowel zichtbaar in het gebied**, als (mobiel) bereikbaar. Voor mensen in het gebied is het soms heel persoonlijk en een goede band helpt enorm.
- **Neem andere processen (uit het verleden) in het gebied** mee en weeg deze goed af. Je kan hier zowel van leren als weer in dezelfde valkuilen trappen. Er speelt vaak meer dan in eerste instantie bekend is en dit kun je later tegenkomen.
- **Neem publieke partijen mee en laat ze hun positieve houding uitspreken.**
- **Publieke personen**, bijvoorbeeld een wethouder of een lokale ondernemer, kunnen **bijdragen aan meer begrip en draagvlak**. Laat ook mensen met een positieve houding zich uitspreken. Mensen die *tegen* iets zijn laten van zich horen, maar mensen die *voor* zijn blijven vaak op de achtergrond.
- **Bied ruimte voor voldoende flexibiliteit en maatwerk**. Sommige aanpassingen moeten later teruggedraaid kunnen worden, andere wellicht juist versterkt.
- Maak met partners vooraf goede **afspraken over monitoring, toezicht en handhaving** en financiering. Als toezicht en handhaving niet worden georganiseerd (ook in de weekenden), dan is het risico groot dat de maatregelen niet goed gaan werken.
- **Routes** (paden voor wandelaar, fietser, ruiter, etc.) zijn sterk medebepalend bij het goed leiden van de recreatiestromen; zet hier goed op in (door bv. een goede coördinatie en aansluiting van de diverse doorlopende routes op gronden van verschillende eigenaren).
- Ook van belang is om inzicht te krijgen in het gebruik van terreinen voor **militaire activiteiten** door Defensie en of er iets moet veranderen in het gebruik van de natuurgebieden door Defensie.

Belangrijk om te beseffen:

- De natuurwaarden moeten centraal staan in het plan waaromheen voldoende recreatieve ruimte gevonden moet worden
- Bij de aanpak van recreatieve druk moet er een evenwicht zijn tussen de verschillende stakeholders in het gebied.
- Recreatiezonering kan ook buiten de grenzen van het natuurgebied leiden tot maatregelen. Zo kan het aantrekkelijk maken van een overgangsgebied, of het realiseren van meer aanbod in het agrarisch gebied leiden tot verminderde druk in het natuurgebied.
- Bezoekers lijken zich weinig bewust van bestaande en nieuwe recreatiezonering van gebieden, en van de samenhang met andere (gebieds)processen en andere maatregelen in de natuur. Voor een goed begrip is het belangrijk om ook dat toe te lichten.
- Het proces om tot een zonering te komen kan voor beheerders (boswachters) intensief zijn, vanwege de benodigde kennis van het veld en de communicatie met het publiek. Maak hierover vooraf duidelijke afspraken met de partners in het proces, bijvoorbeeld over ureninzet, monitoring ureninzet, en een eventuele vergoeding hiervoor.

Bron: Nationaal Parkenbureau en Procesevaluatie ontwikkeling Recreatiezoneringsplan Veluwe, Provincie Gelderland (2022)

Toolkit zonering en link met Wezenlijke kenmerken & waarden

Als onderdeel van de recreatiezonering is er een 'toolkit' waarin per zone is uitgewerkt hoe de natuur en het recreatieve gebruik zich tot elkaar verhouden. Hierna is een voorbeeld opgenomen van zo'n 'toolkit' voor de zones van de Veluwe. Hierin wordt ook verwezen naar de natura2000 soorten en andere karakteristieke soorten, die vormen immers onderdeel van de basis voor de zonering⁴⁹. Via deze toolkit

⁴⁹ https://media.gelderland.nl/Recreatiezoneringsplan_Veluwe_1afb3b4293.pdf

kan de relatie worden gelegd met de wezenlijke kenmerken en waarden. In hoofdstuk 3.4 zijn de wezenlijke kenmerken en waarden binnen de provincie Utrecht toegelicht.

	Zone A: Intensief recreatief gebruik	Zone B: Matig intensief recreatief medegebruik	Zone C: Rustig gebied met extensief recreatief medegebruik (verstoring- gevoelige soorten)	Zone C*: Rustig gebied met extensief recreatief medegebruik (zeer verstoring- gevoelige soorten)	Zone D: Rustig gebied geen/beperkt recreatief gebruik tijdens broedseizoen	Zone D*: Jaarrond afgesloten gebied
Karakteristiek	Poorten en ontvangst-locaties van de Veluwe met ruimte voor recreatieve activiteiten	Visitekaartje van de Veluwe. Overgangs-gebied van de recreatiezone naar de rustige Veluwe met matig intensief recreatief medegebruik	Natuur met rustige, extensieve recreatie. Stilte, ruimte en natuur spelen hier de hoofdrol	Natuur met rustige, extensieve recreatie. Stilte, ruimte en natuur spelen hier de hoofdrol	Afgesloten gebied tijdens de broedtijd	Jaarrond afgesloten gebied alleen toegankelijk onder begeleiding van de boswachter.
(N2000)-soorten	Algemene soorten als Grote bonte specht, Koolmees, Merel, Eekhoorn	Zwarte specht, Boomklever	Zwarte specht, Wespandief, Draaihals, Boommarter, Hazelworm, Dalkruid	Roodborsttapuit, Boomleeuwerik, Nachtzwaluw, Zandhagedis, Hazelworm, Klokjesgentiaan, Rendiemos	Zwarte specht, Wespandief, Draaihals, Boommarter, Hazelworm, Dalkruid, Duinpieper, Tapuit, Boomleeuwerik, Nachtzwaluw, Nachtzwaluw, Zandhagedis, Hazelworm, Klokjesgentiaan, Rendiemos	Zie kolom hiernaast. In aanvulling daarop: Orchideeën, Beenbreek, Edelhert, Wild zwijn

6.8 Ervaringen uit de praktijk

In de verschillende gesprekken is het mogelijk implementeren van recreatiezonering besproken. Momenteel hebben vrijwel geen beheerders een concreet zoneringsplan voor hun gebied, alleen Utrechts Landschap en Staatsbosbeheer gaven aan in een bepaald gebied aan zonering te doen. Wel worden er in sommige gevallen maatregelen toegepast om recreatiedruk op punten te verminderen. Hier werden voorbeelden genoemd als het afsluiten van bepaalde gebieden, het bewust plannen van paden, voorzieningen en prullenbakken, en het afsluiten van gebieden door boomstammen of door niet te maaien. Dit zijn maatregelen die bij recreatiezonering toegepast kunnen worden, echter wordt dit momenteel niet gedaan door een strategisch zoneringsplan maar door te kijken per gebied wat er op dat moment passend is in regulier beheer.

In de provincie Utrecht is op de Heuvelrug in het verleden al wel op verschillende momenten en in verschillende kaders aan dit thema gewerkt en in 2003, 2009, 2017 en 2020 zijn concept zoneringskaarten beschikbaar gekomen. Echter heeft dit nooit geresulteerd in een gedragen en gebied dekkende recreatiezonering. Knelpunten en aanbevelingen uit deze processen dienen als belangrijke input meegenomen te worden voor een eventueel nieuwe poging tot zonering.

In 2001 al werkten de verschillende grondeigenaren samen vanuit het Nationaal Park in oprichting als een gezamenlijk initiatief (denk aan een beheerplan voor het hele gebied en een lijst met projecten). Recreatie is op dat moment al een belangrijk thema, er is angst voor te veel mensen, overlast, vervuiling en een wildgroei aan bijvoorbeeld MTB-paden. Wat opvalt is dat er door de tijd deels objectieve toename van verstoring is, maar dat het vaak ook lastig is om aantallen of hoeveelheid te duiden en we dus vooral van een subjectieve toename van recreatiedruk kunnen spreken. Dit maakt het regelmatig een lastige discussie en het gesprek verschuift dan naar de bredere context van lusten en lasten van beheer en de

(dis)balans daartussen. Een belangrijke houvast en referentie hierin is het Buck-rapport dat in 2017 verschijnt.

Wat ook niet meehelpt is dat er in de afgelopen 20 jaar veel initiatieven en projecten/ ideeën zijn geweest die halverwege zijn gestrand. De in 2017 ondernomen poging om tot een gedragen recreatiezonering te komen wordt geleid door het NPUH dat een nieuwe organisatievorm heeft gekregen. Dit wekt veel wantrouwen bij met name de particuliere eigenaren en dat wordt versterkt door een contract dat wordt geïntroduceerd voor eigenaren die deelnemer willen worden van het Nationaal Park. Een belangrijke angst is het verlies van autonomie en het ontstaan van een extra bestuurlijke laag die te veel zeggenschap heeft over de ontwikkelingen en de toekomst van het gebied.

Een significante kans en aanbeveling die in alle pogingen als positief punt terugkomt is het versterken van de 'parkeconomie', wat vooral inhoudt dat het voor ieder wat op kan leveren als privaat en publiek financieel bij elkaar kunnen worden gebracht. Naast ontsnippering van de heuvelrug is het daarbij belangrijk dat er aandacht is en blijft voor ruimtelijke ontwikkelingen die de natuur aantasten. Deze moeten slim gecombineerd worden met kansen voor de natuur. Dat sluit ook aan bij het programma "Groen groeit mee" (onder regie van de Provincie Utrecht): een strategie om groei van groen te koppelen aan andere groeiopgaven, zoals woningbouw.

Ook is een belangrijke aanbeveling om echt op individueel niveau naar belangen, wensen en mogelijkheden te kijken. De heuvelrug heeft heel veel verschillende eigenaren, dus dat is per definitie lastig collectieve afspraken maken. Een zorgvuldig bottom-up proces is daarom essentieel om tot gedragen zonering te komen. Focus moet dan ook liggen op de zaken die verbinden en een gedeeld belang hebben. De knelpunten zijn de afgelopen jaren ruimschoots in beeld gebracht, maar er is steeds te weinig geld en ruimte geweest om uit te werken. Bovendien hebben partijen die moeite hebben met een collectieve aanpak vaak de overhand en zo kan het proces makkelijk worden gegijzeld. Je zou het ook om kunnen draaien en met de constructieve ideeën kunnen beginnen, dan kan je ook laten zien wat de voordelen zijn als je zaken samen vormgeeft.

Het oplossen van knelpunten in de zonering is in eerste instantie een verantwoordelijkheid van de terreineigenaar, maar de stichting NPUH zou juist hier een coördinerende en enthousiasmerende rol in kunnen vervullen. Vaak zijn meerdere partijen nodig om tot een oplossing te komen; denk bijvoorbeeld aan het verleggen van een gemarkeerde route die over de terreinen van meerdere eigenaren loopt. Ook samenwerking met toeristische organisaties zoals het RBT en het Routebureau kan helpen om de zonering in de praktijk te laten functioneren. De samenwerking binnen het NPUH biedt hiervoor een goed platform.

Tijdens de bijeenkomst in oktober 2023 met experts kwam naar voren dat recreatiezonering in elk geval op lokale schaal en mogelijk ook regionaal, behulpzaam is bij versterken van de balans tussen recreatie en natuur. Zeker in een gebied zoals Utrecht, waar de recreatieve druk hoog is. Zij gaven aan dat wetenschappelijke bewijzen over het effect tot nu toe ontbreken, maar wel zien dat recreatiezonering werkt. Belang is het besef dat een detailaanpak nodig is en infrastructuur en fysieke zonering de basis vormen en daarna pas handhaving, informatievoorziening en marketing volgen.

Wat betreft de houding tegenover recreatiezonering:

- Grote TBO's zoals Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten kijken er positief tegenaan, mits het een proces is waarbij er samen met beheerders naar gebieden gekeken wordt.
- Particuliere eigenaren staan over het algemeen ook positief tegenover zonering, mits er gekeken wordt vanuit natuurbescherming i.p.v. recreatie. Zij gaven aan vooral te willen afstemmen met andere eigenaren/beheerders welke habitatype beschermd moet worden en welke gebieden daardoor in welke periodes rustiger moeten zijn. Het organiseren van zonering moet in samenwerking gebeuren, eigenaren moeten zelf kunnen bepalen, en de provincie moet hier volgens particuliere eigenaren de regie in nemen. Daarnaast is het wenselijk dat grotere opgaven (water, woningbouw etc) aan elkaar gekoppeld wordt.
- Bij de gemeenten was er een wisselend kennisniveau over recreatiezonering en de implementatie daarvan. De algemene houding tegenover recreatiezonering was positief, ook het idee om samen te werken op het gebied van recreatie(druk) binnen de provincie was iets waar gemeenten positief tegenaan keken.

Hieronder zijn in de kaders enkele voorbeelden opgenomen van recreatiezonering en bezoekersmanagement in andere regio's

Regionaal bezoekersmanagement Zuid-Kennemerland

Initiatiefnemers:

Nationaal Park Zuid Kennemerland & Provincie Noord-Holland

Doel van het project:

Er is gewerkt aan het faciliteren van het proces rondom bezoekersmanagement in de regio Zuid-Kennemerland. Vanwege een groeiende recreatiedruk is er steeds een zwaardere belasting op natuurgebieden is het van belang als regio beter samen te werken en tot een duurzame(re) en goede verdeling van recreatie te komen. Het proces was een intensivering van de samenwerking tussen de verschillende TBO's in de regio om te komen tot gezamenlijk afspraken voor de korte en lange termijn.

Onderdelen proces:

Doel van het proces is dat de belangrijkste 'aanbieders' van (buiten)recreatie in de Regio Zuid Kennemerland een gezamenlijke ambitie en visie bereiken, en maatregelen afspreken om tot een goede verdeling van recreanten te komen over heel de regio. Onderdeel van het proces waren (groeps)gesprekken, een vragenlijst onder beheerders en een viertal werkbijeenkomsten met stakeholders en beheerders van alle deelgebieden.

Resultaat:

Voor deze regio is een methodiek voor recreatiezonering opgesteld en uitgewerkt in een toolkit. Ook is er een analyse gedaan gericht op het inspelen op de voorkeuren van de leefstijlen. Daarnaast zijn er afspraken gemaakt over hoe om te gaan met specifieke groepen zoals hondenuitlaatservices en sportgroepen, en hoe hen te verleiden andere gebieden op te zoeken. De regio is momenteel verder aan de slag om de plannen en zonering verder uit te werken.

Recreatiezonering Veluwe

Initiatiefnemer:

Provincie Gelderland

Het project:

Het doel van de recreatieve zonering is het bereiken van een duurzaam evenwicht tussen de natuurkwaliteit van de Veluwe en de beleving van de Veluwenatuur. De mogelijkheid voor recreanten om de natuur op de Veluwe te beleven is belangrijk en moet blijven bestaan. Tegelijkertijd vraagt de achteruitgang van verschillende (wettelijk beschermde) soorten om aanpassingen in het huidige recreatieve gebruik: niet alles kan overal. Het Recreatiezoneringsplan brengt in beeld waar meer ruimte is voor recreatie en op welke plekken de natuur extra rust en ruimte nodig heeft. Het plan laat ook zien welke maatregelen genomen moeten worden om te komen tot die betere balans tussen de aanwezigheid van mensen en bescherming van de natuur

Onderdelen proces:

Het proces van het recreatiezoneringsplan Veluwe bestaat uit 4 fasen. De uitvoering loopt door tot en met 2030. Het is gestart met uitgebreid natuuronderzoek (door SOVON) en het maken van een conceptzonering die daarop is gebaseerd. Tijdens de gebiedsprocessen in fase 2 zijn in bepaalde

deelgebieden (Kootwijkerzand, Beekhuizerzand, Hulshorsterzand) intensieve participatieprocessen gevoerd.

Resultaat:

Het Recreatiezoningsplan bestaat uit twee bouwstenen:

1. de recreatiezoningskaart
2. de recreatiezoningsmaatregelen

Het recreatiezoningsplan is opgenomen als onderdeel van het N2000 beheerplan voor de Veluwe. Geografisch heeft het Recreatiezoningsplan alleen betrekking op het als Natura 2000 gebied De Veluwe. Inhoudelijk gaat het plan alleen over dagrecreatie. In het Recreatiezoningsplan zijn maatregelen opgenomen die bijvoorbeeld betrekking hebben op de aanwezigheid van fiets- en wandelpaden, op recreatieve routenetwerken, faciliteiten als bankjes en picknickplaatsen, informatievoorziening voor recreanten, toezicht en handhaving, etc.

De recreatiezonering biedt een inhoudelijk basis voor het maken van keuzes ten aanzien van routeontwikkeling op de Veluwe, bezoekersmanagement, parkeerbeleid, evenementenbeleid etc. De zoningskaart laat zien op welke plekken recreatieve waarden verder ontwikkeld kunnen worden, en waar daarvoor minder ruimte is. Het Recreatiezoningsplan geeft daarmee ook een kader voor de toetsing van vergunningen op het aspect verstoring. Het plan heeft nadrukkelijk geen directe planologische werking en doet geen uitspraken over bestemmingen.

7 Kosten en financiering

Aan het opstellen en uitvoeren van initiatieven zijn kosten verbonden. In dit hoofdstuk gaan we in op de extra kosten die erbij komen n.a.v. recreatiedruk, en de mogelijkheden voor financiering.

7.1 Extra kosten voor natuurbeheerders

Uit de gesprekken die wij voerden kwam duidelijk naar voren dat recreatiedruk extra kosten met zich meebrengt om de druk op de natuur in de hand te houden. Er zijn verschillende typen extra kosten: structurele kosten en eenmalige kosten.

Structureel tekort voorzieningenbijdrage SNL

Ten eerste blijkt uit gesprekken met onder andere particuliere eigenaren en TBO's dat de voorzieningenbijdrage die vanuit SNL wordt verstrekt, onvoldoende is om de kosten voor beheer en instandhouding van de bestaande recreatievoorzieningen te dekken. Het bedrag is structureel te laag, en de vergoeding is (veel) lager dan de 84% die standaard is voor SNL. Dit komt ook naar voren uit het Buck onderzoek (2017)⁵⁰, het onderzoek van Bureau Waardenburg (2015)⁵¹, Bureau ZET (2015)⁵².

Gemiddeld zijn de beheerkosten van recreatieve voorzieningen op de Heuvelrug volgens het Buck-onderzoek 135 euro per hectare (prijs gecorrigeerd voor inflatie is 164 euro/ha). Volgens het onderzoek van Waardenburg zijn de normkosten 62,53 (in 2015, gecorrigeerd voor inflatie is dat in 2023 circa 78 euro/ha in 2023). Het onderzoek van Buck gaat uit van de voorzieningen op de Utrechtse Heuvelrug. Het onderzoek van Waardenburg gaat uit van een standaard zeer laag voorzieningenniveau, zonder vervangingskosten.

De voorzieningenbijdrage, die bedoeld is voor het onderhoud van wandel en fietspaden en zaken als bebording, is €48,31 per hectare per jaar, en in 2023 €22,43 per hectare per jaar voor toezicht⁵³ (zie tabel 7.1). Dit betekent dat het subsidiepercentage geen 84%⁵⁴ is, maar slechts 43% (onderzoek Buck). Er is daarmee een tekort van 67 euro per hectare per jaar.

Tabel 7.1: Bijdragen vanuit SNL voor recreatievoorzieningen en toezicht (2023, bron: provincie Utrecht)

	Oppervlakte (ha)	Tarief	Totaal
Toegekende Voorzieningenbijdrage	20.094	€ 48,31	€ 970.741,14
Toegekende Toezichtsbijdrage	20.094	€ 22,43	€ 450.708,42
Totaal bijdrage voorzieningen en toezicht		€ 70,74	€ 1.421.449,56

⁵⁰ Buck Consultants international, Naar een huishoudboekje van de Heuvelrug, 2017. Het onderzoek van Buck gaat uit van de voorzieningen op de Utrechtse Heuvelrug, en is gebaseerd op de daadwerkelijke kosten van Staatsbosbeheer in De Vuursche, Leersum en Austerlitz, inclusief vervanging.

⁵¹ Soomers, H., F. van Vliet, J.D. Buizer & G.F.J. Smit, 2015. Evaluatie standaardkostprijzen SNL 2015. Bureau Waardenburg Rapportnr. 15-196. Bureau Waardenburg, Culemborg. In opdracht van Bij12. Het onderzoek van Waardenburg gaat uit van een basisopenstelling met (veel) minder voorzieningen per hectare (bijvoorbeeld 40 meter per ha wandelpad en 4 m/ha fietspad en geen andere soorten paden) exclusief vervanging.

⁵² Bij12 (2015). Evaluatief vooronderzoek Standaardkostprijzen SNL, Eindrapport Bureau ZET

⁵³ *Subsidietarieven beheerjaar 2023 vastgesteld wg Natuurbeheer 16 augustus 2022*

⁵⁴ SNL vergoedt standaard 84% van de kostprijs van het natuurbeheer, en per natuurtype verschilt de standaardkostprijs.

Tabel 7.2: berekening inschatting structureel beheertekort

Kostprijs beheer recreatievoorzieningen Heuvelrug, (Buck 2017, voorzieningenniveau Heuvelrug, gecorrigeerd voor inflatie)	€ 164
Oppervlakte (ha)	20.094
Totale kosten beheer recreatievoorzieningen per jaar	€ 3.295.416
Eigen bijdrage 16%	€ 527.267
Subsidiebijdrage 84%	€ 2.768.149
Structureel tekort beheerkosten (84% totale kosten minus ontvangen subsidiebijdrage)	€ 1.346.700
Werkelijke subsidiepercentage	43%
Tekort per hectare per jaar	€ 67

Voor het opengestelde deel van het NNN in Utrecht, komt dit uit op een tekort van € 1.346.700 per jaar. Hoewel we hierbij de berekende kostprijs voor de Heuvelrug toegepast hebben op de gehele provincie, schatten we wel in dat dit de juiste ordegrrootte is⁵⁵. De interviews bevestigen dit beeld: het aantal uur en de kosten die terreineigenaren kwijt zijn aan beheer van recreatievoorzieningen zijn, in veel gevallen, (veel) hoger. Dit betekent dat het voor eigenaren en beheerders ook steeds moeilijker wordt de druk op de natuur niet te groot te laten worden.

Het tekort in de voorzieningenbijdrage heeft ermee te maken dat het SNL één standaardkostprijs biedt voor alle natuurgebieden in Nederland, ongeacht de hoeveelheid recreatieve voorzieningen of het gebruik van die voorzieningen. Hierdoor ontvangt een natuurgebied nabij grote steden in het midden van het land evenveel voorzieningentoeslag per hectare ontvangt als een gebied in het oosten van Flevoland waar veel minder voorzieningen zijn en minder bezoekers komen. Vanwege de stedelijke context van veel natuur in de provincie Utrecht, is het voorzieningenniveau en recreatief gebruik, hoger dan gemiddeld in Nederland. Hierdoor is er een groter tekort op de voorzieningenbijdrage, die uit gaat van het gemiddelde.

De conclusie dat de voorzieningenbijdrage niet de beheerskosten dekt van de basis recreatievoorzieningen (wandel- en fietspaden), is al verschillende malen in diverse onderzoeken opgenomen. In 2015 is door Bureau Waardenburg in opdracht van Bij12 een onderbouwing gemaakt, waarbij de normkosten worden bepaald op €62,53 per ha (in 2015, gecorrigeerd voor inflatie is dat in 2023 circa €78 euro/ha in 2023), inclusief toezicht. Inclusief toezicht komt deze bijdrage in de buurt van de huidige bijdrage. Er zijn hierbij echter 3 belangrijke pijnpunten die ook zijn benoemd in dat rapport:

- 1) De kosten voor vervanging van voorzieningen aan het einde van de levensduur is niet in deze kostprijs meegenomen. Met deze bijdrage kan het huidige voorzieningenniveau niet in stand gehouden worden, en is continu extra geld nodig voor achterstallig onderhoud/kwaliteitsimpulsen.
- 2) Het voorzieningenniveau waarmee gerekend wordt is dusdanig laag, dat het niet van toepassing is op Utrecht. Het gaat uit van 40 meter wandelpad per hectare, terwijl opengesteld basis uitgaat van 60-100 meter per hectare (tabel 3 met recreatiedoeltypen), en het minimum voor openstelling volgens de natuurschoonwet uitgaat van 50 meter per hectare.
- 3) De systematiek gaat uit van één, zeer laag, tarief voor voorzieningen. Er is geen mogelijkheid om onderscheid te maken tussen verschillende voorzieningenniveaus. In het rapport wordt aangegeven dat "extra uitgaven vanwege een hoge bezoekersdichtheid of hoog voorzieningenniveau via andere, nader te bepalen regelingen, gefinancierd moeten worden".

⁵⁵ De Heuvelrug doortrekken naar de gehele provincie geeft enerzijds een mogelijke overschatting omdat de Heuvelrug relatief veel recreatievoorzieningen heeft, anderzijds is het een onderschatting omdat de hogere zandgronden lagere beheerkosten hebben voor bijvoorbeeld paden dan de nattere delen van de provincie.

Vóór het Subsidiestelsel Natuur en Landschap was er bij Staatsbosbeheer sprake van een differentiatie in de beheerbijdrage voor recreatie, gebaseerd op recreatiedoeltypen (ingevoerd in de jaren negentig). De recreatiedoeltypen varieerden in de mate in intensiteit van recreatief gebruik. Tot nu toe was er in het provinciaal overleg over SNL (Bij12) de voorkeur om te werken met een eenvoudige regeling, zonder differentiatie naar voorzieningenniveau of bezoekersintensiteit.

Meer gebruik, meer slijtage, controle en toezicht

Uit de gesprekken blijkt dat een toename van recreatiedruk ook een toename van kosten voor de terreineigenaar betekent. Slijtage van voorzieningen speelt hier een rol. Intensief gebruik van bijvoorbeeld wandelpaden, bankjes en parkeerplaatsen zorgt ervoor dat groot onderhoud nodig is, en vervangingsinvesteringen eerder aan de orde zijn.

Naast slijtage zijn er bij intensief gebruik meer controles nodig om de boomveiligheid te controleren. De VBNE adviseert om bij laag risico (weinig recreatief gebruik) de boomveiligheid mee te nemen in het reguliere beheer, en bij matig en hoog risico (gemiddeld en hoog recreatief gebruik) 1x per 4 jaar, respectievelijk 1x per 2 jaar boomveiligheidscontrole uit te voeren⁵⁶. Boomveiligheidscontrole brengt extra kosten met zich mee omdat het uitgevoerd moet worden door mensen met kennis van zaken en er de nodige administratie bij komt kijken. Daarna moeten de maatregelen die volgen uit de controle uitgevoerd worden (snoeien, dode bomen vellen), en ook daar zijn kosten aan verbonden. Op de Heuvelrug kwam dit eerder uit op ca 200-300 euro per kilometer per jaar, als er eens per 3,5 jaar gecontroleerd werd. Op dit moment vindt opnieuw een boomveiligheidsronde plaats langs de paden en routes op de Heuvelrug, en kunnen de kosten opnieuw geëvalueerd worden.

Ook zorgt intensiever gebruik ervoor dat meer toezicht nodig is. Voor de hoeveelheid BOA-toezicht dat per hectare per jaar nodig is, is geen norm beschikbaar. Vanuit SNL wordt voor volgende beheerjaar (2024) rekening gehouden met een kostprijs per ha per jaar voor de inzet van een BOA van €26,13⁵⁷. Dit komt erop neer dat voor 1 fte BOA 1600 hectare nodig is. De beheerders geven aan dat dit onvoldoende is. Voor heel Utrecht (30.000 ha) zouden er, op basis van de SNL-bijdrage, 18,75 BOA's beschikbaar zijn. Als aanvulling op de bestaande toezichtsbijdrage vanuit SNL is er een jaarlijkse bijdrage van de provincie voor verbetering van toezicht en handhaving in natuurterreinen (€250.000 voor 3 fte BOA-capaciteit en € 50.000,- voor invulling van de coördinatierol).

Extra inrichtingsmaatregelen om druk te geleiden

Naast de jaarlijks terugkerende kosten zijn er ook eenmalige kosten voor het uitvoeren van maatregelen om recreatie en natuur beter samen te laten gaan. Zie hiervoor hoofdstuk 5, waarin deze maatregelen zijn omschreven. Hier bovenop komen onderzoek- en planvormingskosten, en inzet van mensen voor omgevingsmanagement en participatie. Het onderzoeken en opzetten van recreatiezonering en/of onderzoek en monitoring van recreatiedruk kost geld. Zeker als dit door een extern onderzoeksbureau gedaan moet worden. Wat we nu zien is dat sommige terreinbeheerders uit noodzaak op eigen wijze recreatieplanning toepassen. In de toekomst is er wel wat aan gelegen om recreatiegeleiding op grotere (provincie-brede) schaal op elkaar aan te sluiten om toenemende recreatiedruk beter te geleiden en spreiden.

Wanneer de inrichting aangepast is om recreatie beter op te vangen, is het ook nodig om extra handhaving en communicatie in te zetten. Een pad dat ineens afgesloten is of regels die veranderd zijn, voor recreanten kan extra toezicht ook prettig zijn in het proces om een nieuwe situatie te accepteren.

Soms zijn er subsidieregelingen waar inrichtingsmaatregelen in “mee genomen kunnen worden”, maar normaliter is er geen dekking voor deze kosten. De kosten kunnen oplopen, zeker bij de meer complexe

⁵⁶ *Praktijkadvies Boomveiligheid in bos en natuur, VBNE, 2015*

⁵⁷ *Standaardkostprijs directe werkzaamheden natuur- en landschapsbeheer, Bij12, 2023*

gebieden met verschillende eigenaren, een hoge recreatieve druk en ingewikkelde verkeerssituaties. Wanneer er veel verschillende eigenaren en beheerders zijn, moet een samenwerkingstraject gestart worden, ook de deelname aan zo'n traject kost veel tijd. Uit de interviews komt naar voren dat voor de uitvoering van deze acties onvoldoende budget beschikbaar is en inzet hierop wel een sleutel is voor lange termijn oplossingen.

7.2 Provinciale regelingen om extra kosten te dekken

Provincie Zeeland

De provincie Zeeland heeft een subsidieregeling voor apparaatskosten en maatregelen ter regulering van de recreatiedruk⁵⁸ (Provincie Zeeland, n.d.). Deze subsidieregeling wordt uitgegeven in het kader van het Programma Natuur Zeeland voor het doen van onderzoek naar en uitvoeren van maatregelen om recreatiedruk te verminderen. Dit geldt niet voor fysieke uitvoering van inrichting/beheer van het natuurterrein; beheer en onderhoud van maatregelen; toezicht op en handhaving van regelgeving. De subsidie is voor bepaalde maatregelen en type onderzoek waar aanspraak op gedaan kan worden, het is geen structurele jaarlijkse subsidie.

Provincie Gelderland

In de provincie Gelderland is een subsidie specifiek voor het recreatiezoneringsplan Veluwe beschikbaar. Deze subsidie is een financiële ondersteuning voor maatregelen, zoals inrichting en extra toezicht en handhaving. In het kader in hoofdstuk 5.2 is het overzicht van de verschillende typen zoneringsmaatregelen waar subsidie voor aangevraagd wordt te vinden. De maatregelen komen voort uit het recreatiezoneringsplan welke onderdeel is van het beheerplan Natura 2000 Veluwe. Het recreatiezoneringsplan heeft als doel een betere balans tussen natuur en recreatie te creëren. Aan de hand van recreatiezoneringskaart, bestaande uit 4 zones, wordt aangegeven waar de nadruk meer ligt op recreatie en waar meer op natuur⁵⁹ (Provincie Gelderland, n.d.).

De regeling loopt tot 2025 (subsidieaanvragen kunnen worden gedaan tot 31 december 2023), waarna er een nieuwe aanvraag bij het Rijk wordt gedaan voor tot 2030⁶⁰. De regeling loopt via het programma 'natuur' bij de provincie in samenwerking met IVN natuureducatie. Het totaalbudget voor de subsidie van recreatiezoneringsmaatregelen tot en met 2023 is 3 miljoen euro. Aanvragen kunnen worden ingediend tot dit bedrag is bereikt.

Voor het onderdeel recreatieve voorziening bedraagt de subsidie:

- 100% van de subsidiabele kosten als een recreatieve voorziening definitief verwijderd wordt;
- 75% van de subsidiabele kosten als de recreatieve voorziening er vooral op gericht is om de kwaliteit van de natuur te beschermen;
- 50% van de subsidiabele kosten als de recreatieve voorziening vooral gericht is op het verbeteren van de beleving van de natuur (bron: provincie Gelderland, subsidie recreatiezoning).

7.3 Financiering van de extra kosten van beheer

Op dit moment financieren landgoedeigenaren de extra kosten als gevolg van hoge recreatiedruk zelf. Dit doen zij uit eigen middelen. Wanneer er onvoldoende middelen beschikbaar zijn, worden voorzieningen weggehaald. Daarnaast bestaan er voor voorzieningen die extra zijn ten opzichte van het basisniveau,

⁵⁸ Provincie Zeeland. (n.d.). Subsidieregeling voor apparaatskosten en maatregelen ter regulering van recreatiedruk in het kader van het Programma Natuur Zeeland. Geraadpleegd van <https://www.zeeland.nl/subsidie-aanvragen/subsidieregeling-voor-apparaatskosten-en-maatregelen-ter-regulering-van>

⁵⁹ Provincie Gelderland. (n.d.). Recreatiezonering op de Veluwe. Geraadpleegd van <https://www.gelderland.nl/projecten/recreatiezonering-op-de-veluwe>

⁶⁰ <https://www.gelderland.nl/subsidies/recreatiezonering-veluwe>

zoals MTB- en ruiterpaden, verschillende vignetten. Zo zijn er in Utrecht ruitervignetten en MTB-vignetten. Hiermee kunnen de kosten voor deze voorzieningen worden gedekt (in het geval van de MTB-routes) of deels worden gedekt (in het geval van de ruiter- en menroutes). De mogelijkheid van een vaarvignet wordt onderzocht. Vanuit de MTB-vignetten van het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug kunnen extra voorzieningen worden gerealiseerd, zoals een rolstoelpad, maar kan geen beheer worden gefinancierd. Bij natuurgebieden is in Utrecht nu (nog) geen betaald parkeren en toegangskaarten. Vanwege de aanhoudende tekorten wordt hier door beheerders wel steeds vaker over gesproken (ook in andere provincies).

De mogelijkheden om extra financiering voor beheer van recreatievoorzieningen te realiseren via recreanten zelf, zijn beperkt tot de “plus-voorzieningen”. Wandel- en fietspaden behoren daar niet toe. Los van de discussie over de voor- en nadelen van betaald parkeren, heeft deze optie een aantal praktische aandachtspunten. En vanwege het grote aantal eigenaren en parkeerplekken, zal in Utrecht het gesprek hierover in regionaal verband besproken moeten worden, bijvoorbeeld in het verlengde van de zonering.

Per eigenaar zijn daarnaast de mogelijkheden om aanvullende financiering op te halen verschillend. Grotere gebieden met meer bezoekers kunnen meer commerciële activiteiten opzetten (een horeca of camping), als er ook planologische mogelijkheden zijn. Deze commerciële mogelijkheden worden echter begrensd door de draagkracht van de natuur. Ook hebben sommige eigenaren inkomsten van goede doelen (bijvoorbeeld loterijen) of van leden, schenkingen, sponsoring en donaties. Niet alle eigenaren hebben deze mogelijkheden.

De mogelijkheden om vanuit de provincie tegemoet te komen in de extra kosten zijn:

- De **bestaande subsidieregelingen aanpassen**, het gaat dan om de subsidie beleefbare natuur en subsidie recreatie en toerisme. Dit is eenvoudig te doen, maar heeft een beperkt effect omdat de mogelijkheden binnen de regelingen beperkt zijn.
- Een **nieuwe subsidieregeling** voor een vergoeding van de **eenmalige kosten** voor het spreiden en geleiden van recreatie. Om deze regeling effectief te laten bijdragen aan een betere balans tussen natuur en recreatie, moet er wel eerst een plan zijn, dat als kader dient voor de te financieren maatregelen. Zo’n regeling is vergelijkbaar met de regeling van de provincie Gelderland voor de uitvoering van de recreatiezonering Veluwe.
- **Aanpassen van de SNL-bijdrage per hectare**, of een eigen aanvullende bijdrage hier bovenop, om te kunnen differentiëren op basis van het voorzieningenniveau. Er is dan echter wel een grondslag nodig op basis waarvan gedifferentieerd kan worden, zoals een zoneringsplan, padendichtheid of bezoekersdata (hiervoor moet eerst analyse uitgevoerd worden). Daarnaast moet zo’n regeling bij de EU worden aangemeld als geoorloofde staatssteun. Een aanvulling op de jaarlijkse tekorten voor recreatievoorzieningen, draagt niet automatisch bij aan betere balans tussen recreatie en natuur. Het zorgt er wel voor dat eigenaren meer mogelijkheden hebben om maatregelen te nemen.
- **Gerichte subsidieregeling** voor vraagstukken die samenhangen met recreatie, zoals boomveiligheid, kwaliteitsverbetering of data-verzameling en analyse. Voordeel is dat zo’n regeling heel specifiek en ook snel kan worden ingericht. De effectiviteit hangt samen met de gekozen insteek. Door een sterke focus kan het effectief bijdragen aan doelen zoals oplossen van deel van het beheertekort of inzicht in verstoring en wenselijke zonering.

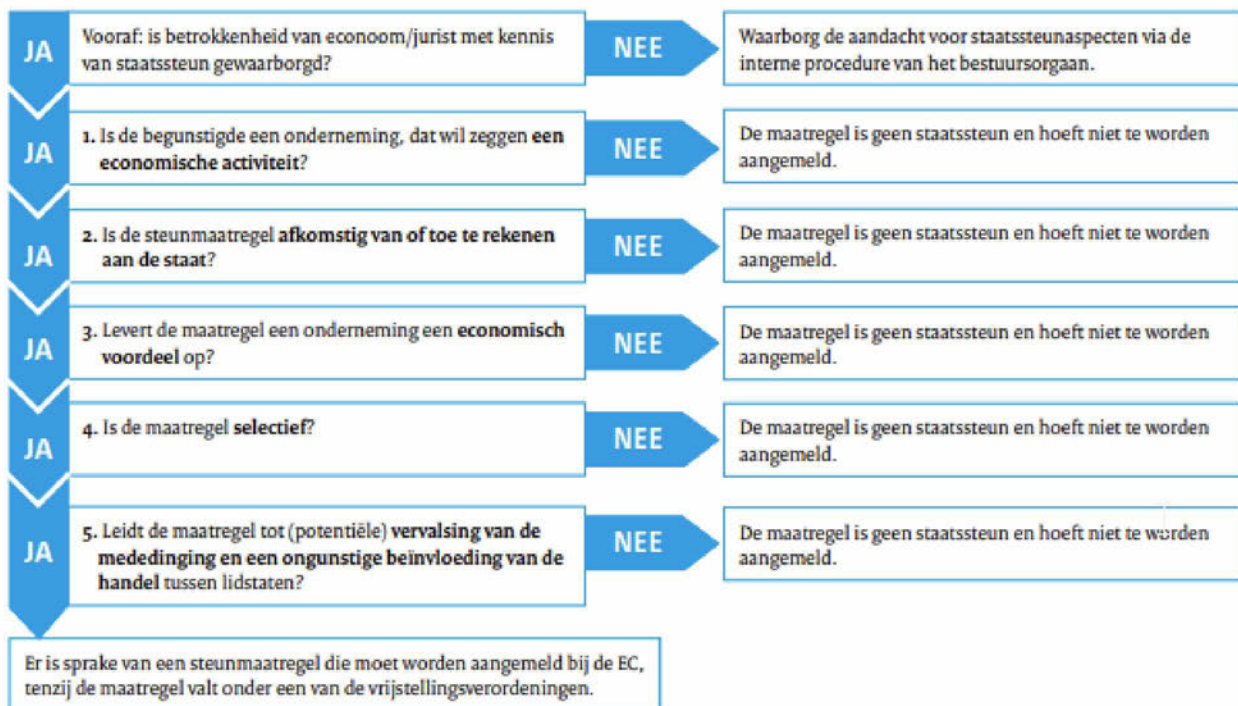
Consequentie van extra financiële vergoedingen is dat de complexiteit van de regelingen toeneemt. Dit is nadelig voor zowel de uitvoerder (hogere uitvoeringskosten) als voor de ontvanger (meer gedoe, aanvragen is tijdrovender, meer kans op fouten). Het gaat hier immers om veel potentiële ontvangers van subsidie en veel hectares (denk aan de gecombineerde opgave, voor de landbouw).

7.4 Staatsteun

Financiële ondersteuning aan organisatie voor beheer van natuur of recreatie kan onder Staatssteun vallen (zie kader). Staatssteun is in principe niet toegestaan, maar bepaalde vormen van Staatssteun zijn geoorloofd.

Is er sprake van staatsteun?

Wanneer alle onderstaande punten met 'ja' beantwoord kunnen worden is er sprake van staatssteun⁶¹.

(Risico)analyse van alle punten uit het staatssteun stroomschema

Is het een economische activiteit;

TBO's zijn geen klassieke ondernemingen, maar in het EU recht wordt dit begrip breed gehanteerd. Alle entiteiten die een economische activiteit (het aanbieden van goederen en/of diensten op de markt) verrichten vallen hieronder. Ook stichtingen kunnen gezien worden als 'onderneming'³¹.

Op dit moment is geen eenduidig antwoord of natuurbeheer onder een economische activiteit valt of niet. In principe is natuurbehoud een niet-economische activiteit (en kan deze vraag dus met 'nee' worden beantwoord) als;

- het gaat om een activiteit op het gebied van brede instandhouding van (natuurlijk) erfgoed die kosteloos toegankelijk is voor het brede publiek
- het gaat om een activiteit op het gebied van natuurbehoud die openstaat voor het brede publiek, waarvan deelnemers/gebruikers een financiële bijdrage moeten leveren die slechts een fractie van de reële kosten dekt. (De financiële bijdrage kan niet worden beschouwd als een echte vergoeding voor de geleverde dienst.)

Natuurbehoud is wel een economische activiteit als;

- het bekostigd wordt met bezoekers- of gebruikersvergoedingen of andere commerciële middelen

⁶¹ Ministerie van BZK. (2016). *Handreiking Staatssteun voor de overheid. Geraadpleegd van* <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-71e702cc-1f74-4ded-a1ed-b0eb6b808ca2/pdf>

- activiteiten op het gebied van instandhouding van (natuurlijk) erfgoed ten goede komen aan bepaalde ondernemingen en niet aan het brede publiek

In het geval een entiteit zowel economische als niet-economische activiteiten op het gebied van natuurbehoud uitvoert, is er geen sprake van staatssteun als de steun enkel voor het niet-economische deel wordt ontvangen. Deze entiteiten moeten dan wel een gescheiden boekhouding hanteren om kruissubsidiëring te voorkomen⁶² (Kenniscentrum Europa Decentraal, 2023b).

Afkomstig van of toe te rekenen aan de staat:

De steun wordt verleend door de provincie, dus deze vraag kan met 'ja' worden beantwoord.

Is er economisch voordeel:

De steun levert de TBO's een economisch voordeel op, dus deze vraag kan met 'ja' worden beantwoord.

Is de maatregel selectief:

Het gaat om een provinciale maatregel (die dus niet geldt voor TBO's in andere provincies), wat betekent dat dit hoogstwaarschijnlijk wordt gezien als *geografische selectiviteit*. Deze vraag kan dus vrijwel zeker met 'ja' worden beantwoord.

Vervalsing en ongunstige mededinging:

Op dit punt zijn verschillende interpretaties mogelijk. De Commissie staat een marginaal effect toe, maar de Unierechter eist expliciet dat een ongunstige beïnvloeding moet worden kunnen uitgesloten (Ministerie van BZK, 2016). TBO's in Utrecht zouden mogelijk een (financieel) gunstigere positie kunnen krijgen door de steunmaatregel vergeleken met andere TBO's, maar de vraag is in hoeverre er gesproken kan worden van een 'geliberaliseerde markt', aangezien het gaat om beheer van natuurgebieden (*ook gerelateerd aan punt 1*).

Wanneer er sprake blijkt te zijn van staatssteun

Doordat de natuur in Utrecht door verschillende organisaties wordt beheerd, en zij geen gescheiden boekhouding voeren, bestaat de kans dat steun aan natuurbeheerders voor kosten als gevolg van recreatiedruk als staatsteun kan worden gezien.

Als blijkt dat er sprake is van staatssteun is het alsnog mogelijk om subsidie te verstrekken, als:

- De activiteit valt onder een koepelvrijstelling. Het is dan geoorloofde staatssteun.
 - De voor de hand liggende koepelvrijstelling zou in dit geval de Catalogus Groenblauwe Diensten zijn. Er zou dan gekeken moeten worden of de subsidieregeling valt onder de werking van de Catalogus en in het register daarvan is opgenomen. In dat geval is de subsidie staatssteunproof (Kenniscentrum Europa Decentraal, 2023b).
 - Hierover moet gerapporteerd worden aan de Europese Commissie

Of:

- De activiteit valt onder een Europese vrijstellingsverordening, mits het verstrekte subsidiebedrag niet het van toepassing zijnde percentage uit deze verordening overschrijdt (artikel 30.3.4.4, Overheid, n.d.).
 - Er zijn twee vrijstellingsverordeningen die mogelijk toepasbaar zijn: de Algemene groepsvrijstellingsverordening (AGVV) en eventueel het DAEB-vrijstellingsbesluit voor Diensten van Algemeen Economisch Belang.

Of:

- Geen van de vrijstellingen uit de Europese vrijstellingsverordeningen van toepassing zijn, maar er maximaal een zodanig bedrag aan subsidies wordt verstrekt dat het onder de de-minimisdrempel

⁶² Kenniscentrum Europa Decentraal. (2023b, 23 maart). Natuurbeheer. Geraadpleegd van <https://europadecentraal.nl/onderwerp/staatssteun/beleidsterreinen/natuurbeheer/>

blijft ⁶³ (artikel 30.3.4.4, Overheid n.d.). Er wordt dan gebruik gemaakt van een de-minimisverordening⁶⁴ (Kenniscentrum Europa Decentraal, 2023a).

- Reguliere de-minimisverordening bedraagt maximaal €200.000 over een periode van drie belastingjaren
- De-minimisverordening voor diensten van algemeen economisch belang (DAEB) bedraagt maximaal €500.000 over een periode van drie belastingjaren
- Cumulatie van de-minimissteun met reguliere staatssteun dient voorkomen te worden. Deze cumulatie mag er namelijk niet toe leiden dat de maximale steunintensiteit of het hoogst toepasselijke percentage wordt overschreden

Als er sprake is van staatssteun en geen van bovenstaande punten van toepassing is, is het nog een optie om de subsidie voor te leggen aan de Europese Commissie. De subsidie kan dan eventueel nog worden aangemerkt als toelaatbare staatssteun⁶⁵.

Hiervoor kan worden ingezet op volgende argumentatie: gezien de toenemende recreatiedruk, die door de ligging van de provincie en de toenemende bevolking zeker door zal zetten, en de vele aanwijzingen dat eigenaren en beheerders (al lange tijd) een structureel tekort hebben om deze stromen beter te kanaliseren en begeleiden, is er wat aan gelegen om een structurele oplossing te zoeken. Het is een urgente maatschappelijke opgave met ook een publieke verantwoordelijkheid om op knelpunten extra in te zetten om voor ons allen een toekomstbestendige en gezonde leefomgeving te kunnen waarborgen.

Belangrijke voorwaarde voor alle vormen van steunaanvraag: de subsidiabele activiteit mag niet begonnen zijn voordat de steunaanvraag is ingediend.

⁶³ Overheid.nl. (n.d.). Besluit van gedeputeerde staten van Zeeland houdende vaststelling van het Algemeen subsidiebesluit Zeeland 2023. Geraadpleegd van <https://lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR688831>

⁶⁴ Kenniscentrum Europa Decentraal. (2023a, 23 maart). De-minimisverordeningen. Geraadpleegd van <https://europadecentraal.nl/onderwerp/staatssteun/vrijstellingsmogelijkheden/de-minimis/>

⁶⁵ Kenniscentrum Europa Decentraal. (2023c, 21 april). Staatssteun. Geraadpleegd van <https://europadecentraal.nl/onderwerp/staatssteun/>

8 Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk geven we antwoorden op de hoofdvragen van het onderzoek inclusief aanbevelingen.

8.1 Conclusies per hoofdvraag

8.1.1 *In hoeverre leidt recreatie(druk) op natuurterreinen tot onevenredige/ongewenste verstoring van natuur op de natuurterreinen?*

Recreatie en verstoring van natuur

Uit het literatuuronderzoek blijkt dat recreatie in natuurgebieden op verschillende manieren leidt tot verstoring van natuurwaarden. Het kan hierbij gaan om verstoring van fauna, beschadiging van groeiplaatsen van planten, de bodem en oevers, ruimtebeslag en versnippering van leefgebieden. Ook kan het gaan om vervuiling door afval en bijvoorbeeld hondenuitwerpselen of directe populatieveranderingen door wegvangen, plukken, (onopzettelijk) verspreiden van exoten of ziekten.

De mate van verstoring

De mate waarin recreatie voor verstoring zorgt is afhankelijk van:

- De hoeveelheid en het type recreatie. De diverse recreatievormen verschillen van elkaar in geluid, voorspelbaarheid, duur, zichtbaarheid, en intensiteit. Loslopende honden blijken het meest verstorend te zijn en de recreant in een auto het minst verstorend.
- Het gedrag van recreanten. Hoe voorspelbaarder recreatief gebruik is, des te minder effect het heeft. Het effect van de recreatieverstoring wordt groter wanneer men zich niet aan de (openstellings-) regels houdt, en daarmee onvoorspelbaarder is. De belangrijkste regels gaan over: het op de paden blijven, geen hond of de hond aangelijnd mee, en de tijden waarin bezoek aan de natuur mogelijk is (meestal tussen zonsopgang en zonsondergang).
- Het natuurtipe, de schaalgrootte en de openheid van het natuurgebied. Meer open natuurtypen, zoals heide, zijn gevoeliger voor recreatiedruk dan de meer dichte natuurtypen, zoals bos.
- De toegankelijkheid (waaronder inrichting en padendichtheid) van het natuurterrein. De hoeveelheid paden (de padendichtheid) is medebepalend voor de mate van verstoring. Verstoring treedt op in een zone langs het pad, hoe meer paden, hoe meer de verstoring verspreid wordt over het gebied en hoe minder rustgebieden er overblijven.

Onevenredige verstoring

Het effect van recreatie op de te beschermen natuurwaarden is moeilijk te kwantificeren. Hierdoor kan ook niet exact aangegeven worden wanneer verstoring onevenredig is. Dat komt omdat het extrapoleren van effecten van recreatie op individuniveau (een vogel die opvliegt) naar effecten op populatieniveau (de populatie wordt kleiner) en dit vervolgens vertalen naar gevolgen voor instandhoudingsdoelen, onderhevig is aan wetenschappelijke onzekerheid en maatschappelijke discussie.

Wel zijn voor de verstoring van fauna niveaus van verstoring omschreven (zie kader in hoofdstuk 3.2). Vanuit de Wet natuurbescherming kunnen verstoringsgradaties 3 tot en met 5 worden gezien als overtreding van verbodsbepalingen (doden en verstoren) en daarmee als onevenredig worden beschouwd. Ook kunnen we stellen dat alle beheerders, eigenaren, overheden en experts die voor dit onderzoek zijn geconsulteerd een eenduidig signaal afgeven dat onevenredige verstoring hoe dan ook van toepassing is op (delen) van de natuurgebieden.

De recreatieve druk is niet altijd de primaire/ enige factor van verstoring, echter kan recreatie er wel voor zorgen dat 'een soort' een kritische drempelwaarde bereikt. Recreatie kan een druppel zijn, maar soms wel een druppel die de emmer doet overlopen. Zoals hierboven aangegeven speelt ook de draagkracht

van de natuur een rol. Echter de draagkracht is niet altijd exact in data aan te geven, en ook afhankelijk van de algehele kwaliteit van de natuur. Met andere woorden: is de natuur in matige of slechte conditie (bijvoorbeeld door teveel stikstof), dan is de draagkracht voor recreatie waarschijnlijk ook lager. Draagkracht kan niet in cijfers worden uitgedrukt. Het is een principe dat je als beheerder moet onderzoeken en operationaliseren, en waar ook een overheid een maatschappelijke plicht heeft, bijvoorbeeld via recreatiezonering.

De mate van verstoring in Utrecht

In Utrecht is binnen het Natuurnetwerk Nederland (ca 30.000 hectare) circa 21.600 hectare opengesteld voor recreatie. Gebieden die niet zijn opengesteld zijn bijvoorbeeld militaire oefenterreinen en bepaalde delen van plassen en uiterwaarden. Enkele gebieden die destijds zijn gerealiseerd met het oogpunt recreatie hebben ook een NNN-status, onder meer Kwinteloijen en bos Nieuw Wulven (deels).

Tijdens deze beleidsverkenning konden wij niet vaststellen of en waar er in Utrecht sprake is van onevenredige verstoring van natuur door recreatie. Wel konden wij uit de gesprekken en de analyse van de Wezenlijke Kenmerken en Waarden (bijlage 2) opmaken dat er locaties zijn waar de recreatieve druk hoger is, en ook zodanig dat die leidt tot knelpunten voor natuurwaarden en/of de omgeving (zie figuur 5 en 6).

Uit de gesprekken met eigenaren en beheerders (zowel particulieren als TBO's) kwam naar voren dat:

- Het recreatieve gebruik van natuurgebieden, en daarmee de druk op de natuur, in de afgelopen jaren is toegenomen. Ook geven zij aan dat de recreatiedruk in Utrecht hoger is dan in andere gebieden verder weg van stedelijk gebied (bijvoorbeeld in het oosten van het land).
- De bezoekers aan de Utrechtse natuurgebieden zich niet altijd weten te gedragen. Er worden meer mensen gezien die zich niet aan de openstellingsregels houden, meer honden, meer mountainbikers, etc. Hierdoor wordt de impact van recreatie groter voor zowel de beheerder (meer werk van) als de natuurwaarden (meer verstoring).
- Het gegeven dat de type recreant en of men zich aan de regels houdt, medebepalend is voor de mate van verstoring, wordt herkend door de beheerders. Zij geven aan vooral last te hebben van hondenuitlaatservices, hondenuitlaters, evenementen en sportgroepen.
- De middelen om te onderzoeken of en in welke mate recreatie leidt tot onevenredige verstoring, zijn voor beheerders ontoereikend. Zo is er weinig tot geen inzicht in het aantal en de spreiding van recreanten op regionale en lokale schaal, en onvoldoende inzicht in de ontwikkeling van de natuurwaarden, om onderbouwde conclusies te trekken over al dan geen onevenredige verstoring van natuur door recreatie.

8.1.2 *Welke initiatieven of concrete acties ondernemen natuurbeheerders in natuurgebieden, om verstoring te voorkomen?*

Bestaande initiatieven

Uit de literatuur blijkt dat er verschillende initiatieven zijn die natuurbeheerders kunnen inzetten om verstoring te verminderen of voorkomen. Denk aan handelingsperspectieven om negatieve effecten te minimaliseren (zoals voorlichting en educatie), veerkracht te maximaliseren (ruimte geven aan natuurlijke processen) en negatieve effecten te monitoren (bijsturen zodra gebruiksruijme overschreven wordt). Een ander initiatief is bezoekersmanagement door het sturen van bezoekersstromen en beïnvloeden van recreatiegedrag. Dit kan met fysieke maatregelen zoals het verleggen van paden en ingangen of via recreatiezonering. Het kan ook met communicatie (campagne) of via handhaving en toezicht of beprijzing. Beprijzing ten behoeve van bezoekersmanagement is bijvoorbeeld het instellen van betaald parkeren of invoeren van een ruitervignet, vaarvignet of MTB vignet. Deze initiatieven maken de drempel om te recreëren in de natuur hoger, vooral voor mensen die al minder te besteden hebben.

Maatregelen om verstoring te verminderen kunnen heel effectief zijn. Het vergroten van de onverstoorde delen van het gebied door het padenstelsel aan te passen (op basis van een zonering), zoals het concentreren van paden voor wandelaars, fietsers en ruiters in een bepaalde zone, is het meest effectief. Initiatieven gericht op het vergroten van natuurgebieden, om de robuustheid te vergroten, hebben ook positieve effecten voor recreatie.

Maatregelen om kwetsbare delen van de natuur te ontzien, kunnen echter ook leiden tot een waterbedeffect: het wordt drukker op andere plekken. Daarnaast kunnen fysieke maatregelen om natuurwaarden te beschermen leiden tot verminderde toegankelijkheid of beleving van de natuur. Door deze maatregelen wordt de opvangcapaciteit voor recreatie kleiner en de beleving wellicht minder intens. Een ander negatief bij-effect van het (grootschalig) uitvoeren van fysieke maatregelen, zoals het weghalen of verplaatsen van paden, is dat de sfeer in het gebied (tijdelijk) slechter kan worden. Recreanten die het niet eens zijn met de maatregelen, kunnen vernielingen aanrichten of boos zijn richting beheerders. Door aandacht te besteden aan de participatie en communicatie, kan dit verminderd of voorkomen worden. Het is daarom belangrijk om maatregelen gezamenlijk te maken.

Initiatieven in Utrecht

In Utrecht ondernemen beheerders maatregelen op eigen terreinen die veelal binnen het reguliere beheer vallen. Denk aan het verleggen van paden en het opknappen of aanpassen van parkeerplaatsen. Sommige particuliere eigenaren lopen zelf meer in het bos en spreken mensen aan. Mensen waarderen dit en daardoor neemt overlast af. Het kost wel veel tijd.

- Er is een spanningsveld tussen de landgoederen die zijn gerangschikt onder de natuurschoonwet (NSW) en de openstellingsplicht van SNL. Voor de SNL-subsidie zijn eigenaren verplicht om gebieden open te stellen, bij de NSW geldt een openstellingseis per meter pad. Het aanpassen van het padenstelsel ten behoeve van het beschermen van de natuur kan bij een landgoed dat gerangschikt is onder de natuurschoonwet niet of in beperkte mate toegepast worden. Binnen de SNL zijn er wel mogelijkheden om aanpassingen te doen in de openstelling van het gebied en de beschikbaarheid van paden. Hierdoor ontstaan er verschillende mogelijkheden voor het doorvoeren van maatregelen.
- De rangschikking onder de NSW levert dermate veel fiscale voordelen aan de eigenaar van het landgoed dat het afsluiten van paden vaak geen optie is. De landgoedeigenaar heeft wel altijd de mogelijkheid om paden te verleggen en nieuwe paden aan te leggen. Zolang er maar wel aan de NSW eis wordt voldaan. Overigens blijft de stelregel dat de recreant altijd te gast is op het landgoed en zich dient te houden aan de daar geldende regels.

8.1.3 *In hoeverre kunnen via zonering de belangen van natuurbehoud enerzijds en het belang van natuurgerichte recreatiemogelijkheden in balans worden gebracht of in ieder geval zo goed mogelijk worden afgewogen?*

De ervaringsdeskundigen en terreineigenaren die wij spraken zijn over het algemeen positief over zonering als middel voor een betere balans tussen recreatie en natuur, en het voorkomen, verkleinen of mitigeren van verstoring. Zonering helpt om aan de slag te gaan voor meer balans tussen natuur en recreatie en daarin keuzes te maken, mits het samen gebeurt en alle stakeholders zijn betrokken.

Daarnaast bestaat zonering uit meer dan een kaart en inrichtingsmaatregelen. Het gaat ook over (tijdelijk) extra toezicht, communicatie en marketing, het omleggen van routes, en overleg met recreatie stakeholders zoals gemeenten, DMO's enzovoorts. Het is eigenlijk een operationalisering van bezoekersmanagement. Soms gaat zonering ten koste van recreatieve opvangcapaciteit, en kan er een waterbed ontstaan. Dan is het goed om de recreatieplanning op een hoger schaalniveau te bekijken.

Het proces om te komen tot zonering is langdurig, en start altijd bij de eigenaren/beheerders. Zij zijn in de lead en bepalen de indeling van hun gebied zelf. Pas daarna start de participatie met het publiek en de recreanten. Er moet rekening gehouden worden dat er weerstand kan ontstaan. Mensen moeten veranderen en daar is vaak weerstand tegen. Dit vraagt (ook) om een stevige inzet op participatie en communicatie.

In de ideale wereld wordt eerst een zonering opgesteld, en worden daarna voorzieningen gerealiseerd, zoals routenetwerken en poorten. Echter: uit de ervaring op de Veluwe blijkt dat het ook parallel uitgevoerd kan worden, mits er goede afstemming is tussen de planners van voorzieningen en de terreinbeheerders.

8.1.4 *In hoeverre is voor drukbezochte natuurterreinen een aparte provinciale regeling gewenst of noodzakelijk, en mogelijk, om de extra kosten, voortvloeiende uit het druk bezocht zijn van de natuurterreinen, aan natuurbeheerders te vergoeden?*

Extra kosten door (hoge) recreatiedruk

Uit gesprekken is gebleken dat naarmate de recreatieve druk hoger wordt, er extra kosten voor beheer en inrichting bij komen. Dit gaat om zowel eenmalige kosten als jaarlijkse kosten en komen bovenop het toch al structurele tekort voor beheer van de recreatievoorzieningen via SNL. De voorzieningenbijdrage dekt de beheerskosten van de recreatievoorzieningen (wandelen- en fietspaden) in natuurgebieden niet volledig. We berekenden een tekort van (minimaal) 89 euro per hectare per jaar voor het beheer van de recreatievoorzieningen. Voor het opengestelde deel van het NNN in Utrecht, komt dit uit op een tekort van € ^{5.1,2,b} per jaar.

Een deel van de oorzaak van het tekort op de voorzieningenbijdrage ligt in het gegeven dat het SNL één standaardkostprijs biedt voor alle natuurgebieden in Nederland, ongeacht de hoeveelheid recreatieve voorzieningen of de intensiteit van het gebruik. Voorheen (voor de invoering van het SNL) werden bijdragen voor beheer van voorzieningen, in elk geval bij Staatsbosbeheer, gekoppeld aan het inrichtingsniveau/ mate van openstelling. Hiervoor gebruikte Staatsbosbeheer recreatiedoeltypen, waarin de mate van recreatief gebruik, het inrichtingsniveau en de beheerskosten voor de recreatiecomponent aan elkaar gerelateerd waren.

Vanwege het grote aantal inwoners van de provincie Utrecht is het recreatief gebruik, en ook het voorzieningenniveau waarschijnlijk hoger dan gemiddeld in Nederland. In Utrecht worden de extra kosten van beheer voornamelijk betaald door eigen bijdragen van terreinbeheerders.

Is het noodzakelijk of wenselijk om de extra kosten te vergoeden?

Het is wenselijk en noodzakelijk om extra kosten als gevolg van hoge recreatieve druk te vergoeden. Vanwege het tekort aan reguliere beheermiddelen is er geen ruimte om zoneringsmaatregelen te treffen, zoals het verplaatsen van een parkeerplaats, of omleggen van paden. Daarnaast komen hierdoor ook de duurzame instandhouding van de bestaande voorzieningen in gevaar. Waar voorzieningen wegvallen, verdwijnt ook recreatieve opvangcapaciteit. Dit zorgt ervoor dat de druk op de andere gebieden toeneemt. Het tekort aan regulier beheergeld kan de verstoring door recreatief gebruik verergeren.

Hoe kunnen extra kosten worden vergoed?

Er zijn verschillende opties om de extra kosten te vergoeden. Ten eerste een vergoeding van de eenmalige en tijdelijke kosten van maatregelen om de balans natuur en recreatie te verbeteren. Denk aan inrichtingsmaatregelen, onderzoeks- en planvormingskosten, monitoring, communicatie en participatie, handhaving en toezicht. Dit zou kunnen door een aparte regeling voor eenmalige/tijdelijke kosten op te zetten zoals provincies Zeeland en Gelderland hebben gedaan en door het opzetten van een aparte regeling voor structurele kosten.

Kanttekening: Een aparte regeling draagt direct bij aan het voorkomen of mitigeren van verstoring van recreatie in de natuur maar moet waarschijnlijk bij de EU worden aangemeld als geoorloofde staatssteun.

Ten tweede kan (een groter deel van) de structurele beheerkosten van recreatievoorzieningen in de natuur vergoed worden, met een gedifferentieerde bijdrage. Dit houdt in: hoe intensiever het recreatieve gebruik (bijvoorbeeld de padendichtheid), hoe hoger de bijdrage. Bijvoorbeeld door SNL subsidie gedifferentieerd te verhogen. SNL betreft echter een regeling die uniform is voor alle provincies. Alle provincies zouden in dat geval moeten kunnen instemmen met een aanpassing, en ook de EU zal de aanpassing moeten goedkeuren (vanwege staatssteun).

Kanttekening: Een aanvulling op de jaarlijkse tekorten voor recreatievoorzieningen draagt niet automatisch bij aan betere balans tussen recreatie en natuur. Het zorgt er wel voor dat eigenaren meer mogelijkheden hebben om maatregelen te nemen.

8.2 Aanbevelingen

- A. **Sterkere focus op de provinciale inzet op voorkomen en verminderen van onevenredige verstoring van natuur door recreatie.** De aandacht en inzet van de provincie op dit thema is op dit moment gefragmenteerd. Veel verschillende programma's en beleidsthema's hebben een directe relatie met recreatiedruk in de natuur. In onderstaand schema een eerste overzicht

Thema	Voorbeeld bijdrage aan balans recreatie en natuur
Groen groeit mee	Als er aan de aanbodzijde aanbod bij komt, vooral nabij de stad, kan de toenemende recreatiedruk op de natuur beperkt worden. Het bezoek aan de huidige terreinen laat zien dat dat effectief is.
Routes	Routenetwerken benutten om recreanten te geleiden, spreiden en sturen. Netwerken aanpassen aan zonering.
SNL-subsidies	Voorzieningen en toezichtbijdrage voor beheer van recreatievoorzieningen. In de voorwaarden kan mogelijk opgenomen worden dat deelname aan zonering een voorwaarde is.
Natuurbeheerplan N2000 beheerplannen	Benoemen welke potentiële knelpunten er zijn op het vlak van recreatie en natuur, en beleid en strategieën aangeven voor het aanpakken ervan. Versterken natuurkwaliteit en robuustheid, zodat de draagkracht voor recreatie versterkt wordt.
Nationaal Park	Inzet op versterking natuur, samenwerking tussen stakeholders, duurzame recreatie.
Recreatieschappen	Behoud en versterking van de kwaliteit van de huidige gebieden, en verbinden en uitbreiden waar mogelijk.
Omgevings-verordening	Uitbreiden recreatief aanbod rond de steden (recreatiezones).
PPLG	Recreatief medegebruik van agrarisch gebied (in combinatie met groenblauwe dooradering) zorgt voor variatie in het aanbod en verlichting van de recreatieve druk in natuurgebieden. Door versterking biodiversiteit en milieukwaliteit wordt de draagkracht van bestaande natuur versterkt.
... enz.	

- B. **Breng de recreatieve druk en de effecten op de natuurwaarden scherper in beeld** door zowel recreatief gebruik en natuurwaarden (beter) te monitoren. Uit de beleidsverkenning komt een beeld naar voren van de plekken waar knelpunten worden ervaren of waargenomen. Aanbeveling is om op deze locaties te starten met het (digitaal) meten van bezoekersstromen en -aantallen (bijvoorbeeld met resono) en het inventariseren en onderzoeken van de effecten daarvan. Overwogen kan worden om naast de effecten op natuur, ook de effecten op de omgeving (verkeer, leefbaarheid) mee te nemen, wanneer dat aan de orde is.

- C. **Pak het voorkomen van verstoring in eerste instantie lokaal aan**, en laat de aanpassing van de inrichting aan de beheerders. Beheerders van natuurgebieden weten zelf waar recreatie tot knelpunten kan leiden. Wanneer de druk te groot is, en een individuele beheerder die niet alleen kan aanpakken, dan is een regionale aanpak zinvol. Zowel de natuur als de recreanten houden zich namelijk niet aan grenzen van beheerder of gemeenten.
- D. **Neem het initiatief om te komen tot een recreatiezonering**. Doe dit in elk geval voor de oostkant van de provincie, en overweeg om het provinciebreed op te pakken. Uit de gesprekken en literatuur komt naar voren dat recreatiezonering (oftewel recreatieplanning) de manier is om recreatieve druk in de natuur te geleiden en te spreiden. Voor de oostzijde van Utrecht is recreatiezonering het meest urgent, vanwege de hogere druk, de hoeveelheid eigenaren, en omdat de natuurgebieden aan elkaar grenzen. Hierdoor is een gezamenlijke aanpak onmisbaar. Maak hierbij nadrukkelijk gebruik van de lessen die in de provincie geleerd zijn rond zonering in de afgelopen 20 jaar, en de aanpak in andere provincies, bijvoorbeeld op de Veluwe, en bij Staatsbosbeheer in andere delen van het land. Essentiële punten zijn in elk geval:
- Ga met de eigenaren rond de tafel over uitgangspunten, randvoorwaarden, aanpak en tijdsbesteding. Organiseer een aanpak in fasen, die start met een voorbereidingsfase in samenwerking met eigenaren. De eigenaren zijn altijd eindverantwoordelijk voor hun eigen terrein, dat moet ook steeds duidelijk het uitgangspunt zijn. Focus op de voordelen die het biedt om recreatieplanning (op onderdelen) samen te organiseren.
 - Aan de voorkant is het goed om duidelijk te hebben wat de status en het vervolg wordt van de zonering (inspiratie, beheer, wel of geen plek in de omgevingsverordening/ ruimtelijke doorwerking?). En wat worden de vervolgstappen? Komen er bijvoorbeeld middelen beschikbaar voor uitvoering?
 - Bij de laatste poging recreatiezonering op de Heuvelrug in 2020 zijn de natuurwaarden als basis genomen, ga hier op voort. Doe onderzoek naar kritische indicatoren/ soorten als voorbereiding voor de zonering. Het gesprek over draagkracht van de natuur, en het mogelijk overschrijden daarvan, moet gevoerd kunnen worden op basis van (enige) onderzoeksgegevens. Het helpt ook als de verstoring en het effect ervan beeldend gemaakt kan worden (bijvoorbeeld een vogel die opvliegt van zijn neet en het broedsel achterlaat, of padden die sterven aan een schimmelmziekte die (mogelijk) verspreid wordt door honden die spelen in het water in het bos).
 - Benut inzichten vanuit data, experts en beheerders over het recreatieve gebruik.
 - Start een proces om ook de andere partijen (bewoners, ondernemers, recreanten, recreatie-organisaties, maatschappelijke organisaties) te betrekken. Communiceer over de reden van de maatregelen en organiseer participatiemomenten.
 - In het traject voor zonering staat de balans tussen natuur en recreatie centraal. Advies is om bij het plannen van initiatieven die mogelijk negatief zijn voor recreatie, tegelijk ook maatregelen te plannen die positief zijn voor recreatie. Gebieden die afgesloten worden, kunnen bijvoorbeeld door een vogelkijkhut wel vanaf de rand beleefbaar zijn.
 - Zorg ervoor dat er naast maatregelen voor inrichting, ook maatregelen voor communicatie en toezicht & handhaving onderdeel zijn van de zoneringsaanpak. Denk daarbij ook na over nieuwe manieren om recreanten te bereiken. Het toegangsbord bij de ingang wordt maar door weinig mensen gelezen en er zijn meer mogelijkheden om gewenst gedrag te stimuleren. Benut hiervoor de creativiteit van de eigenaren en recreanten zelf en betrek organisaties die nu al met recreanten communiceren (zoals RBT Heuvelrug).
 - Om de juiste recreant op de juiste plek te krijgen kan ook de Leefstijlvinder natuurtoolkit worden gebruikt, als inspiratie, en bij het maken van keuzes over de inrichting van natuur- en recreatiegebieden.
- E. In het verlengde van recreatiezonering, adviseren wij om een **werkgroep bezoekersmanagement** in de provincie op te richten. In de werkgroep kunnen stakeholders vanuit natuur en recreatie (TBO's eigenaren, nationaal park, recreatieschappen, toerisme-organisaties, routebureau) afstemmen over ontvangstlocaties, TOP's, campagnes voor gedragsverandering, routenetwerken en

inrichtingsmaatregelen. De voortgang van ieders projecten kan worden gedeeld. Op de Veluwe bestaat een dergelijk platform nu enkele jaren, het functioneert naar tevredenheid en partijen zien de meerwaarde. Vanuit deze werkgroep kan kennis worden gedeeld over omgaan met recreatie in natuurgebieden, en kunnen ook nieuwe projecten worden gestart die gericht zijn op kennisontwikkeling (bijvoorbeeld monitoring).

- F. Eveneens in het verlengde van recreatiezonering adviseren wij om (met eigenaren/ beheerders) **gezamenlijke projecten te starten rond verstorende groepen**. Van bepaalde groepen, die zich door heel de provincie bewegen, is bekend is dat ze voor relatief veel verstoring zorgen. Denk dan aan hondenuitlaatservices, hondenuitlaters, evenementen en mogelijk ook (sport)groepen. Om de kans op onevenredige verstoring te verkleinen, is het aan te raden om voor (één of meer van) deze groepen een regiobrede aanpak af te spreken. Aanbeveling is om provinciebreed een project te starten om meer grip te krijgen op deze verstorende groepen, best practices te delen en te verkennen of het mogelijk is samen met de eigenaren een provinciebrede aanpak te formuleren. Betrek hierbij ook het Nationaal Park de recreatieschappen en de gemeenten met eigen natuurgebieden. Als voorbeeld noemen we de leidraad evenementen die is gemaakt voor de Veluwe (rond het toestaan van evenementen, voortbouwend op de zonering) en dit jaar starten zij ook met een Veluwe-brede aanpak voor de hondenuitlaatservices.

Vergoeden van de extra kosten

Gezien het grote belang van recreatie en het beschermen van natuurwaarden, ook in opengestelde natuur, adviseren wij om (een deel van) de eenmalige en structurele extra kosten te vergoeden. De extra kosten zijn reëel, en zijn nodig voor beheerders om voorzieningen voor recreatie (en daarmee recreatieve opvangcapaciteit) duurzaam in stand te houden. Door te weinig ter beschikking te stellen voor beheer van recreatievoorzieningen, komt de instandhouding van voorzieningen in gevaar. Dit is niet in het belang van de recreant en gezonde leefomgeving, en ook niet van de balans tussen recreatie en natuur.

- G. Gekoppeld aan recreatiezonering, is een **subsidieregeling voor eenmalige investeringen** t.b.v. het omgaan met recreatiedruk essentieel. Zonder zo'n regeling, is de realisatie van de zonering weerbarstig en vooral gebaseerd op wensdenken. Door structurele tekorten, hebben beheerders immers geen geld om zoneringsmaatregelen uit te voeren vanuit eigen middelen. Zo'n subsidieregeling heeft idealiter een looptijd van 4-10 jaar. Zoveel tijd is nodig om alles uit te voeren, te monitoren en indien nodig bij te sturen.
- H. Creëer een **aanvullende gedifferentieerde subsidiebijdrage per hectare per jaar** voor recreatievoorzieningen in de natuur gekoppeld aan SNL, of pas het SNL aan zodat de voorzieningenbijdrage wordt gedifferentieerd. Het structurele tekort op de voorzieningenbijdrage is een landelijk vraagstuk, blijkt ook uit de gesprekken en andere onderzoeken. De provincie Utrecht kan het initiatief nemen om samen met de andere provincies te komen tot een aanpassing van het SNL zodat een gedifferentieerde vergoeding mogelijk is. Daarna kan deze aanpassing met het SNL ter goedkeuring aan de Europese Commissie worden voorgelegd.
- Omdat het aanpassen van het SNL waarschijnlijk meerdere jaren duurt, kan ondertussen gewerkt worden aan een goede grondslag om de bijdrage op te differentiëren. Die grondslag moet eenvoudig zijn, eenduidig, en voor alle NNN-gebieden in beeld te brengen zijn. Een mogelijke indicator om op te differentiëren is bijvoorbeeld padendichtheid of de zone (van de recreatiezonering) waartoe het behoort.

Door de extra bijdrage te baseren op het inrichtingsniveau (bijv. padendichtheid), kan op een relatief eenvoudige manier de relatie gelegd worden met de extra beheerkosten. Differentiatie op basis van het daadwerkelijke aantal bezoekers is lastig, omdat (nog) moeilijk eenduidig gemeten kan worden hoeveel bezoekers er jaarlijks in een gebied komen. Het inrichtingsniveau kan geoperationaliseerd worden op basis van de padendichtheid (tabel recreatiedoeltypen SBB).

- I. Op korte termijn is het advies om **bestaande regelingen directer te benutten** voor het vergoeden van extra kosten voor bijv. inrichting van gebieden of communicatie. Het gaat dan om de Subsidie recreatie en toerisme en de subsidie beleefbare natuur. Bestaande instrumenten van de provincie (subsidie beleefbare natuur en subsidie recreatie en toerisme) zijn in potentie geschikt om maatregelen voor de balans tussen natuur en recreatie te subsidiëren. Deze kunnen voor dit doel meer gepromoot worden onder eigenaren/beheerders. Ook kunnen voorbeelden op dit thema worden toegevoegd in de beschrijvingen.

9 Literatuurlijst

- Alterra Wageningen (2005). Natuur in Nederland: recreatie en biodiversiteit in balans.
- Alterra Wageningen (2012). Recreatie en Natuur, Kennis over effecten, kwetsbaarheid, handelingsperspectieven en monitoring van recreatie in Natura 2000-gebieden
- Astashin, A.E., Astashina, N.I., Vasilieva, E.A., & Ilicheva, E.V. (2019). Using the methods of landscape research in determining allowable recreational pressure. IOP Conference Series: Earth and Environmental Sciences, 315(5), 0520455. DOI: 10.1088/1755-1315/315/5/052055
- Bij12 (2003). Standaardkostprijs directe werkzaamheden natuur- en landschapsbeheer
- Bij12 (2015). Evaluatief vooronderzoek Standaardkostprijzen SNL, Eindrapport Bureau ZET.
- Bij12 (2023). Standaardkostprijs directe werkzaamheden natuur- en landschapsbeheer.
- Boddeke, P.H.N., J. Kasteel, J. Haringa, A.A. van Helsdingen. 2023. Honden en recreanten in het Ulvenhoutse bos, Studie ten behoeve van behoud van natuurwaarden. Rapport 23-136. Waardenburg Ecology, Culemborg.
- Boer, de, T.A. & J.K. van Raffe, 2004. Recreatieplanning en -monitoring in bos en natuur. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 1050.
- Bureau BUITEN (2021). Groen Groeit mee, Opgaven in Beeld.
- Bureau BUITEN, en Bureau voor Ruimte en Vrije Tijd, Natuur- en recreatiegebieden in Noord-Holland, Deel A: Bovenregionale analyse p. 53
- Dat.Mobility in opdracht van Provincie Gelderland (2023). Uitkomsten pilot bezoekersmonitoring natuurgebieden Veluwe. Resultaten monitoring van bezoekers en beoordeling geschiktheid meetmethode ten behoeve van recreatiezonering Veluwe.
- De Levende Natuur 107 (5): 191-198 (2006). Effecten van menselijke verstoring op groundbroedende vogels van Planken
- Henkens, R.J.H.G., M.E.A. Broekmeyer, A.G.M. Schotman, C.M. Goossen en R. Pouwels, 2012. Recreatie en Natuur: Kennis over effecten, kwetsbaarheid, handelingsperspectieven en monitoring van recreatie in Natura 2000-gebieden. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 2334
- Kenniscentrum Europa Decentraal. (2023a, 23 maart). De-minimisverordeningen. Geraadpleegd van <https://europadecentraal.nl/onderwerp/staatssteun/vrijstellingsmogelijkheden/de-minimis/>
- Kenniscentrum Europa Decentraal. (2023b, 23 maart). Natuurbeheer. Geraadpleegd van <https://europadecentraal.nl/onderwerp/staatssteun/beleidsterreinen/natuurbeheer/>
- Kenniscentrum Europa Decentraal. (2023c, 21 april). Staatssteun. Geraadpleegd van [https://europadecentraal.nl/onderwerp/staatssteun/Recreatie en Natuur, Kennis over effecten, kwetsbaarheid, handelingsperspectieven en monitoring van recreatie in Natura 2000-gebieden \(Alterra Wageningen, 2012\)](https://europadecentraal.nl/onderwerp/staatssteun/Recreatie en Natuur, Kennis over effecten, kwetsbaarheid, handelingsperspectieven en monitoring van recreatie in Natura 2000-gebieden (Alterra Wageningen, 2012))
- Krijgsveld, K.L., R.R. Smits & J. van der Winden, 2008. Verstoringgevoeligheid van vogels. Update literatuurstudie naar de reacties van vogels op recreatie. Rapport 08-173. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Krijgsveld KL, B Klaassen & J van der Winden (2022). Verstoring van vogels door recreatie. Literatuurstudie van verstoringgevoeligheid en overzicht van maatregelen. Deel 1 hoofdrapport & deel 2 soortbesprekingen. Uitgave Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- Ministerie van BZK. (2016). Handreiking Staatssteun voor de overheid. Geraadpleegd van <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-71e702cc-1f74-4ded-a1ed-b0eb6b808ca2/pdf>
- Overheid.nl. (n.d.). Besluit van gedeputeerde staten van Zeeland houdende vaststelling van het Algemeen subsidiebesluit Zeeland 2023. Geraadpleegd van <https://lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR688831> Provincie Gelderland. (n.d.).

- Recreatiezonering op de Veluwe. Geraadpleegd van <https://www.gelderland.nl/projecten/recreatiezonering-op-de-veluwe>
- Provincie Noord-Holland (2022). Ladder van Leisure.
 - Provincie Zeeland. (n.d.). Subsidieregeling voor apparaatskosten en maatregelen ter regulering van recreatiedruk in het kader van het Programma Natuur Zeeland. Geraadpleegd van <https://www.zeeland.nl/subsidie-aanvragen/subsidieregeling-voor-apparaatskosten-en-maatregelen-ter-regulering-van> Research Reports, working towards Natural England for people, places and nature. English Nature, Peterborough.
 - Sierdsema H., ten Holt H., Martens S., Nijssen M. & P. Verburg. 2020. Natuurbeheer- en zoneringsmaatregelen voor zeven aangewezen vogelsoorten in Natura 2000-gebied Veluwe. Bouwstenen Soortenherstel Beheerplan Natura 2000 Veluwe. Hoofdrapport. Sovon-rapport 2020/29. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
 - Taylor, K., P. Anderson, R. Taylor, K. Longden & P. Fisher, 2005. Dogs, access and nature conservation. English Nature
 - Tiemeijer, W., & Anderson, J. H. (2014). Normatieve overwegingen rondom gedragssturing.
 - 2023 evaluatie USN derde kwartaal, definitief
 - Van der Werf, S. (1971). Effecten van recreatie op de vegetatie in natuurterreinen, Laboratorium voor Plantensystematiek en -geografie, Wageningen..
 - VNBE (2015). Praktijkadvies Boomveiligheid in bos en natuur.
 - Wageningen Universiteit (2005). WUR onderzoek Natuur in Nederland
 - Wambuis, Rob Bijlsma.
 - Willemsen, F. (2010). Voorstellen Onderzoeksprogrammeringen 'Handhaving en Gedrag' en 'Effecten van Toezicht'.
 - <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/natuur-en-biodiversiteit/wetgeving-voor-natuurbescherming-in-nederland>
 - <https://www.stateninformatie.provincie-utrecht.nl/Vergaderingen/Commissie-Milieu-Mobiliteit-en-Economie/2011/14-november/19:30/Statenbrief-Concept-Visie-Recreatie-en-Toerisme-2020-ter-discussie-en-ter-reactie-2011MME89/2011MME89-Statenbrief-concept-Visie-Recreatie-en-Toerisme-2020-bijlage.pdf>
 - <https://www.provincie-utrecht.nl/sites/default/files/2023-02/Bezoekersonderzoek%20recreatiegebieden%20Utrecht%202023.pdf>
 - <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/natuur/natuurnetwerk-nederland-nnn#nnn>
 - <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/natuur/ontwikkeling-van-nieuwe-natuur#groenecontour>
 - [Impact op natuur en milieu - Meten van Balans \(nbtc.nl\)](#)
 - <https://www.nbtc.nl/nl/site/kennisbank/bezoekersmanagement/handreiking-bezoekersmanagement-2.htm>
 - www.nbtc.nl/nl/site/kennisbank/regionaal-inzicht-in-toeristische-druk-intensiteit-en-dichtheid
 - <https://www.bij12.nl/onderwerpen/natuur-en-landschap/subsidiestelsel-natuur-en-landschap/subsidiestelsel-natuur-en-landschap/tarieven/>
 - <https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2022/08/Subsidietafsluiting-SNL-beheerjaar-2023-inclusief-toeslagen.pdf>
 - <https://www.synbiosys.alterra.nl/bij12/effectenindicatorappl.aspx?selectGebied=95&selectActiviteit=Landrecreatie&submit=Toon+effecten&subj=effectenmatrix>
 - [Toerismevan, 2021 en \(Drukteradar\) en www.checkdrukte.nl](#)
 - <https://link.springer.com/article/10.1007/s12061-017-9241-7>
 - <https://edepot.wur.nl/28501>
 - <https://edepot.wur.nl/238293>

- [Nationaleparken bureau, 2021 en Veluwe \(nbtc.nl\)](#)
- [https://media.gelderland.nl/Recreatiezoneringsplan_Veluwe_1afb3b4293.pdf](#)
- [https://www.gelderland.nl/subsidies/recreatiezoning-veluwe](#)

10 Bijlagen

1. Effectenindicator landrecreatie op de Oostelijke Vechtplassen

Storingsfactor	Verstoring door mechanische effecten					Optische verstoring					Verstoring door geluid					Verontreiniging					Oppervlakteverlies				
	1	7	13	14	16	17	1	7	13	14	16	17	1	7	13	14	16	17	1	7	13	14	16	17	
Kranswierwateren	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
Vochtige heiden	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
Blauwgraslanden	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
Ruigten en zomen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
Overgangs- en trilvenen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
*Galigaanmoerassen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
*Hoogveenbossen	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
Bittervoorn	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
Gestreepte waterroofkever	■	■	...	...	...	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
Gevlekte witsnuitlibel	■	■	...	...	...	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
Groenknolorchis	...	...	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
Grote modderkruiper	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
Kleine modderkruiper	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
Meervleermuis	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
*Noordse woelmuis	■	...	...	...	...	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
Platte schijfhoren	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	
Rivierdonderpad	■	■	■	...	...	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	

Zeggekorfsiak	■	■	■	■	■	■
Aalscholver (broedvogel)	■	■	■	■	■	...
Aalscholver (niet-broedvogel)	■	■	■	■	■	...
Grauwe Gans (niet-broedvogel)	■	■	■	■	■	...
Grote karekiet (broedvogel)	■	■	■	■	■	...
Isvogel (broedvogel)	■	■	■	■	■	...
Kolgans (niet-broedvogel)	■	■	■	■	■	...
Krakeend (niet-broedvogel)	■	■	■	■	■	...
Nonnetje (niet-broedvogel)	■	■	■	■	■	...
Porseleinhoen (broedvogel)	■	■	■	■	■	...
Purperreiger (broedvogel)	■	■	■	■	■	...
Rietzanger (broedvogel)	■	■	■	■	■	...
Roerdomp (broedvogel)	■	■	■	■	■	...
Roerdomp (niet-broedvogel)	■	■	■	■	■	...
Slobeend (niet-broedvogel)	■	■	■	■	■	...
Smient (niet-broedvogel)	■	■	■	■	■	...
Snor (broedvogel)	■	■	■	■	■	...
Tafeleend (niet-broedvogel)	■	■	■	■	■	...
Woudaapje (broedvogel)	■	■	■	■	■	...
Zwarte Stern (broedvogel)	■	■	■	■	■	...
Zwarte Stern (niet-broedvogel)	■	■	■	■	■	...

■	zeer gevoelig
■	gevoelig
■	niet gevoelig
■	n.v.t.
...	onbekend

2. Wezenlijke Kenmerken en Waarden en recreatie

Samenvatting van de recreatie-aspecten die zijn benoemd in de concept WKW beschrijvingen provincie Utrecht.

Naam	Recreatiefunctie	Kans	Knelpunt
1. Utrechtse Heuvelrug	Ja - 'In het gebied bevinden zich meerdere campings en recreatieterreinen zoals het Doornse Gat, de groeve bij Kwinteloijen en De Kuil van Drakensteyn. Centraal in het gebied ligt Vliegbasis Soesterberg.'	Het verlagen van de recreatiedruk door de aanleg recreatiebossen (buiten NNN) te stimuleren en functiecombinaties toe te passen.'	Vrijwel overal op de Utrechtse Heuvelrug sprake van een hoge recreatiedruk, maar de meeste recreatie vindt plaats in recreatiegebieden als de Kuil van Drakestein, het Doornse Gat en de groeve bij Kwinteloijen.'
2. Uiterwaarden (grote delen ook N2000)	Ja - veelal beschermd gebied, maar er zijn een paar locaties voor recreatie.	Winning van delfstoffen in het rivierengebied kan worden gekoppeld aan ontwikkelingen rondom natuurherstel, recreatie en waterberging.	Op veel plekken is sprake van recreatieve verstoring door loslopende honden, dagrecreatie, zwerfvuil en ook festivals in bijvoorbeeld de Middelwaard en Mijnsheerenwaard.
3. De Venen (een deel ook N2000)	Ja- Vinkeveense Plassen (recreatiewoningen, zwemmen, pleziervaart).	Nee	Vinkeveense Plassen is een populair watersport- en recreatiegebied. Historische legakkers steeds verder bebouwd geraakt met (recreatie)woningen.
4. Eemland (een deel ook N2000)	Ja - op een aantal plekken in het poldergebied en bij landgoed Coelhorst.	Nee	Nee
5. Gelderse Vallei	Ja - recreatief medegebruik in parkbossen van landgoederen.	Nee	Drukfactoren zoals recreatie op landgoed Heerlijkheid Stoutenburg, het Lockhorsterbos en landgoed Renswoude.
6. Binnenveld (N2000)	Ja- 'Op de Grecht is sprake van recreatie zoals kanovaren en langs de Grecht loopt een fietspad'.	Nee	Nee
7. Kromme Rijng gebied (een deel ook N2000)	Ja	Nee	Nee
8. Noorderpark (een deel ook N2000)	Ja - Noorderpark-Ruigenhoek, het Gagelbos en bosgebieden op landgoederen zijn erg in trek	De Vechtscheg biedt daarmee kansen voor een versterkte verbinding tussen stedelijk gebied en de omliggende natuurgebieden.'	Verstoring door recreatie, vooral op plekken waar wordt gevaren (zoals in de Maarsseveense Zodden, Molenpolder en Tienhovense Plassen) en rond recreatieve wandelpaden (Westbroekse Zodden).
9. Vechtvallei (een deel ook N2000)	Ja - landgoederen, cultuurhistorie en de aanwezigheid van de Hollandse Waterlinie en de Stellingen van Amsterdam zijn belangrijk.	Nee	De Kievitsbuurten vormen een belangrijk natuurgebied, maar zijn populair als recreatiegebied. Waterrecreatie en vaarverkeer in het gebied leiden tot verstoring van moeras- riet- en watervogels.'
10. Midden-West (een deel ook N2000)	Ja - in de parkbossen van landgoed Haarzuilens, het Vijverbos en langs de recreatieplas Cattenbroek	Opvangen van recreatiedruk vanuit stedelijke gebieden door bosuitbreiding bij	Nee

		Haarzuilens en het Vijverbos.	
11. Zuidwest	Ja - met name bij het landgoed Linschoten, de Hollandsche IJssel en opengestelde natuurgebieden met wandelroutes zoals Willeskop. Ook historische houtkades en het IJsselsteinse bos zijn belangrijk.	Uitbreiding/versterking extensieve recreatie (bijvoorbeeld de recreatienatuur langs de Hollandsche IJssel in het IJsselsteinse Bos).	Nee
12. Vijfheerenlanden (een deel ook N2000)	Ja - Uniek vogelgebied de Zouweboezem, de Diefdijk en de polders van Bolgerijen en Autena	Uitbreiding/versterking extensieve recreatie (bijvoorbeeld in polder Bolgerijen)	Nee

3. Gevoerde gesprekken

Interviews:

- Routebureau Utrecht
- Staatsbosbeheer adviseur recreatie
- Staatsbosbeheer BOA
- Natuurmonumenten
- Utrechts Landschap
- Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug
- Provincie Zeeland
- Provincie Zuid-Holland
- Provincie Gelderland
- Provincie Utrecht SNL
- Eyckenstein particuliere eigenaar

Groepsgesprekken:

- Gemeente Soest, Utrechtse Heuvelrug, Rhenen, Stichtse Vecht en Amersfoort
- Deskundigen

Bijeenkomst:

- Utrecht Particulier Grondbezit - particuliere eigenaren

4. Verslag UPG bijeenkomst

Betreft:	Verslag ledenbijeenkomst UPG
Datum:	23 oktober 2023, 19:45 – 21:45 De Weide Blik, Driebergen

Bureau BUITEN en Eelerwoude organiseerde in samenwerking met het UPG een ledenbijeenkomst over recreatie. Het doel van de bijeenkomst was om de particuliere eigenaren van grote en kleine landgoederen te spreken in het kader van een onderzoek naar recreatiedruk in de natuurgebieden van de provincie Utrecht. De thema's die centraal stonden in de bijeenkomst zijn:

- Recreatiedruk
- Kosten die daarbij komen kijken
- Initiatieven om recreatiedruk te verminderen
- Samenwerkingsmogelijkheden

Programma van de bijeenkomst

19:45 - 20:00u	Inloop met koffie en thee
20:00 – 20:10u	Opening door UPG (5.1,2,e 5.1,2,e 5.1,2,e)
20:10 – 20:30u	Presentatie door Bureau BUITEN met aanleiding en eerste resultaten enquête (5.1,2,e 5.1,2,e 5.1,2,e)
20:30 – 20:40u	Pauze
20:40 – 21:40u	In gesprek met elkaar
21:40 – 21:45u	Afsluiting

Aanwezig

5.1,2,e 5.1,2,e 5.1,2,e en 5.1,2,e 5.1,2,e (Bureau BUITEN), 5.1,2,e 5.1,2,e (Eelerwoude), 5.1,2,e 5.1,2,e (UPG), 5.1,2,e (Den Treek, Het Kombos, Anderstein, Appel, Den Berg, Kolland, Prattenburg), Provincie Utrecht (5.1,2,e 5.1,2,e en 5.1,2,e 5.1,2,e 5.1,2,e SNL).

Verslag

Bureau BUITEN licht de opdracht vanuit de provincie toe en geeft aan dat het onderzoek is opgebouwd uit literatuurstudies en gesprekken met verschillende stakeholders. Individuele gesprekken met TBO's en andere organisaties (zoals gemeenten en deskundigen op het gebied van recreatie) zijn al gevoerd. Deze avond is bedoeld om de particuliere eigenaren van grote en kleine landgoederen te spreken en van elkaar te horen hoe we aankijken tegen de toegenomen druk van recreanten, verstoring op de natuur, kosten die daarbij komen kijken en samenwerkingsmogelijkheden. A.d.h.v. de eerste resultaten van de korte enquête die al is verspreid onder landgoedeigenaren en een aantal stellingen gaan we vervolgens in gesprek.

SNL-subsidie

- Er is een spanningsveld tussen de natuurschoonwet en openstellingsplicht van SNL. Voor de SNL-subsidie zijn eigenaren verplicht om gebieden open te stellen evenals voor de NSW. De voorwaarden van SNL en natuurschoonwet lopen echter niet synchroon. De NSW zou ervoor zorgen dat een eigenaar vanwege natuur geen paden mag weghalen of gebieden niet (tijdelijk) kan afsluiten vanwege natuur. Vanuit SNL zijn er wel mogelijkheden om aanpassingen te doen aan bijv. paden. Omdat particuliere eigenaren gerangschikt zijn onder de NSW, en grotere TBO's niet, zorgt dit voor verschillende situaties. Als een terrein niet onder de NSW valt, zijn er (kennelijk) meer mogelijkheden om aanpassingen te doen aan de paden. Dit punt gaan BB en EW ook benoemen in de rapportage.

- Een eigenaar geeft aan dat de bijdrage van ^{5.1.2.b} ^{5.1.2.b} / ^{5.1.2.b} die is voor toezicht, te weinig is om de kosten van BOA's te dekken, zeker als je die zelf in dienst hebt.
- Provincie geeft aan: SNL staat vast, je kunt nu niet als provincie extra subsidie geven als het op bepaalde plekken drukker is. De regeling is landelijk vastgesteld, voor alle eigenaren gelijk en vanwege staatssteun goedgekeurd door de EU. Maar gebieden met 1 bezoeker krijgen nu net zoveel SNL-subsidie voorzieningenbijdrage als gebieden met meer bezoekers. Daarom wil de provincie onderzoeken of daar iets mee kan, al zijn er dan wel aandachtspunten als staatssteun en de afstemming met andere provincies.
- De vraag is wat we zien als een pad. Er zijn beheerpaden/recreatiepaden/olifantenpaden/illegale paden → SNL voorzieningenbijdrage gaat over paden waar je kosten aan hebt, die je onderhoudt voor recreatie.
- Is een hogere bijdrage de belangrijkste oplossing voor het vraagstuk? De nadruk moet niet alleen liggen op het financiële aspect, het zou in de basis moeten gaan om het beschermen van de natuurterreinen.

Recreatiedruk

- Het gaat niet altijd om aantallen personen, maar om het moment, de plek, en hoe mensen zich gedragen. Het gaat om verontrusting. Er is ook een verschil tussen mensen die in groepen komen en mensen die alleen fietsen. Aanname dat groepen meer drukte veroorzaken.
 - *Volgens Bureau BUITEN en Eelerwoude: Er is een verschil tussen beleving van drukte en verstoring van de natuur. Voor de natuur is het belastender als er continu onrust is (en dan is één persoon genoeg) dan af en toe grotere groep. Maar voor de beleving van mensen (bewoners/ eigenaren) zijn grotere groepen juist meer verstorend.*
- Padendichtheid is een bekende en veel gebruikte indicator van druk, bij gebrek aan cijfers over het aantal bezoekers aan natuurgebieden.
 - *Bureau BUITEN en Eelerwoude: In het rapport gebruiken we deze definitie ook om recreatiedruk te definiëren.*
- Nieuwe vervoersmiddelen zoals geëlektrificeerde steps en scooters en solexen zorgen in toenemende mate voor drukte en gevaarlijke situaties op fietspaden.
 - *Volgens Bureau BUITEN en Eelerwoude: In de wet is nog niet goed genoeg verankerd of elektrische voertuigen op deze wegen mogen. In de wet staat dat onder gemotoriseerd een verbrandingsmotor wordt bedoeld.*
- En er is toename van ongewenst gedrag in de natuur, zoals junks en mensen die psychische problemen hebben. Veel stedelijke problematiek zien we terug op onze terreinen.
- Toename aan mensen zorgt ook voor een toename aan loslopende honden en hondenpoep, dit heeft effect op de natuur.
 - *Bureau BUITEN: Hondenpoep veroorzaakt vermesting door stikstof en fosfaat, blijkt uit een onderzoek dat wij in Brabant uitvoeren.*
- Een eigenaar die grenst aan een hotel met arbeidsmigranten in het gebied, merkt ook ander gedrag, slapen in het bos, BBQ'en, gettoblaster aanzetten, vissen uitzetten in het water.
- De druk wordt groter, mensen worden mondiger en brutaler. Borden worden weggehaald en gesloopt. Dit is een groter probleem dan de toename in aantallen mensen.
- Druk is niet alleen door de coronapandemie toegenomen. In stukken uit 2003 van de provincie en het recreatieschap staat dat de recreatiedruk toen ook hoog was en dat daar iets aan gedaan moest worden.

Toezicht

- Er is te weinig toezicht en handhaving, ook dat speelt al lang. Er zijn niet genoeg groene BOA's, daardoor komen eigenaren soms zelf in gevaar. Ze zijn hier allemaal veel tijd mee kwijt, en energie.
- In periodes van droogte waren bepaalde (waterrijke) gebieden door de veiligheidsregio afgezet omdat mensen wilden gaan zwemmen en te veel auto's daar dichtbij parkeerden. Wij kwamen recreanten tegen met bier en sigaretten die door de afsluiting uitweken naar onze terreinen.
- Al heb je meer BOA's, dan moet je nog steeds heel alert blijven. Er zijn ook vaker mensen vuurwerk aan het stoken voor zonsopgang en na zonsondergang. Er zijn ook mensen die met tentjes blijven overnachten – in de droogte zitten ze dan in je bos met hun gasbrandertjes.
- Wij lopen veel in het bos. Iedereen die we tegen komen spreken we aan. We denken dat daardoor overlast van mensen afgenomen is. Wanneer je een praatje maakt met mensen, waarderen ze dat. Een boswachter ontmoeten in het bos heeft toch altijd iets bijzonders. Het helpt om dat hesje aan te doen, dat geeft autoriteit. Maar kost ons wel veel tijd.
- Groene BOA's krijgen is erg lastig. Obstakels om je aanstelling te krijgen.

Recreatieruimte

- Meer recreatieruimte is nodig. De provincie werkt hier aan via het programma Groen Groeit Mee. De (toenemende) recreatiedruk moet ook in nieuwe groen- en recreatiegebieden opgevangen worden, en in het agrarisch gebied.
- Er zijn meer wandelpaden buiten de natuurgebieden nodig om mensen te spreiden, bijvoorbeeld op agrarische grond.
- Er is een verschil tussen recreatie en exploitatie. In gebieden waar exploitatie centraal staat, komen natuurwaarden meer in de knel, en ook de rust die recreanten zoeken.

Zonering

- Zonering kan een goed middel zijn om recreatiedruk beter te spreiden, maar je moet wel de risico's ervan verkennen. Je moet heel goed weten wat je doet, waar je het doet en wat je publiceert (nieuwe MTB-routes, en bijvoorbeeld de brug door het bos hebben bijv. ook veel nieuwe MTB-ers aangetrokken).
- Het gevaar is dat oude routes nog in de boeken staan en daardoor nog meer mensen van diverse routes gebruikmaken, daar zit altijd een vertraging in.
- Als je een evenement organiseert, zorg dat je daarover goed overlegt met je burens omdat je ook drukte veroorzaakt op andere terreinen.
- Wat eigenaren vooral willen afstemmen is welke habitattypen we willen beschermen en welke gebieden we daarvoor in welke periodes rustiger moeten maken.
- In vorige pogingen van zonering was te weinig regie van de provincie, alles werd aan het Nationaal Park overgelaten. Dat werkte niet. Daarbij is het van belang dat de autonomie van de eigenaren de basis is, zij beslissen zelf wat er op hun terreinen gebeurt.
- De insteek (en de basis) van zonering moet de natuur zijn, niet recreatie.
- *Volgens Bureau BUITEN is de ervaring van Gelderland en Brabant dat je eerst kijkt naar natuurtypes.*
 - Je moet dan heel gericht investeren in de omgeving anders werkt het niet
- *Tweede les is dat eigenaren zelf eindverantwoordelijk zijn voor het bepalen van de zonering in hun gebied.*
- Je hebt de gemeente en provincie hard nodig hierin.
 - Woningbouwopgave, wateropgave en natuuropgave moeten aan elkaar gekoppeld worden ook wanneer je naar recreatie kijkt

- In de samenwerkingsagenda van het Nationaal Park hebben we net vastgelegd dat de eigenaar bepaalt wie hij waar ontvangt.
 - Eigenaren gaan erover dus wees daar bewust van, betrek ze vanaf het begin
 - BB heeft het NPUH gesproken en zij gaven dat eveneens aan.
 - Maak een plan maar deze kan ook wijzigen want terreinen kunnen ook wijzigen, openstelling is op vrijwillige basis
 - Er moet bewustwording zijn, ook bij overheden: de natuur is opengesteld en recreanten zijn te gast
- TBO's en particulieren hebben andere geldstromen (en dit verschilt ook enorm per particuliere eigenaar). Dat maakt wel een verschil. TBO's hebben soms extra geldstromen zoals goede doelen loterij.
- Tips:
 - Ruimtelijke ordening van de gemeente is ook belangrijk – iets kleins kan voor je het weet uitbreiden tot iets groots.

5. Uitkomsten enquête particuliere eigenaren

Er is een enquête uitgezet onder alle leden van het UPG. In totaal waren er 13 respondenten. Onderstaande resultaten zijn daarom niet volledig representatief. Deze geven een indicatie en zijn aanvullend op de input dat is besproken tijdens de bijeenkomst:

- 69% van de respondenten ervaart veel verstoring van de natuur n.a.v. recreatiedruk.
- 46% ervaart meer dan 12x/jaar meer bezoekers dan het gebied aankan, 38% ervaart enkele keren per jaar meer bezoekers dan het gebied aankan.
- De meeste verstoring vindt plaats langs randen van de rivier en op parkeerterreinen.
- De meeste respondenten ervaren problematiek met recreatie. Bezoekersgedrag wordt gezien als de grootste oorzaak van de verstoring, gevolgd door loslopende honden en een overmaat aan afval.
- Alle respondenten geven aan initiatieven te hebben ondernomen om recreatiedruk te verminderen. Meer dan de helft van de respondenten heeft extra handhaving ingezet, de helft geeft aan paden af te sluiten of om te leggen en een klein percentage werkt aan monitoring.
- Voor 83% van de respondenten kwamen hier extra kosten bij kijken. Deze extra kosten werden voor 80% van de respondenten gefinancierd door eigen bijdrage. De rest met overheidssubsidie of gemeentelijke bijdrage.
- Iets meer dan de helft van de respondenten geeft aan dat recreatie financiële opbrengsten brengt.
- Over het algemeen zijn respondenten het eens dat gebieden waar veel bezoekers komen meer subsidie zouden moeten ontvangen dan gebieden waar weinig bezoekers komen.
- Een groot percentage van de respondenten geeft aan dat zonering een middel kan zijn om natuur en recreatie in balans te brengen en vrijwel alle deelnemers geven aan dat samenwerking tussen terreineigenaren hiervoor nodig is.

BUREAUBUITEN
economie & omgeving

Bureau BUITEN

Economie en Omgeving

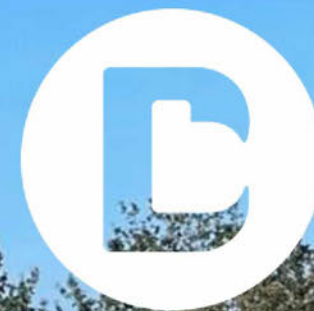
Wittevrouwensingel 100

NL-3514 AM Utrecht

info@bureaubuiten.nl

+31 (0)30 - 231 89 45

www.bureaubuiten.nl

Beleidsverkenning Recreatiedruk in Natuurgebieden Provincie Utrecht

Notitie conclusies en aanbevelingen

BUREAUBUITEN
economie & omgeving

Eelerwoude

Beleidsverkenning Recreatie- druk in Natuurgebieden Provincie Utrecht *Notitie conclusies en aanbevelingen*

Aangeboden aan:
Provincie Utrecht
30 November 2023

Auteurs:

5.1.2.e	5.1.2.e	5.1.2.e
5.1.2.e	5.1.2.e	
5.1.2.e	5.1.2.e	
5.1.2.e	5.1.2.e	5.1.2.e
5.1.2.e	5.1.2.e	

Projectnummer 2023-1942
Foto voorblad: eigen foto

Inhoudsopgave

1	<i>Inleiding</i>	4
1.1	<i>Aanleiding</i>	4
1.2	<i>Doelstelling</i>	5
1.3	<i>Natuurnetwerk Nederland</i>	5
1.4	<i>Definitie recreatiedruk</i>	5
1.5	<i>Vraagstelling</i>	6
1.6	<i>Onderzoeksmethoden</i>	6
1.7	<i>Leeswijzer</i>	6
2	<i>Recreatiedruk en verstoring van natuur</i>	8
3	<i>Initiatieven om verstoring te voorkomen</i>	13
4	<i>Extra kosten door recreatiedruk</i>	16
5	<i>Aanbevelingen</i>	19

1 Inleiding

De provincie Utrecht heeft veel aantrekkelijke natuurgebieden die toegankelijk zijn voor publiek. Maar door bevolkingsgroei en behoefte aan recreatief groen hebben deze natuurgebieden te maken met een toenemend aantal recreanten. Dit leidt tot een (te) hoge recreatiedruk in (kwetsbare) natuurgebieden en is een belangrijk onderwerp voor eigenaren, beheerders en de provincie. De provincie heeft enerzijds de taak om de natuur te versterken en te beschermen en anderzijds om voor voldoende recreatieve mogelijkheden voor de (groeiende) bevolking te zorgen. In dit onderzoek hebben we verkend welke beleidsinstrumenten kunnen worden ingezet om de lasten voor gebieden en beheerders te verminderen of te spreiden. In deze notitie vindt u de conclusies van het onderzoek en de adviezen.

1.1 Aanleiding

De afgelopen jaren is het bezoek aan natuurgebieden sterk toegenomen. Beheerders en eigenaren van natuurgebieden geven aan dat dit tot extra verstoring van de natuur heeft geleid en daarmee ook tot toenemende toezicht- en beheerkosten. Door bevolkingsgroei en een toenemende behoefte om in de natuur te recreëren, zal de recreatiedruk op natuur- en groengebieden de komende jaren naar verwachting nog verder toenemen².

Belang van groene recreatiegebieden

Recreëren in de natuur is belangrijk voor de gezondheid. In de wetenschap is voldoende bewijs gevonden dat de natuur een positief effect heeft op de gezondheid van de mensen die er tijd in doorbrengen. Tevens wordt door de beleving van natuur de bewustwording en waardering bij de bezoekers versterkt. Dit is belangrijk voor het draagvlak voor natuurbescherming. Daarnaast kan toerisme en recreatie leiden tot inkomsten die ingezet kunnen worden voor de bescherming, herstel of uitbreiding van de natuur.¹

Rol/taak provincie

De provincie is verantwoordelijk voor behoud, realisatie en versterking van de natuur (waaronder Natuurnetwerk Nederland). Het verschaffen van subsidies aan natuurbeheerders voor instandhouding van de natuur valt hier ook onder. Maar de provincie Utrecht werkt ook aan een aantrekkelijke en gezonde leefomgeving waar bewoners en bezoekers kunnen bewegen, ontspannen en ontmoeten in de natuur. Natuur en recreatie kunnen elkaar versterken, maar het is soms lastig om de juiste oplossing en de juiste balans te vinden. De provincie werkt gebiedsgericht aan het verzilveren van koppelkansen tussen natuuropgaven, cultuur, landbouw, erfgoed, watervraagstukken en klimaatadaptatie, waarbij aandacht uitgaat naar een goede balans tussen druk en draagkracht.

Vanuit deze taken en ambities is het voor de provincie belangrijk om natuur en de recreatie goed te laten samengaan. Dit vraagstuk zal daarbij urgenter worden, omdat de recreatiedruk op natuurgebieden de komende jaren verder zal toenemen. De bevolking groeit, evenals de aandacht voor een gezonde levensstijl en het toeristisch bezoek. Het tekort aan recreatieruimte dat er al is, zal de komende jaren nog knellender worden².

¹ *Impact op natuur en milieu - Meten van Balans (nbt.nl)*

² *Groen Groeit mee, Opgaven in Beeld, Bureau BUITEN, 2021*

Kadernota PS 2022-2025

Op 7 juli 2021 is in PS de Kadernota 2022-2025 besproken. Naar aanleiding hiervan heeft de gedeputeerde de volgende toezegging gedaan:

“GS zal onderzoeken of er voor de zeer drukbezochte natuurgebieden in de provincie wellicht een aparte provinciale regeling moeten worden ingeroepen om ervoor te zorgen dat aan de ene kant mensen kunnen blijven genieten van de natuur, maar dat ze niet een onevenredige verstoring van de natuur veroorzaken, en dat de terreinbeherende organisaties ook in staat worden gesteld om daar op een goede manier mee om te gaan. Vervolgens zal gedeputeerde de Staten begin 2022 informeren over de uitkomsten van het onderzoek en indien noodzakelijk een voorstel doen ten aanzien van een aanvullende bijdrage boven op de financiële middelen die terreinbeherende organisaties in dit kader al ontvangen.”

Aan deze toezegging wordt nu uitvoering gegeven door het uitvoeren van een beleidsverkenning.

1.2 Doelstelling

Het doel van deze studie is om te onderzoeken of er (aanvullende) beleidsinstrumenten en/of vergoedingen voor de NNN-gebieden wenselijk zijn om belangen van recreatie en natuurbehoud zo optimaal mogelijk op elkaar af te stemmen.

1.3 Natuurnetwerk Nederland

Natuurnetwerk Nederland (NNN) is het systeem van bestaande en nieuw te vormen natuurgebieden in Nederland. Het systeem verbindt de gebieden onderling met elkaar en met het omliggende agrarisch gebied. Dit onderzoek richt zich op recreatie in de gebieden die deel uitmaken van

³ <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/natuur/natuurnetwerk-nederland-nnn#nnn> Dit is inclusief de Groene Contour.

het Natuurnetwerk Nederland. Ongeveer 30.000 hectare van het totale NNN ligt in de provincie Utrecht³. De beschermde Natura2000-gebieden zijn ook onderdeel van het NNN.

Het overgrote deel van de gebieden van het Natuurnetwerk Nederland is opengesteld voor recreatie (zie figuur 1). In Utrecht is ongeveer 21.643 hectare opengesteld. Gebieden die niet zijn opengesteld zijn bijvoorbeeld militaire oefenterreinen bij Amersfoort, bepaalde delen van plassen en uiterwaarden gebieden die nog niet zijn ingericht voor natuur. In de gebieden die niet zijn opengesteld, is met uitzondering van excursies en privégebruik door de eigenaar, geen recreatief gebruik mogelijk.

Het onderscheid tussen groene recreatiegebieden en natuurgebieden is niet zo strak te maken. Utrecht kent zowel recreatiegebieden met een NNN-status als natuurgebieden met een recreatiefunctie. De Utrechtse Heuvelrug is één van de meest bekende en populaire bestemmingen voor openluchtrecreatie in de provincie. Daarnaast zijn er talloze grotere en kleinere recreatie- en natuurgebieden in de provincie te vinden, ook langs de Lek, in het Groene Hart en de Vechtstreek.

1.4 Definitie recreatiedruk

Recreatiedruk is het effect van recreatie op de omgeving. In de context van dit onderzoek spreken we over de druk die recreatie op *de natuur* veroorzaakt. Recreatie kan ook effecten hebben op de economie, de leefbaarheid voor inwoners, en andere aspecten van de omgeving, maar in dit onderzoek focussen wij ons op ecologie en natuur.

De druk van recreanten (of toeristen of bezoekers) in een gebied kan worden uitgedrukt in “intensiteit” en “dichtheid”⁴. De intensiteit geeft de relatie weer tussen het aantal bezoekers in verhouding tot het aantal inwoners

⁴ www.nbtc.nl/nl/site/kennisbank/regionaal-inzicht-in-toeristische-druk-intensiteit-en-dichtheid

in een gebied. De dichtheid geeft aan wat de druk op de omgeving is, dus hoeveel bezoekers er zijn per hectare. Voor het onderzoek in natuurgebieden is het aantal bezoekers of bezoeken per hectare (de dichtheid) het meest relevant. Ook wordt soms gekeken naar het aantal recreanten per km pad.

1.5 Vraagstelling

In deze beleidsverkenkende studie worden vier hoofdvragen beantwoord:

1. In hoeverre leidt recreatie(druk) op natuurterreinen tot onevenredige/ongewenste verstoring van natuur op de natuurterreinen?
2. Welke initiatieven of concrete acties ondernemen natuurbeheerders in natuurgebieden om verstoring te voorkomen?
3. In hoeverre is voor drukbezochte natuurterreinen een aparte provinciale regeling gewenst/noodzakelijk en mogelijk, om de extra kosten, voortvloeiende uit het druk bezocht zijn van de natuurterreinen, aan natuurbeheerders te vergoeden?
4. In hoeverre kunnen via zonering de belangen van natuurbehoud enerzijds en het belang van natuurgerichte recreatiemogelijkheden in balans worden gebracht of in ieder geval zo goed mogelijk worden afgewogen?

1.6 Onderzoeksmethoden

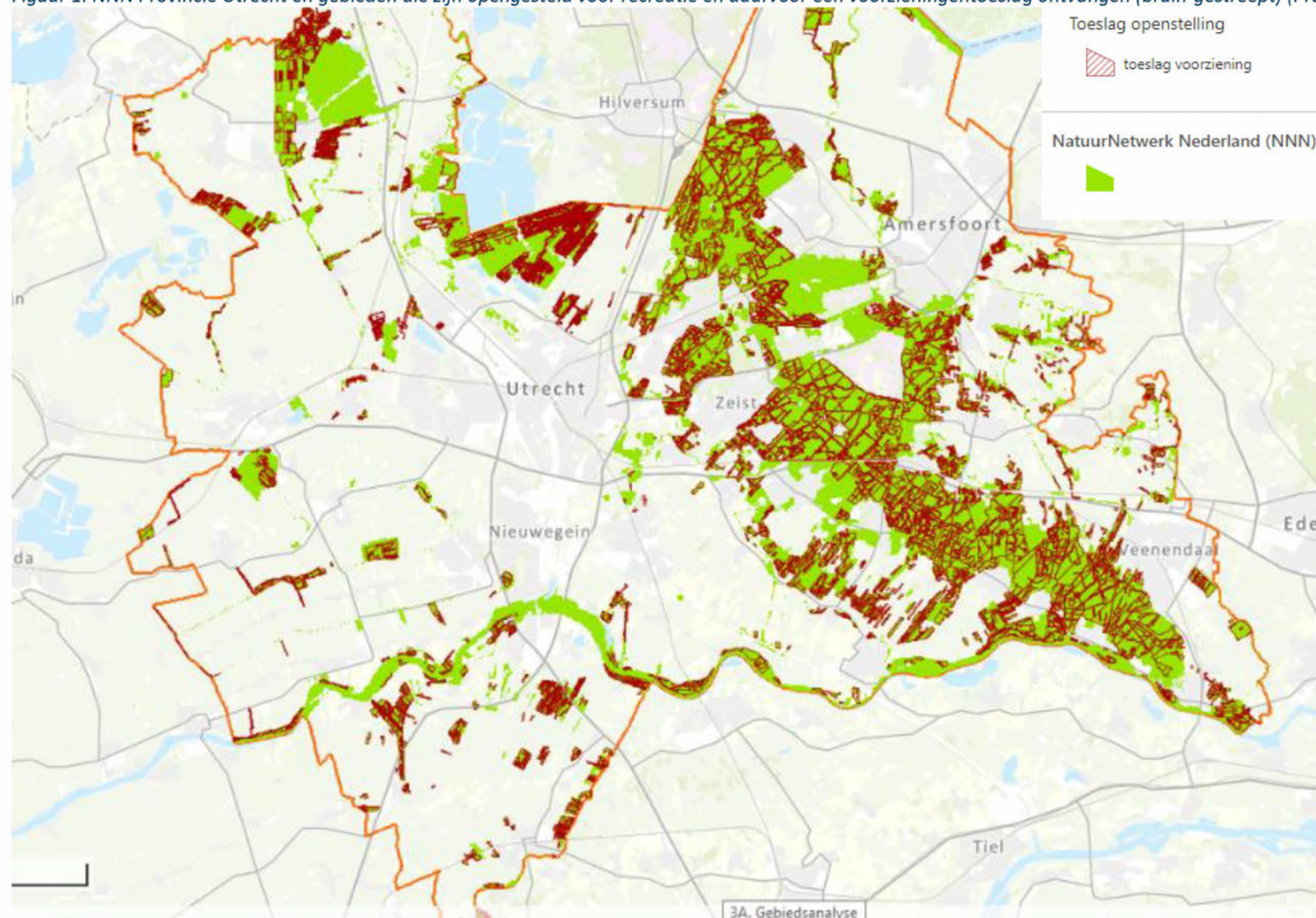
Voor deze studie zijn verschillende methoden gebruikt:

- **Literatuuronderzoek:** er zijn verschillende (wetenschappelijke) bronnen geraadpleegd als basis voor het onderzoek. Daarnaast zijn bestaande onderzoeken (zoals Kantar Public bezoekersonderzoek en Wezenlijke kenmerken en waarden) geanalyseerd;
- **Interviews en (groeps)gesprekken:** er zijn gesprekken gevoerd met onder andere terreinbeherende organisaties zoals Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Utrechts Landschap, particuliere eigenaren (UPG leden), andere provincies en experts;
- **Enquête en bijeenkomst:** we hebben op een ledenbijeenkomst van het Utrechts Particulier Grondbezit (UPG) een enquête verspreid onder particuliere eigenaren;
- **Expertise:** kennis over en ervaring met dit onderwerp in de provincie en andere delen van het land.

1.7 Leeswijzer

In hoofdstuk twee bespreken we in hoeverre recreatiedruk leidt tot onevenredige verstoring van de natuur. In hoofdstuk drie beschrijven we de initiatieven die natuurbeheerders (kunnen) inzetten om verstoring te voorkomen en hoofdstuk vier gaat in op de kosten van recreatiedruk en in hoeverre een extra regeling hiervoor gewenst of noodzakelijk is. In hoofdstuk vijf geven we concrete aanbevelingen om recreatiedruk en natuurbehoud zo optimaal mogelijk op elkaar af te stemmen.

Figuur 1. NNN Provincie Utrecht en gebieden die zijn opengesteld voor recreatie en daarvoor een voorzieningentoeslag ontvangen (bruin gestreept) (Provincie Utrecht, 2023)

2 Recreatiedruk en verstoring van natuur

Onderzoeksvraag: In hoeverre leidt recreatie(druk) op natuurterreinen tot onevenredige/ongewenste verstoring van natuur op de natuurterreinen? In dit hoofdstuk staat beschreven welke vormen van verstoring een relatie hebben met recreatief gebruik, hoe we de mate van verstoring kunnen meten en wat de mate van verstoring in natuurgebieden in de provincie Utrecht is.

Recreatie en verstoring van natuur

Recreatie in natuurgebieden leidt op verschillende manieren tot verstoring van natuurwaarden, bijvoorbeeld verstoring van fauna, beschadiging van groeiplaatsen van planten, aantasting van bodem en oevers, ruimtebeslag en versnippering van leefgebieden⁵. Ook kan het gaan om vervuiling door afval en hondenpoep of directe populatieveranderingen door wegvangen, plukken, (onopzettelijk) verspreiden van exoten of ziekten.

Invloeden op de mate van verstoring

De mate waarin recreatie voor verstoring zorgt is afhankelijk van:

- Het natuurtype, de schaalgrootte en de openheid van het natuurgebied. Meer open natuurtypen, zoals heide, zijn gevoeliger voor recreatiedruk.
- Het gedrag van recreanten. Recreanten die op de paden blijven en zich aan de regels houden zorgen minder vaak voor verstoring.

⁵ <https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2022/08/Subsidiatarieven-SNL-beheerjaar-2023-inclusief-toeslagen.pdf>

- De hoeveelheid en het type recreatie. Loslopende honden blijken het meest verstoring te zijn en de recreant in een auto het minst verstoring (daarbij zorgen wegen en uitstoot van auto's wel voor versnippering en vermeting).
- De toegankelijkheid, waaronder inrichting en padendichtheid, van het natuurterrein. Hoe meer paden, hoe meer de verstoring verspreid wordt over het gebied en hoe minder rustgebieden er overblijven. Tegelijkertijd zorgen paden voor gewenst gedrag. Balans tussen het sturen op bezoekersgedrag en het beperken van verstoring door spreiding is daarom van belang.

Onevenredige verstoring

Voor de verstoring van fauna zijn niveaus van verstoring omschreven (zie kader in hoofdstuk 3.2 van de onderzoeksrapportage). Vanuit de Wet natuurbescherming kunnen verstoringsgradaties 3 tot en met 5 worden gezien als overtreding van verbodsbepalingen (doden en verstoren) en daarmee als onevenredig worden beschouwd. En hoewel niet specifiek aan te wijzen, is onevenredige verstoring ook van toepassing op delen van de natuurgebieden in Utrecht, blijkt uit de interviews.

Recreatie kan er voor zorgen dat een soort een kritische drempelwaarde bereikt, terwijl er vaak ook andere factoren zijn die de natuur onder druk zetten. Recreatie kan een druppel zijn, maar soms wel een druppel die de emmer doet overlopen. Is de natuur in matige of slechte conditie (bijvoorbeeld door teveel stikstof), dan is de draagkracht voor recreatie waarschijnlijk ook lager. Echter is er op dit moment voor de provincie Utrecht te weinig kwantificeerbare data om conclusies uit te trekken.

Dat het effect van recreatie op te beschermen natuurwaarden moeilijk is te kwantificeren, blijkt ook uit de literatuur en gesprekken met experts. Er

is onvoldoende data beschikbaar om exact aan te tonen dat bepaalde natuurwaarden zijn aangetast voor recreatief gebruik. We baseren ons op signalen van eigenaren, beheerders en experts die aangeven dat het effect van recreatie op de te beschermen natuurwaarden moeilijk te kwantificeren is. Hierdoor kan ook niet exact aangegeven worden wanneer verstoring onevenredig is.

Recreatiedruk in de natuur in Utrecht

Uit het onderzoek (literatuur, interviews, data) blijkt dat:

- Het recreatieve gebruik van natuurgebieden, en daarmee de druk op de natuur in Utrecht, is toegenomen in de afgelopen jaren. Dit blijkt ook uit de beschikbare cijfers (bezoekersonderzoek, en de registratie van de BOA's).
- Het gedrag van recreanten zeer bepalend is voor de mate van verstoring van de natuur en de bezoekers aan de Utrechtse natuurgebieden zich niet altijd gedragen. De literatuur en de gesprekken met de eigenaren bevestigen dit. Er wordt aangegeven dat er een ander publiek de natuur in gaat, of dat mensen steeds minder weten hoe zich te gedragen in de natuur. Dit resulteert in een toename van ongewenst gedrag. Denk aan:
 - De hond los laten lopen waar dat niet mag;
 - Buiten de paden gaan, rustgebieden betreden;
 - Borden worden weggehaald en gesloopt;
 - BBQ-en in de natuur, vissen op plekken waar dat niet hoort, mensen doen hun behoefte in de natuur.
- Er op dit moment onvoldoende data is om regionale en provinciale analyses te maken van recreatiedruk. Ook is onbekend wanneer de recreatiedruk voor de natuur onevenredig is, doordat

⁶<https://www.provincie-utrecht.nl/sites/default/files/2023-02/Bezoekersonderzoek%20recreatiegebieden%20Utrecht%202023.pdf>

⁷ Uitwerking Wezenlijke Kenmerken en Waarden van het NNN, Provincie Utrecht, 18 juli 2023, [link](#)

monitoringsgegevens van de ontwikkeling van verstoringsgevoelige soorten ontbreekt.

In het kader van dit onderzoek hebben we de beschikbare gegevens over locaties met een (te) hoge recreatiedruk, op een rij gezet. We hebben gebruik gemaakt van de volgende bronnen:

- Kennis en ervaringsdata van beheerders en (particuliere) eigenaren;
- Kantar Public bezoekersonderzoek⁶;
- Wezenlijke kenmerken en waarden⁷;
- Data van waarschuwingen en Proces Verbaal's van de BOA's.

Het Kantar Public bezoekersonderzoek 2022 naar recreatiegebieden in de provincie Utrecht laat zien dat ruim 20% van de Nederlanders en 80% van de Utrechters in dat jaar één van de 36 natuur- en recreatiegebieden in Utrecht heeft bezocht⁸. Het aantal bezoeken aan een gebied afgezet tegen de oppervlakte, geeft de recreatiedichtheid. In Figuur 2 hebben we die weergegeven op de kaart.

Op Figuur 3 staan locaties waar recreatie in natuur als knelpunt wordt gezien en drukte wordt ervaren. Deze locaties zijn expliciet tijdens de gesprekken genoemd (oranje punten) of in de omschrijving van de Wezenlijke Kenmerken en Waarden aangegeven (blauwe punten).

Deze kaarten laten zien:

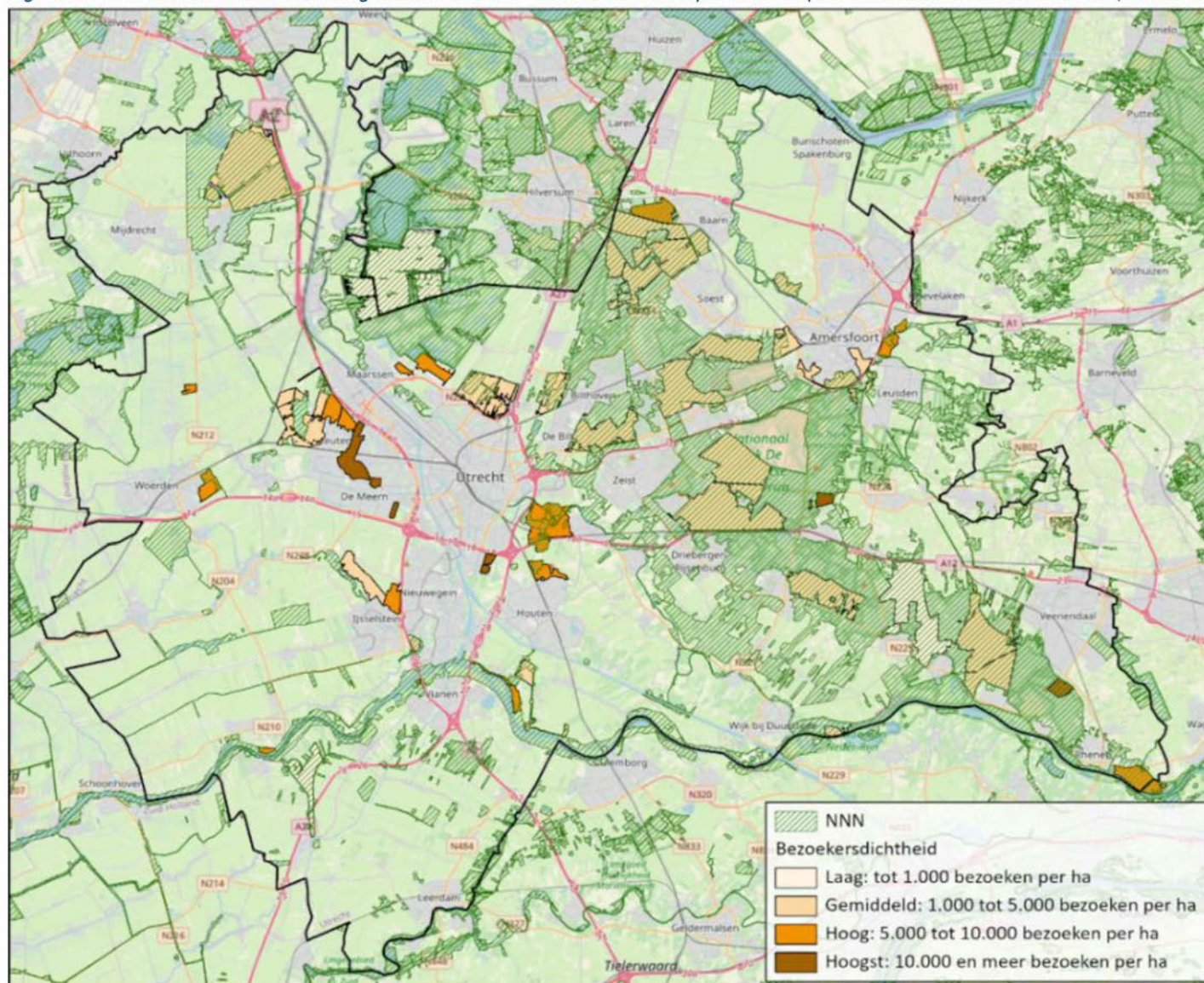
- Gebieden met de meeste bezoeken per hectare vooral rondom de stad te vinden zijn, deels buiten het NNN. Dit beeld sluit aan bij de Utrechtse ambitie om recreanten dicht bij huis groene recreatieruimte te bieden.

⁸ In 2019 waren dit er 3,4 miljoen unieke bezoekers, in 2021 4 miljoen. Hoewel er in 2021 4 extra gebieden zijn meegenomen, wordt wel geconcludeerd dat het aantal bezoekers en bezoeken is toegenomen.

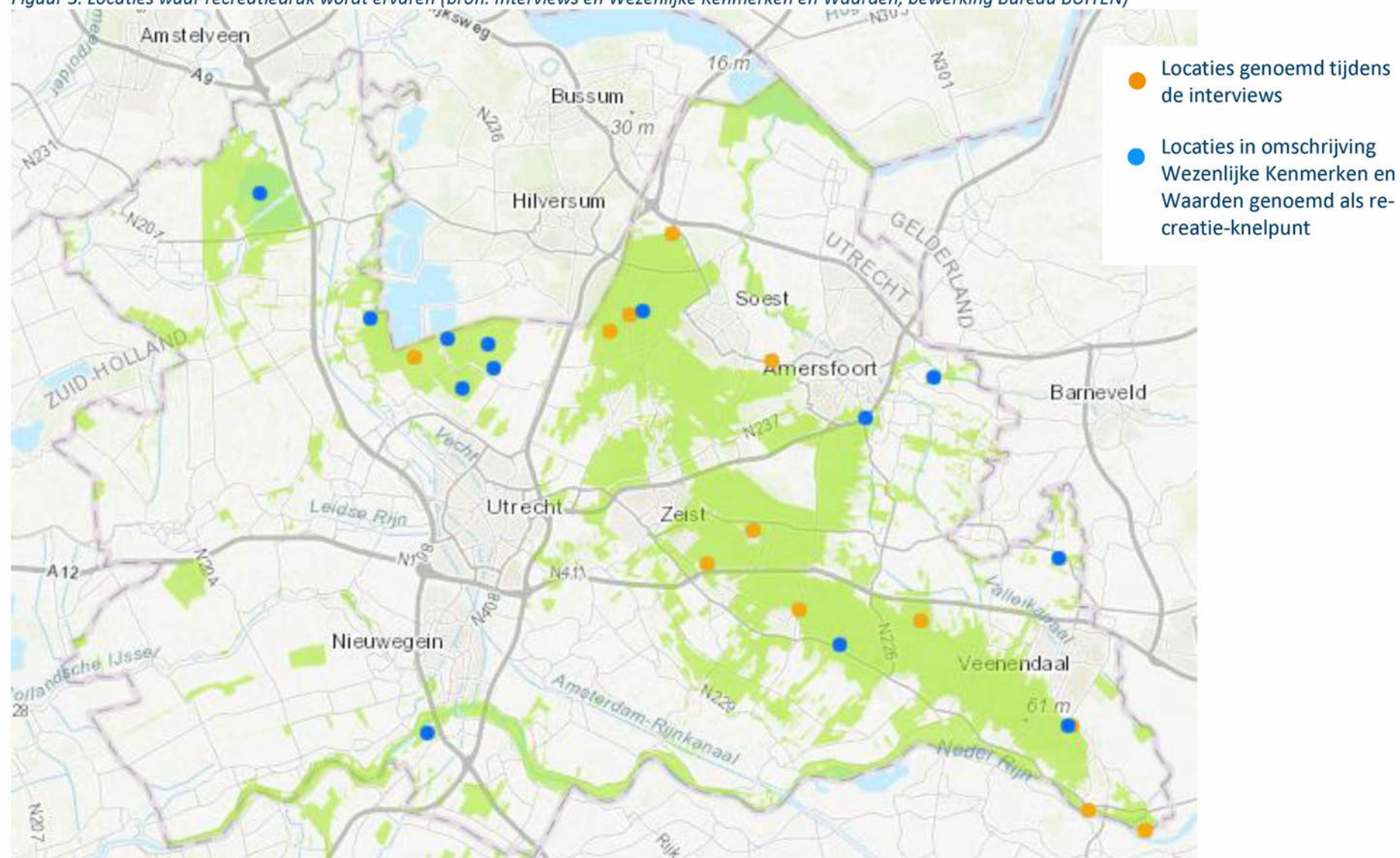
- Voorbeelden van NNN-gebieden met een hoge bezoekersdichtheid zijn Amelisweerd, Landgoed Groeneveld en Kwintelooijen, Nieuw Wulven en de Schammer. Deze laatste drie natuurgebieden zijn ook (mede) aangelegd om recreatie dichtbij huis op te vangen en andere gebieden te ontlasten.
- Verder weg van de steden vinden we gebieden met een 'laag' of 'gemiddeld' aantal bezoeken/ha, die wel volledig in NNN gebied liggen. Door de grotere omvang van de gebieden⁹, is hierin echter niet zichtbaar dat hier wel plekken liggen waar zich knelpunten voordoen.
- Een aantal knelpunten komt overeen met een hoge bezoekersdichtheid, bijvoorbeeld Blauwe Kamer, Kwintelooijen Lage Vuursche, en Landgoed Groeneveld.
- Er zijn ook knelpunten zichtbaar in de gebieden met een laag of gemiddeld aantal bezoeken: Kaapse Bossen, Heidestein, Leersumse Veld, Derde Erfpad, Eyckenstein, Austerlitz.
- In het waterrijke gebied ten noorden van Utrecht worden knelpunten gesignaleerd in de Wezenlijke Kenmerken en Waarden terwijl dit qua bezoekersdichtheid in figuur 3 'laag' scoort. Deze natte gebieden zijn mogelijk extra kwetsbaar voor verstoring.

⁹ De bezoekers worden afgezet tegen een groot gebied, terwijl in praktijk de meeste bezoekers zich in een kleiner deel begeven, zoals in Lage Vuursche of de Kaapse Bossen.

Figuur 2. Bezoekersdichtheid recreatiegebieden Utrecht – aantal bezoeken per hectare (Kantar bezoekersonderzoek 2023, bewerking Bureau BUITEN)

Figuur 3. Locaties waar recreatiedruk wordt ervaren (bron: Interviews en Wezenlijke Kenmerken en Waarden, bewerking Bureau BUITEN)

3 Initiatieven om verstoring te voorkomen

Onderzoeksvraag: Welke initiatieven of concrete acties ondernemen natuurbeheerders in natuurgebieden om verstoring te voorkomen? In dit hoofdstuk staat beschreven welke initiatieven er zijn om verstoring te voorkomen, welke initiatieven in Utrecht zijn toegepast en wordt het initiatief recreatiezonering toegelicht.

Initiatieven om verstoring te voorkomen

Handelingsperspectieven om verstoring te verminderen of voorkomen zijn:

1. Negatieve effecten minimaliseren, zoals voorlichting, voorzieningen verplaatsen;
2. Veerkracht maximaliseren, door gebieden uit te breiden of gezonder te maken;
3. Negatieve effecten monitoren om te kunnen bijsturen zodra gebruikruimte overschreven wordt ('hand aan de kraan'-principe).

Combinaties van deze strategieën worden ingezet bij bezoekersmanagement en recreatiezonering of -planning. Het draait hierbij om het sturen van bezoekersstromen en beïnvloeden van recreatiegedrag met:

- fysieke maatregelen, zoals het afsluiten van paden of verplaatsen van ingangen
- communicatie, educatie en voorlichting over wenselijk gedrag in de natuur
- handhaving en toezicht

- regulering en beprijzing, zoals het aanpassen van toegangsregels, invoeren van betaald parkeren, een ruitervignet, vaarvignet of MTB vignet.

Initiatieven in Utrecht

In Utrecht nemen beheerders voornamelijk maatregelen op eigen terreinen die binnen het reguliere beheer vallen, bijvoorbeeld het verleggen van paden en het opknappen of aanpassen van parkeerplaatsen. Sommige particuliere eigenaren lopen zelf in het bos rond en spreken mensen aan. Mensen waarderen dit en daardoor neemt gewenst gedrag toe. Het kost beheerders en eigenaren wel veel tijd.

Recreatiezonering

Recreatiezonering of -planning is een vorm van bezoekersmanagement waarbij recreatieve druk zodanig wordt verspreid en geleid zodat de druk op de natuur afneemt, en voldoende recreatiemogelijkheden worden behouden. In een zoneringsplan worden op een kaart van het gebied zones aangegeven waarin meer of minder recreatiemogelijkheden zijn. Dit is dan een basis voor inrichting, beheer en ontwikkeling. Bij een effectieve zonering wordt naast inrichting ook ingezet op communicatie en educatie, handhaving en toezicht.

De ervaringsdeskundigen en terreineigenaren die wij spraken zijn positief over zonering als middel voor een betere balans tussen recreatie en natuur, en het voorkomen, verkleinen of mitigeren van verstoring. Er is ervaring met recreatiezonering op de Veluwe, en in veel verschillende gebieden van Staatsbosbeheer. Zonering helpt om aan de slag te gaan voor meer balans tussen natuur en recreatie en daarin keuzes te maken, mits het samen gebeurt en alle stakeholders zijn betrokken.

Proces om tot recreatiezonering te komen

Het proces om een zonering met meerdere eigenaren te maken is uitdagend. Uit de gesprekken die wij voerden kwam naar voren dat de provincie

in zo'n proces een trekkende rol moet nemen. Door samen mét beheerders het proces stap voor stap uit te voeren, kan een gezamenlijk gedragen zoneringsplan opgesteld worden. Na een start met eigenaren en beheerders, start ook communicatie met het publiek en de recreanten. Er moet rekening gehouden worden dat weerstand kan ontstaan.

In de ideale wereld wordt eerst een zoneringsplan opgesteld en worden daarna voorzieningen gerealiseerd, zoals routenetwerken en poorten. Echter uit de ervaring op de Veluwe blijkt dat het ook parallel uitgevoerd kan worden, mits er goede afstemming is tussen de planners van voorzieningen en de terreinbeheerders.

Voor particuliere eigenaren zijn mogelijkheden om binnen de regels van de Natuurschoonwet te zoneren en paden weg te halen of om te leggen niet evident. Het knelpunt is dat rangschikking onder de Natuurschoonwet regels met zich meebrengt voor het aantal meter pad dat opengesteld moet zijn¹⁰. Dit maakt het afsluiten van paden om de natuur te beschermen lastig of wellicht onmogelijk, en in elk geval ingewikkeld. Zeker voor de kleinere landgoederen is de speelruimte binnen de regels van de NSW beperkt. In een regionaal zoneringsproces kunnen eigenaren geholpen worden om binnen de NSW openstellingsregels zoneringsmaatregelen uit te voeren.

Maatregelen om kwetsbare delen van de natuur te ontzien, kunnen bijeffecten hebben:

- het wordt drukker op andere plekken (waterbedeffect). Hiervoor moet er goed gekeken worden naar het schaalniveau van het zoneringsplan. Bij veel verschillende eigenaren is het goed om zoneringsmaatregelen regionaal op te pakken.

¹⁰ Op een landgoed moet 50m pad per hectare opengesteld zijn in bospercelen en 25 m pad per ha in overige terreinen. Deze paden moeten min of meer gelijkmatig verdeeld zijn en mogen niet voor meer dan de helft langs de rand lopen (bron:

- verminderde toegankelijkheid of beleving van de natuur en verkleining van de opvangcapaciteit voor recreatie. Hiervoor is het belangrijk om buiten het natuurgebied nieuwe recreatiemogelijkheden te realiseren.
- de sfeer in het gebied kan (tijdelijk) slechter worden als recreanten het oneens zijn met aangepaste regels. Door aandacht te besteden aan de participatie en communicatie, kan dit verminderd of voorkomen worden.

Geleerde lessen

In de provincie Utrecht is op de Heuvelrug in het verleden al op verschillende momenten en in verschillende kaders aan recreatiezonering gewerkt. In 2003, 2009, 2017 en 2020 zijn concept zoneringskaarten beschikbaar gekomen. Echter heeft dit nooit geresulteerd in een gedragen en gebiedsdekkende recreatiezonering. Goed rekenschap nemen van de leerpunten en aanbevelingen uit deze processen, helpt bij het realiseren van een succesvol en gedragen zoneringsproces:

- Het gesprek verschuift vaak naar de bredere context van lusten en lasten van beheer en de (dis)balans daartussen. Het is goed daarop een antwoord te hebben bij start van een zoneringsproces (zie ook H4 en 5).
- Wantrouwen en angst voor het verlies van autonomie en het ontstaan van een extra 'planologische laag' die bepaalt welke ontwikkelingen in de toekomst mogelijk zijn, vormt een belangrijke belemmering. Het is daarom belangrijk om voor de start van het proces duidelijk te zijn over de (al dan niet) planologische betekenis van de zoneringsmaatregelen. Het is logisch de zoneringsmaatregelen onderdeel te maken van het natuurbeheerplan, en niet op te nemen in de omgevingsverordening.
- In de provincie, en met name op de Heuvelrug, zijn er veel verschillende eigenaren, dus dat is per definitie lastig collectieve afspraken maken.

Beleidsregel openstelling landgoederen Natuurschoonwet 1928). Het subsidiestelsel Natuur en landschap (SNL) heeft geen kwantitatieve regels voor minimale openstelling.

Een zorgvuldig bottom-up proces is daarom essentieel om tot gedragen zonering te komen. Eigenaren zijn eindverantwoordelijk voor de zonering van hun eigen gebied, en in het zoneringsproces coördineren alle eigenaren dat op regionale schaal. Een gedeeld begrippenkader (wat is zonering, hoe werkt het met zones A-B-C-D, hoe gaan we dit gezamenlijk doen) vormt de start van het proces.

- Begin bij zoneringsvraagstukken met een aantal positief gestemde eigenaren, dan kan je anderen ook laten zien wat de voordelen zijn als je zaken samen vormgeeft.

4 Extra kosten door recreatiedruk

Onderzoeksvraag: In hoeverre is voor drukbezochte natuurterreinen een aparte provinciale regeling gewenst/noodzakelijk en mogelijk, om de extra kosten, voortvloeiende uit het druk bezocht zijn van de natuurterreinen, aan natuurbeheerders te vergoeden? Uit de gesprekken blijkt dat een toename van recreatiedruk ook een toename van kosten voor de terreineigenaar betekent. In dit hoofdstuk staat welke extra kosten er door recreatiedruk bij kunnen komen en hoe deze mogelijk vergoed kunnen worden.

Het huidige structurele tekort

Uit gesprekken is gebleken dat naarmate de recreatieve druk hoger wordt, er kosten voor beheer en inrichting bij komen. Dit gaat om zowel eenmalige kosten als jaarlijkse/terugkerende kosten. Deze extra kosten komen bovenop het bestaande structurele tekort voor beheer van de recreatievoorzieningen¹¹. Voor het opengestelde deel van het NNN in Utrecht, komt dit uit op een tekort van € 1.347.000 per jaar.

Vanuit het Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL) verleent de provincie subsidie voor het behoud en de ontwikkeling van (agrarisch)natuurbeheer en soortenbeleid. De systematiek van de SNL-bijdrage voor recreatieve voorzieningen heeft op dit moment drie fundamentele knelpunten:

¹¹ De voorzieningenbijdrage van SNL dekt een zeer beperkt deel van de gemiddelde beheerkosten van de recreatievoorzieningen (zoals wandel- en fietspaden). Uitgaande van het Buck-onderzoek, dat gebaseerd is op werkelijke kosten van terreinen op de Heuvelrug van Staatsbosbeheer, bedraagt het tekort ca 67 euro per

1. De kosten voor vervanging bij einde van de levensduur zijn niet in de kostprijs meegenomen. Met deze bijdrage kan het huidige voorzieningenniveau niet in stand gehouden worden, en is continu extra geld nodig voor achterstallig onderhoud/kwaliteitsimpulsen.
2. Het voorzieningenniveau waarmee in de SNL-bijdrage gerekend wordt is dusdanig laag dat het niet van toepassing is voor de gebieden in dit onderzoek. Het gaat uit van 40 meter wandelpad per hectare, terwijl 'opengesteld basis', uitgaat van 60-100 meter per hectare.
3. De systematiek gaat uit van één, zeer laag, tarief voor voorzieningen. Er is geen mogelijkheid om onderscheid te maken tussen verschillende voorzieningenniveaus.

Voorheen (voor de invoering van het SNL) koppelde Staatsbosbeheer het budget voor beheer van recreatievoorzieningen aan het inrichtingsniveau. Hiervoor gebruikte zij recreatiedoeltypen, waarin de mate van recreatief gebruik, het inrichtingsniveau en de beheerkosten voor de recreatiecomponent aan elkaar gerelateerd waren.

Hoge recreatiedruk, meer slijtage en toezicht, hogere kosten

Uit de gesprekken blijkt dat een toename van recreatiedruk ook een toename van kosten voor de terreineigenaar betekent. Slijtage van voorzieningen speelt hier een rol. Daarnaast zijn er bij intensief gebruik meer controles nodig op de boomveiligheid, aldus de Vereniging van Bos- en Natuurterreineigenaren (VBNE). Op de Heuvelrug kwam dat eerder uit op een kostenplaatje van ca 200-300 euro per kilometer per jaar, als er eens per 3,5 jaar gecontroleerd werd. Tot slot zorgt intensiever gebruik ervoor dat meer toezicht nodig is.

hectare per jaar voor beheer en instandhouding van de recreatievoorzieningen. Voor het opengestelde deel van het NNN is dat in totaal 1,35 miljoen euro per jaar, waarbij al rekening is gehouden met een eigen bijdrage van 16%.

Extra inrichtingsmaatregelen om druk te geleiden

Naast de jaarlijks terugkerende kosten zijn er ook eenmalige kosten voor het uitvoeren van maatregelen om recreatie en natuur beter samen te laten gaan. Denk dan aan kosten zoals:

- Aanpassen openbare wegen, parkeerplaatsen, padenstelsel (paden verplaatsen of weghalen)
- Aanpassen routestructuren
- Verplaatsen/opwaarderen recreatieve voorzieningen
- Realiseren nieuwe recreatieve voorzieningen voor spreiding, geleiding of beleving vanaf de rand
- Communicatie en bebording
- Toezicht en handhaving
- Onderzoek- monitoring- en planvormingskosten
- Omgevingsmanagement en participatie

Normaal gesproken is er voor eigenaren en beheerders geen dekking voor deze eenmalige kosten. De kosten kunnen oplopen, zeker bij de meer complexe gebieden met verschillende eigenaren, een hoge recreatieve druk en ingewikkelde verkeerssituaties. Uit de gesprekken komt naar voren dat voor deze acties onvoldoende budget beschikbaar is en inzet hierop wel een sleutel is voor lange termijn oplossingen.

Provincies als Gelderland en Zeeland bieden subsidieregelingen voor eenmalige kosten. In Gelderland gaat het om de eenmalige kosten die voortvloeien uit het zoneringsplan Veluwe. In Zeeland is er een regeling voor “apparaatskosten” en maatregelen ter regulering van de recreatiedruk. Hieronder valt onderzoek naar en uitvoeren van maatregelen om recreatiedruk te verminderen, maar geen fysieke uitvoering van inrichting en beheer.

Op dit moment worden de extra kosten van het beheer en eenmalige maatregelen voornamelijk betaald door eigen bijdragen van terreinbeheerders.

Tegemoetkoming in de extra kosten

Het is wenselijk en noodzakelijk om extra kosten als gevolg van hoge recreatieve druk te vergoeden. Het doel waarmee de provincie dat wil doen, vraagt wel om keuzes.

- Een hogere en gedifferentieerde bijdrage voor beheer is nodig om de instandhouding van voorzieningen te garanderen, en zo de opvangcapaciteit op peil te houden. Omdat eigenaren dit bedrag naar eigen inzicht kunnen inzetten, draagt het mogelijk indirect ook bij aan een betere balans tussen natuur en recreatie.
- Een bijdrage voor eenmalige onderzoeks-, project en inrichtingskosten is nodig om maatregelen te treffen om recreatiedruk te geleiden en te spreiden. Dit draagt direct bij aan een betere balans tussen natuur en recreatie. Door het structurele tekort en de achterstanden, kunnen beheerders daar nu zelf niet in investeren.

Hoe kunnen extra kosten worden vergoed?

De mogelijkheden om tegemoet te komen in de extra kosten zijn:

- De bestaande subsidieregelingen, subsidie beleefbare natuur en subsidie recreatie en toerisme, aanpassen. Dit is eenvoudig te doen, maar heeft een beperkt effect omdat de mogelijkheden binnen de regelingen beperkt zijn.
- Een nieuwe subsidieregeling voor een vergoeding van de eenmalige kosten voor spreiden en geleiden van recreatie. Om deze regeling effectief te laten bijdragen aan een betere balans tussen natuur en recreatie, moet er wel eerst een plan zijn, dat als kader dient voor de te financieren maatregelen. Zo’n regeling is vergelijkbaar met de regeling van de provincie Gelderland voor de uitvoering van de recreatiezonering Veluwe.
- Aanpassen van de SNL-bijdrage per hectare, of een eigen aanvullende bijdrage hier bovenop, om te kunnen differentiëren op basis van het voorzieningenniveau. Er is dan echter wel een grondslag nodig op basis waarvan gedifferentieerd kan worden, zoals een zoneringsplan, padendichtheid of bezoekersdata (hiervoor moet eerst analyse uitgevoerd

worden). Daarnaast moet zo'n regeling bij de EU worden aangemeld als geoorloofde staatssteun. Een aanvulling op de jaarlijkse tekorten voor recreatievoorzieningen, draagt niet automatisch bij aan betere balans tussen recreatie en natuur. Het zorgt er wel voor dat eigenaren meer mogelijkheden hebben om maatregelen te nemen.

- Gerichtte subsidieregeling voor vraagstukken die samenhangen met recreatie, zoals boomveiligheid, kwaliteitsverbetering of data-verzameling en analyse. Voordeel is dat zo'n regeling heel specifiek en ook snel kan worden ingericht. De effectiviteit hangt samen met de gekozen insteek. Door een sterke focus kan het effectief bijdragen aan doelen zoals oplossen van deel van het beheertekort of inzicht in verstoring en wenselijke zonering.

5 Aanbevelingen

Op basis van de bevindingen uit het onderzoek geven we in dit hoofdstuk aanbevelingen om recreatie en natuurbehoud zo optimaal mogelijk op elkaar af te stemmen.

1. **Sterkere focus op de provinciale inzet op voorkomen en verminderen van onevenredige verstoring van natuur door recreatie.** De aandacht en inzet van de provincie op dit thema is op dit moment gefragmenteerd. Van routes, tot SNL-subsidies, het Nationaal Park, Groen Groeit Mee, recreatieschappen en het PPLG: ze hebben allemaal een relatie met natuur en recreatie. Meer focus is nodig om het vraagstuk echt effectief op te pakken.
2. **Breng de recreatieve druk en de effecten op de natuurwaarden scherper in beeld** door zowel recreatief gebruik en natuurwaarden (beter) te monitoren. Start op de plekken met hoge druk en knelpunten met het (digitaal) meten van bezoekersstromen en -aantallen en het inventariseren en onderzoeken van de effecten daarvan op natuur.
3. **Pak het voorkomen van verstoring lokaal aan als dat kan, en regionaal als dat nodig is.** Beheerders van natuurgebieden weten zelf waar recreatie tot knelpunten kan leiden, en kunnen tot op zekere hoogte zelf maatregelen nemen. Wanneer de druk te groot is, en een individuele beheerder die niet alleen kan aanpakken, dan is een regionale aanpak nodig. Zowel de natuur als de recreanten houden zich namelijk niet aan grenzen van beheerders of gemeenten. Dit speelt bijvoorbeeld op de Utrechtse Heuvelrug.
4. **Neem het initiatief om te komen tot een recreatiezonering.** Doe dit in elk geval voor de oostkant van de provincie. Uit de gesprekken en

literatuur komt naar voren dat recreatiezonering (oftewel recreatieplanning) een goede manier is om recreatiedruk in de natuur te geleiden en te spreiden. Voor de oostzijde van Utrecht is een gezamenlijke aanpak onmisbaar, blijkt ook uit de gesprekken. Er moet wel geleerd worden van ervaringen elders (bijv. Veluwe, Staatsbosbeheer) en de ervaringen die eerder in de provincie zijn opgedaan. Essentiële punten hierbij zijn:

- Ga met de eigenaren rond de tafel over uitgangspunten, randvoorwaarden, aanpak en tijdsbesteding. Heb aandacht voor de gevoeligheden, en benadruk tegelijk de voordelen en kansen van een regionale aanpak
- Bepaal aan de voorkant wat de status en het vervolg wordt van de zonering (inspiratie, beheer, ruimtelijke doorwerking?). In andere provincies heeft de zonering geen plek in de omgevingsverordening, maar wel in een beheerplan.
- Start vanuit de natuurwaarden als basis. Doe onderzoek naar kritische indicatoren/ soorten als voorbereiding voor de zonering. Het gesprek over overschrijding van de draagkracht van de natuur moet gevoerd kunnen worden op basis van (enige) onderzoeksgegevens.
- Benut inzichten vanuit data, experts en beheerders over het recreatieve gebruik.
- Betrek in het proces ook de andere partijen: bewoners, ondernemers, recreanten, recreatie-organisaties, maatschappelijke organisaties). Maar start met de eigenaren en beheerders.
- In het traject voor zonering staat de balans tussen natuur en recreatie centraal. Advies is om bij het plannen van initiatieven die mogelijk negatief zijn voor recreatie, tegelijk ook maatregelen te plannen die recreatieve beleving verbeteren.
- Zorg ervoor dat er naast maatregelen voor inrichting, ook maatregelen voor communicatie en toezicht & handhaving onderdeel zijn van de zoneringsaanpak.

- Om de juiste recreant op de juiste plek te krijgen kan ook de Leefstijlvinder natuurtoolkit worden gebruikt, als inspiratie, en bij het maken van keuzes over de inrichting van natuur- en recreatiegebieden.
5. In het verlengde van recreatiezonering, adviseren wij om een **werkgroep bezoekersmanagement** in de provincie op te richten. In de werkgroep kunnen stakeholders vanuit natuur en recreatie (TBO's eigenaren, nationaal park, recreatieschappen, toerisme-organisaties, routebureau) afstemmen over ontvangstlocaties, TOP's, campagnes voor gedragsverandering, routenetwerken en inrichtingsmaatregelen. De voortgang van ieders projecten kan worden gedeeld en er kunnen gezamenlijke projecten worden gestart.
 6. Eveneens in het verlengde van recreatiezonering adviseren wij om (met eigenaren/ beheerders) **gezamenlijke projecten te starten rond verstorende groepen**. Van bepaalde groepen, die zich door heel de provincie bewegen, is bekend is dat ze voor relatief veel verstoring zorgen. Denk dan aan hondenuitlaatservices, hondenuitlaters, evenementen en mogelijk ook (sport)groepen. Om de kans op onevenredige verstoring te verkleinen, is het aan te raden om voor (één of meer van) deze groepen een regio- of provinciebrede aanpak af te spreken.
 7. Gekoppeld aan recreatiezonering, is een **subsidieregeling voor investeringen** t.b.v. het omgaan met recreatiedruk effectief. De maatregelen zijn gericht op structurele oplossingen en de subsidie kan direct bijdragen aan realisatie ervan. Een zoneringsplan moet dienen als kader voor de te financieren maatregelen. Zo'n subsidieregeling heeft idealiter een looptijd van 5-10 jaar, voor een gefaseerde uitvoering, monitoring en indien nodig bij te sturen.
 8. Op korte termijn is het advies om **bestaande regelingen directer te benutten** voor het vergoeden van extra kosten voor bijvoorbeeld

inrichting van gebieden of communicatie. Het gaat dan om de Subsidie recreatie en toerisme en de subsidie beleefbare natuur.

9. **Help bij het opvangen van het beheertekort.** Het structurele tekort op de voorzieningsbijdrage is een risico voor de instandhouding van voorzieningen. Het bestaande systeem is onrechtvaardig voor de eigenaren die dichtbij steden en dorpen liggen. Het is ook een landelijk vraagstuk, blijkt uit de gesprekken en andere onderzoeken. Het opvangen van (een deel) van het beheertekort kan op twee manieren:
 - **Een aanvullende gedifferentieerde subsidiebijdrage per hectare per jaar** voor recreatievoorzieningen in de natuur gekoppeld aan SNL. De provincie Utrecht kan het initiatief nemen om samen met de andere provincies te komen tot een aanpassing van het SNL zodat een gedifferentieerde vergoeding mogelijk is. Daarna kan deze aanpassing met het SNL ter goedkeuring aan de EC worden voorgelegd. Omdat het aanpassen van het SNL waarschijnlijk meerdere jaren duurt, kan ondertussen gewerkt worden aan een goede grondslag om de bijdrage op te differentiëren, bijvoorbeeld padendichtheid of de recreatiezonering.
 - Het instellen van een **gerichte subsidieregeling voor eigenaren** is een snellere oplossing die ook direct kan bijdragen aan vermindering van het tekort bij eigenaren *en* een betere balans. Zo'n gerichte regeling kan gemaakt worden voor bijvoorbeeld boomveiligheid, kwaliteitsverbetering of data-verzameling en analyse ten behoeve van zoneringsmaatregelen.
10. **Landelijke lobby:** het tekort aan middelen voor instandhouding en ontwikkeling is een risico voor de gezonde leefomgeving. Het tekort is zo groot dat dit als provincie niet zelf op te lossen is. Door een landelijke lobby voor meer financiering voor recreatie en natuur moet dit ook bij het rijk onder de aandacht gebracht worden.

From: "5.1.2.e"
Sent: Thu, 3 Oct 2024 14:32:12 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e"
<5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Subject: FW: Motie 34 Rewilding

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e 5.1.2.e
5.1.2.e 5.1.2.e
Team Natuur en Landbouw

Provincie Utrecht | domein Landelijke Leefomgeving LLO | team NEL
Postbus 80300|TH Utrecht
T: 5.1.2.e
www.provincie-utrecht.nl

Ik werk van 5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e

Van: 5.1.2.e
Verzonden: woensdag 2 oktober 2024 20:03
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Onderwerp: Motie 34 Rewilding

Ha 5.1.2.e

5.1.2.e bedoelt motie Rewilding en niet revitalisering 😊

- Motie 34 heeft als doel: Meer ruimte voor wilde natuur in de provincie Utrecht -> biedt mogelijkheden voor herstel natuur en biodiversiteit en geeft meer ruimte voor relatieve rust in de terreinen. De focus ligt dus op rewilding/verwildering, en daar zijn we ook in de uitwerking op in gegaan. De veronderstelling is vervolgens dat rewilding dan zorgt voor meer relatieve rust in de terreinen.
- In de actualiteitenmotie gaat het om rustgebieden. Rustgebieden en rewilding zijn twee verschillende dingen, maar worden in motie 34 en deze betreffende motie door elkaar gebruikt. Rewilding gaat om ruimte voor natuurlijke processen en op locatie het beheer loslaten. Rustgebieden zijn gebieden waar weinig of geen recreatie is. Rewilding en rustgebieden kunnen zeker ook overlappen, maar in rewildingsgebieden kan prima worden gerecreëerd, graag zelfs, denk aan de bekende struinnatuur.
- De actualiteitenmotie koppelt rust en stiltegebieden aan florerende flora en fauna. Daar is veel over te zeggen. Voor de wolf zou het denk ik wel goed uit kunnen pakken, andere soorten, met name grondbroeders, doe je al een groot plezier door te zorgen dat honden aangelijnd zijn. Hoe dan ook denk ik dat er wel wat verwachtingsmanagement nodig is bij de indieners. Zoneringsgebieden instellen (en daarmee ook rustgebieden) doe je niet zomaar. Daarvoor moet je een omvangrijk participatietraject starten met alle stakeholders. Denk aan recreatieondernemers, terreineigenaren, gemeenten, belangenclubs, etc. Door op de ene plek rustgebieden te maken (lees paden op te heffen), worden andere gebieden drukker. Dat is voor allerlei partijen geen leuke boodschap.
- Ons voorstel is dat wij motie 34 verder brengen en daar apart op reageren naar de indieners. Ons streven is om voor eind oktober een reactie te geven naar de indieners. Het instellen van rustgebieden zoals opgenomen in het Strategisch bosbeleid is niet iets wat wij zomaar kunnen uitvoeren, en we hebben daar tot nu toe niets aan gedaan. Recreatiezonering heeft wel een lange geschiedenis binnen onze provincie, met een aantal onderzoeken zonder opvolging. Ook nu is er weer een onderzoek uitgevoerd door Bureau Buiten, waar zij nu een plan van aanpak bij maken.

Dat plan van aanpak en de uitvoering daarvan heeft alles met de actualiteitenmotie te maken. En de opdrachtgever voor dit onderzoek, team recreatie, zou een grote rol moeten pakken in de uitvoering daarvan.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

Team Natuur en Landbouw

Provincie Utrecht | domein Landelijke Leefomgeving LLO | team NEL

Postbus 80300 | TH Utrecht

T: 5.1.2.e

www.provincie-utrecht.nl

Ik werk van

5.1.2.e

10 10 512e

5.1.2.e

From: "5.1.2.e"
Sent: Mon, 28 Oct 2024 11:47:51 +0100
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Subject: FW: Uitvraag vervolg recreatiedruk op natuurgebieden
Attachments: 20240603 Offertebrief PvAzoneringUtrecht.pdf, Vervolgacties op rapport Recreatiedruk op natuur

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Verzonden: maandag 28 oktober 2024 11:47
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Onderwerp: RE: Uitvraag vervolg recreatiedruk op natuurgebieden

Hoi 5.1.2.e

Ik heb ten tijde van de bespreking van het onderzoeksrapport al de vraag gesteld aan 5.1.2.e voor het vervolgonderzoek.

In juni hebben we hiervoor een offertebrief ontvangen.

Deze is door ons bekeken en vanuit Natuur is er positief op gereageerd.

Ik ging ervan uit dat 5.1.2.e hier verder mee zou gaan, maar dit heeft tot spraakverwarring geleid waardoor dat het onderzoek nooit is uitgezet.

Wat mij betreft kan direct opdracht gegeven worden.

Het betreft per slot het maken van een plan van aanpak voor het echte zoneringsonderzoek.

Hopelijk heb je hiermee voldoende informatie voor dit moment.

Groeten,

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Verzonden: woensdag 23 oktober 2024 14:04
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Onderwerp: Uitvraag vervolg recreatiedruk op natuurgebieden

Hoi 5.1.2.e

Met natuur ben ik druk bezig met zoneringsplan en vanuit daar kreeg ik de vraag waarom de vervolgoopdracht naar Bureau Buiten om een plan van aanpak te maken niet is uitgezet. Ik kon die uitvraag niet vinden in de Teams-omgeving, heb jij die nog ergens liggen?

Groet,

5.1.2.e

Provincie Utrecht

5.1.2.e

Archimedeslaan 6
3584 BA Utrecht

BUREAUBUITEN
economie & omgeving

Datum: 3 juni 2024
Kenmerk: 2024-2123
Betreft: Offerte Plan van aanpak recreatiezonering

Wittevrouwensingel 100
NL - 3514 AM Utrecht
T +31 (0)30 231 89 45

info@bureauBUITEN.nl
www.bureauBUITEN.nl

Geachte 5.1.2.e beste 5.1.2.e

Hartelijk dank voor uw vraag voor het opstellen van een offerte voor het plan van aanpak recreatiezonering voor de natuurgebieden in provincie Utrecht. Deze vraag sluit goed aan bij onze expertise. We gaan graag voor u aan de slag!

Hieronder leest u een korte samenvatting van uw vraag, mede op basis van ons gesprek op 29 mei jl. Daarna geven we aan hoe we het plan van aanpak recreatiezonering willen gaan maken. Vervolgens komen planning, team en de kosten aan bod. In de bijlagen vindt u een aantal referentieprojecten.

Uw vraag

De opengestelde Utrechtse natuurgebieden hebben te maken met druk door het toenemende bezoek door recreanten en toeristen. Dit zorgt onder meer voor verstoring van de natuur en extra toezicht- en beheerkosten. Het is daarom belangrijk om de belangen van het recreatieve gebruik en het natuurbehoud zo optimaal mogelijk op elkaar af te stemmen. Dit wordt gedaan door middel van recreatiezonering.

Met recreatiezonering wordt ingezet op het realiseren van een goede balans tussen het recreatief gebruik van de natuur en het beschermen en herstellen van de flora en fauna: niet alles kan overal wanneer het gaat om recreatief gebruik. Recreatiezonering raakt aan verschillende belangen en heeft te maken met verschillende beleidsvelden. Ook is er verschillende (ontbrekende) kennis nodig om te komen tot een goed recreatieplan. Dit alles maakt het opstellen van een recreatiezonering een ingewikkeld en complex proces. In Utrecht zijn op de Heuvelrug in het verleden meerdere initiatieven gestart om te komen tot een zonering, die echter niet hebben geleid tot een gedragen zoneringsplan.

Voordat u gaat beginnen met de zonering, wilt u weten welke vragen beantwoord moeten zijn, voordat er met het maken van het zoneringsplan gestart kan worden. U heeft daarom ons gevraagd hiervoor een plan van aanpak op te stellen. In het plan van aanpak moet ten minste komen te staan:

1. Welke stappen moeten er gezet worden om te komen tot een gedragen recreatiezonering?
2. Welke keuzes moet de provincie op voorhand maken voordat er gestart wordt met de recreatiezonering?

Aandachtspunten bij uw vraag

Vanuit het gesprek op 29 mei jl. en onze ervaringen met recreatie en natuur in Utrecht en elders in het land, zien we de volgende aandachtspunten bij uw vraag:

- Voor de te gebruiken methode voor zonering, stellen we de methode van Staatsbosbeheer voor, die overeenkomt met de methode die is gebruikt op de Veluwe. Wij geven in het plan van aanpak een korte toelichting op deze methode, zodat voor u duidelijk is hoe deze methode in elkaar steekt. Aanvullend kunt u mogelijk een keer in gesprek gaan met de projectleider recreatiezonering Veluwe (5.1.2.e).
- We gaan informeel in gesprek met het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug over hun rol en eventuele aandachtspunten.
- Naast het NPUH hoeven we niet met externe stakeholders in gesprek te gaan over het plan van aanpak.
- Leren van eerdere initiatieven en voortbouwen op bestaande kennis. Er ligt van de Utrechtse Heuvelrug een zoneringsplan in een la, voor dit plan is geen draagvlak. Voor dit nieuwe initiatief om te komen tot een zonering, moet dit voorkomen worden. We willen daarom leren van vorige processen, en we bouwen vanzelfsprekend ook voort op de uitkomsten van het onderzoek recreatie en natuur en de gesprekken die daarvoor zijn gevoerd.

Plan van aanpak

Stap 1: ruw plan van aanpak

- **Startgesprek**, bespreken we het plan van aanpak, de planning en eventuele aandachtspunten. Waar nodig passen we het plan van aanpak aan.
- Op een rij zetten van te beantwoorden vragen voor gestart kan worden met de uitvoering
- Gesprek met Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug en mogelijk Staatsbosbeheer over betrokkenheid bij de zonering.
- Op basis van de informatie en onze eerdere ervaring met zonering (o.a. op de Veluwe) stellen we een **eerste schets/ruw plan van aanpak op**. Hierin nemen we ook beschikbare informatie op over de inhoudelijke keuzes die gemaakt moeten worden.
- Bespreking ruwe schets.

In het plan van aanpak staan de beslissingen en keuzes die gemaakt moeten worden voordat met recreatiezonering verder gegaan kan worden. Dit gaat over onderwerpen als:

- Welke partijen moeten betrokken worden?
- Welke kennis is nodig om te komen tot een zonering?
- Wat wordt de status van de zonering?
- Wat wordt het proces?

Stap 2: uitgewerkt plan van aanpak

- Verwerken feedback
- Uitwerken keuzes en stappenplan
- Maken van een nieuwe **conceptversie**
- Bespreking conceptversie
- Verwerken feedback en opstellen **eindversie plan van aanpak**.

Resultaat: plan van aanpak met:

- Overzicht van wat er nodig is aan informatie voor de zonering
- Overzicht van de te maken keuzes en beslissingen
- Eerste overzicht van te betrekken stakeholders
- Stappenplan

Planning

Uitgaande van een start in week 24, stellen wij een planning voor zoals weergegeven in tabel 1. Wij gaan er hierbij vanuit dat (mondelinge) opdrachtverlening uiterlijk eind week 23 plaatsvindt.

Tabel 1 Planning werkzaamheden

Maand	Juni			Juli				Augustus						
Week	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35		
	●		RP	●		CP	●	DP						

- Startgesprek/overleg
- RP Ruw plan van aanpak
- CP Concept plan van aanpak
- DP Definitief plan van aanpak

Team

We stellen voor om voor dit project de volgende adviseurs in te zetten: 5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e (5.1.2.e en 5.1.2.e 5.1.2.e) en 5.1.2.e (adviseur). De projectleider en uw eerste aanspreekpunt is 5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e Een uitgebreid curriculum vitae van de betrokken adviseurs is opgenomen in bijlage 2.

5.1.2.e

5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e is 5.1.2.e 5.1.2.e en 5.1.2.e bij Bureau BUITEN. 5.1.2.e heeft een achtergrond in landschapsinrichting, planologie, recreatie & toerisme en bestuurskunde. 5.1.2.e is vindingrijk, breed geïnteresseerd en pakt graag nieuwe dingen op. 5.1.2.e is expert op het gebied van recreatie, toerisme en erfgoed en samenwerking in het publieke en publiek-private domein. 5.1.2.e heeft verschillende ervaringen met recreatiezonering, onder meer op de Veluwe, Zuid-Kennemerland en het Ulvenhoutse Bos.

5.1.2.e

5.1.2.e 5.1.2.e werkt als 5.1.2.e bij Bureau BUITEN en heeft een achtergrond in duurzaam toerisme en recreatie (Wageningen Universiteit). 5.1.2.e heeft een brede interesse en is leergierig, daarom gaat 5.1.2.e met enthousiasme aan de slag met verschillende projecten. 5.1.2.e werkte eerder aan de beleidsverkenning voor recreatiedruk in de natuurgebieden binnen provincie Utrecht, een ontwikkelperspectief (inclusief zonering) voor Balij Bieslande Bos en aan een plan voor regionaal bezoekersmanagement en recreatiezonering voor Zuid-Kennemerland.

Kosten

In tabel 2 is het benodigde aantal dagen per onderdeel aangegeven, gebaseerd op het voorgestelde plan van aanpak.

Tabel 2 Adviesdagen plan van aanpak

Plan van aanpak	5.1.2.e	5.1.2.e
Stap 1	5.1.2.e	5.1.2.e
Stap 2	5.1.2.e	5.1.2.e
Totaal aantal dagen	5.1.2.e	5.1.2.e

Tabel 3 Kosten

Aantal dagen	Adviseur	Tarief per dag	Kosten
5.1.2.a	5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e	5.1.2.b	5.1.2.b
5.1.2.e	5.1.2.e		
5.1.2.b 5.1.2.b			
Totaal, exclusief btw			
Totaal, inclusief 5.1.2.b 5.1.2.b reis- en bureaunkosten en 5.1.2.b 5.1.2.b btw 5.1.2.b			

Uitgangspunten voor een goede samenwerking

Om de samenwerking met u goed te laten verlopen, werken wij met de volgende uitgangspunten:

Deze offerte is na verzending 30 dagen geldig. Indien (mondelinge) opdrachtverlening later plaatsvindt, kan dit gevolgen hebben voor de planning en voor de kostenraming van het project. Facturering vindt plaats in twee termijnen. Na opdrachtverlening wordt 5.1.2.b 5.1.2.b van het totaalbedrag gefactureerd, na goedkeuring van het eindrapport wordt het restant gefactureerd.

- We gaan akkoord met de inkoopvoorwaarden van de provincie Utrecht.
In deze offerte hebben wij geprobeerd een goede inschatting te maken van de benodigde capaciteit en tijdsinzet. In tabel 2 en het plan van aanpak zijn de activiteiten, bijeenkomsten en overlegmomenten opgesomd. Extra activiteiten en overleggen zijn in overleg mogelijk. Mocht het nodig zijn, dan maken we nadere afspraken met u over meer- of minderwerk. Hiervan is alleen sprake na schriftelijke (e-mail) bevestiging.
Beheer van kwaliteit, planning en budget vinden wij belangrijk. In onze overleggen met u besteden wij daarom aandacht aan de kwaliteit van onze dienstverlening en de planning. Wij houden de besteding van onze tijd bij en kunnen u daarin inzicht geven op verzoek. Na afloop van het project ontvangt u een korte, digitale evaluatie.

Tot slot

We zien uit naar de samenwerking en gaan graag samen met u aan de slag. We hopen u een passende aanbieding te doen, maar mocht u onderdelen van onze offerte willen aanpassen, dan gaan we hierover graag met u in gesprek.

Heeft u vragen over deze offerte of wilt graag een toelichting, neem dan gerust contact met mij op via 06-

5.1.2.e

Met vriendelijke groet,
Bureau BUITEN, Economie & Omgeving

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

Partner

Bijlage 1 Bureauprofiel en referenties

Over Bureau Buiten

Een sterke, mooie en duurzame omgeving. Daar werken wij aan. Al meer dan 20 jaar.

Onze adviseurs beschikken over gespecialiseerde kennis en kunde van de economie én de omgeving. Vanuit deze kennis leggen wij dwarsverbanden en overzien we de strategische consequenties voor uw organisatie.

Onze focus ligt op het vinden van vooruitstrevende en duurzame oplossingen op het gebied van economie en werklocaties, mobiliteit, toerisme en recreatie, erfgoed, energie en duurzame omgeving en Europese projecten en programma's. Met aandacht voor economie, ruimtelijke kwaliteit, duurzaamheid en leefbaarheid. Hierbij horen transparante, duidelijke en bewuste keuzes. Wij kiezen voor een persoonlijke aanpak met flexibiliteit én maatwerk. Binnen én buiten de gebaande paden.

Onze adviseurs kunnen u op verschillende manieren van dienst zijn. We doen onderzoek en geven advies, zijn bedreven in project-, proces- en omgevingsmanagement en weten de weg naar Europese subsidies. Zoekt u tijdelijke ondersteuning? Dat kan via detachering.

Voor meer informatie bezoek onze website www.bureaubuiten.nl.

Referentieprojecten

Bureau BUITEN heeft ervaring met de activiteiten en de daaraan gekoppelde producten, zoals beschreven in deze offerte. Hieronder een aantal relevante projecten waar wij aan hebben gewerkt.

Gebiedsprocessen recreatiezonering Veluwe

Opdrachtgever: provincie Gelderland

In opdracht van de provincie Gelderland werkte Bureau BUITEN samen met Wing aan de gebiedsprocessen voor de recreatiezonering in Beekhuizerzand, Hulshorsterzand, Kootwijk en Radio Kootwijk. De Veluwe natuur(gebieden) staan onder druk en met het deelprogramma recreatiezonering wordt ingezet op het realiseren van een goede balans tussen (dag)recreatief gebruik en het beschermen en herstellen van de flora en fauna. In een intensief proces werken we aan het ontwikkelen van een (concept) zoneringskaart en een lijst van maatregelen die nodig zijn voor deze zonering. De kaart en maatregelen worden besproken met en getoetst bij verschillende gebiedspartijen en belanghebbenden.

Gebiedsvisie en recreatiezonering Ulvenhoutse Bos

Opdrachtgever: werkgroep Ulvenhoutse Bos (met vertegenwoordigers van gemeenten Breda en Alphen Chaam, provincie Noord-Brabant, Staatsbosbeier en waterschap Brabantse Delta)

In opdracht van werkgroep Ulvenhoutse Bos werkte Bureau BUITEN in samenwerking met Groen Licht Verkeersadviezen en Waardenburg Ecology aan een gebiedsvisie en recreatiezonering. Het Ulvenhoutse Bos heeft bijzondere natuurwaarden én is tegelijkertijd voor bewoners en bezoekers een geliefd en drukbezocht bos. We willen graag dat bezoekers van het bos kunnen genieten zonder de kwetsbare natuur aan te tasten. De gebiedsvisie en recreatiezonering bestaan concreet uit een kaart van het gebied, waarop zones zijn aangegeven waar (meer) ruimte is voor recreatie en plaatsen waar de natuur extra rust en ruimte nodig heeft. Daarnaast geeft de kaart een overzicht van maatregelen die nodig zijn voor natuur en recreatie. Recreatiezonering wordt door Staatsbosbeheer regelmatig ingezet als hulpmiddel voor het bereiken van balans tussen natuur en recreatie. De zonering moet leiden tot een antwoord op de vraag waar en wanneer er ruimte is voor bepaalde recreatie-activiteiten nu, of in de nabije toekomst.

Ontwikkelperspectief Balij Bieslandse Bos

Opdrachtgever: Staatsbosbeheer

Bureau BUITEN werkte samen met Bureau Smartland aan het opstellen van een ontwikkelperspectief voor het Balij Bieslandse bos. Dit is een (ruim 550 hectare) strategisch gelegen recreatiegebied in de Randstad Zuidvleugel dat zorgt voor een gezond en aantrekkelijk woonklimaat in de regio. Staatsbosbeheer heeft de opdracht de Balij en het Bieslandse bos verder te ontwikkelen, om zo in te kunnen spelen op verdere verstedelijking en daarmee de toename van het aantal bezoekers, op veranderende behoeften van de bezoekers, op vergroten van de biodiversiteit, en op de gevolgen van klimaatverandering. Aan de bureaus is gevraagd onderzoek uit te voeren en een wervend document op te stellen met een ontwikkelperspectief, een recreatieve zoneringskaart en een uitvoeringsagenda. Onderdeel van het proces waren locatiebezoeken, interviews met de beheerders en twee informatiemarkten in het recreatiegebied om de gebruikers van het gebied te betrekken.

Regionaal bezoekersmanagement Zuid-Kennemerland

Opdrachtgever: Nationaal Park Zuid Kennemerland & Provincie Noord-Holland

Bureau BUITEN werkte samen met Bureau Smartland aan het faciliteren van het proces rondom bezoekersmanagement in Zuid-Kennemerland. Vanwege een groeiende recreatiedruk is er steeds een zwaardere belasting op natuurgebieden. Het is daarom van belang als regio beter samen te werken en tot een duurzame(re) en goede verdeling van recreatie te komen. Bureau BUITEN en Smartland faciliteerden het samenwerkingsproces om te komen tot gezamenlijk afspraken voor de korte en lange termijn. Doel van de opdracht was dat de belangrijkste 'aanbieders' van (buiten)recreatieve mogelijkheden een gezamenlijke ambitie en visie bereiken, en concrete maatregelen afspreken om tot een goede verdeling van recreanten te komen over de regio. Onderdeel van het proces waren (groeps)gesprekken, een vragenlijst onder beheerders en een viertal werkbijeenkomsten met stakeholders en beheerders van alle deelgebieden. Voor deze regio is een methodiek voor recreatiezoning opgesteld en uitgewerkt in een toolkit. Ook hebben we een analyse gedaan gericht op het inspelen op de voorkeuren van de leefstijlen. Daarnaast zijn er afspraken gemaakt over hoe om te gaan met specifieke groepen zoals sportgroepen.

Bijlage 2 CV's projectteam

Curriculum Vitae

5.1.2,e

5.1.2,e

5.1.2,e

5.1.2,e

Profiel

5.1.2,e

5.1.2,e

5.1.2,e

De kracht van 5.1.2,e

-
-
-
-
-

5.1.2,e

Werkervaring

5.1.2,e

5.1.2,e

Opleiding

5.1.2,e

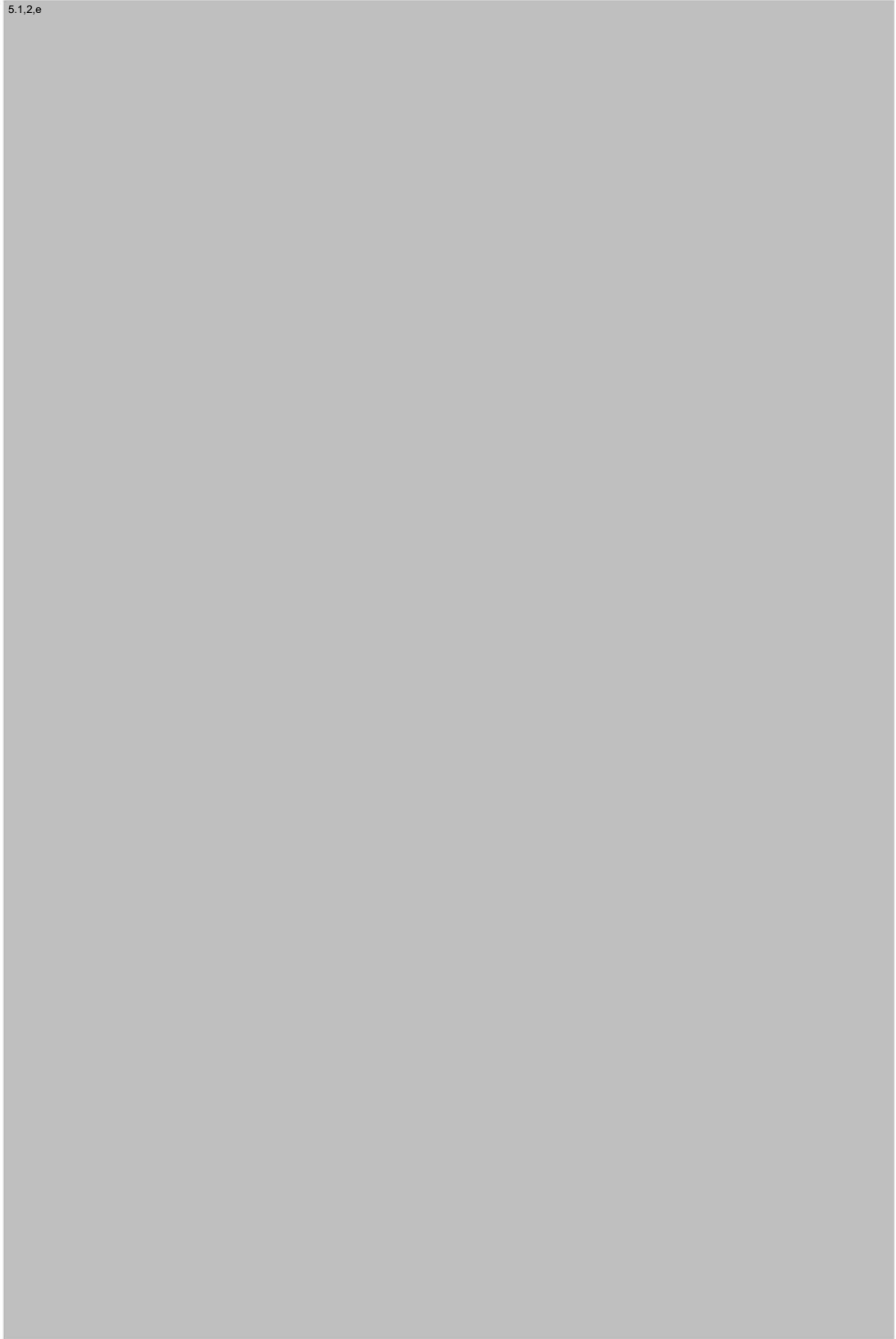
5.1.2,e

Selectie van relevante projecten bij Bureau BUITEN

5.1.2.e

Curriculum Vitae

5.1.2.e

5.1.2.e

Profiel

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

De kracht van 5.1.2.e

-
-
-
-
-

5.1.2.e

Werkervaring

5.1.2.e

5.1.2.e

Opleiding

5.1.2.e

5.1.2.e

Selectie van relevante projecten bij Bureau BUITEN

5.1.2.e

From: "5.1.2.e"
Sent: Fri, 15 Nov 2024 11:30:44 +0100
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Cc: "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Subject: Re: motie 'Geef dieren in het wild rust en ruimte'

Hoi 5.1.2.e

Bedankt voor je snelle reactie! Helder zo.

Dan ga ik er vooralsnog even vanuit dat we vanuit het strategisch bosbeleid (5.1.2.e) alleen even meedenken met 5.1.2.e

Groeten,

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Datum: vrijdag, 15 november 2024 om 11:02
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>, 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Onderwerp: Re: motie 'Geef dieren in het wild rust en ruimte'

Hoi 5.1.2.e en 5.1.2.e

De leiding voor deze motie ligt bij mijn cluster.
Echter heb ik 5.1.2.e via 5.1.2.e gisteren wel laten weten geen capaciteit te hebben om dit op te pakken.
Wel heeft 5.1.2.e aan 5.1.2.e gevraagd om op een rij te zetten voor welke soorten een rustgebied nodig is. Hij haakt hier 5.1.2.e bij aan.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e

*Team Beleid en Ontwikkeling Natuurgebieden (i.o.)
Domein Landelijke Leefomgeving*

Afwezig op 5.1.2.e en 5.1.2.e

Provincie Utrecht

Archimedeslaan 6 | Postbus 80300 | 3508 TH Utrecht
5.1.2.e | provincie-utrecht.nl

From: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Sent: Friday, November 15, 2024 10:34:00 AM
To: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Cc: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Subject: motie 'Geef dieren in het wild rust en ruimte'

Hoi 5.1.2.e en 5.1.2.e

In dit geval even naar jullie beide, omdat het zowel over natuur en fauna (de wolf) gaat.

Zoals jullie vast al gezien hebben is de motie 'Geef dieren in het wild rust en ruimte' afgelopen woensdag (nipt) aangenomen. Ik zie op de agenda van het komend PO de aangenomen moties staan.

Is al bekend wie de lead neemt in de beantwoording van de motie? Dan kunnen we dit a.s. maandag aan meegeven.

5.1.2.e

Ik zou het graag even weten, omdat in de motie (terecht) gerefereerd wordt naar het strategisch bosbeleid. De uitvoering van de motie zal alleen denk ik eerder bij de collega's van recreatie liggen. Vanuit het strategisch bosbeleid denken we natuurlijk graag mee over de relatie met de motie 'over ruimte voor wild bos'. We zijn op dit moment bezig met het afronden van deze motie.

Ik hoor graag even hoe jullie hier tegenaan kijken.

Groeten,

5.1.2.e

From: "5.1.2.e"
Sent: Wed, 29 5.1.2.e 2025 15:55:57 +0100
To: "Muilekom, Rob van" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "Sterk, Mirjam" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Cc: "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Subject: Verslag Afstemmingsoverleg Recreatie, Natuur en Groen Groeit Mee
Attachments: Verslag bespreking Afstemmingsoverleg Recreatie, Natuur en Groen Groeit Mee 21 jan.docx

Beste Rob en Mirjam,

Naar aanleiding van het Afstemmingsoverleg van vorige week dinsdag tussen de afdelingen recreatie, natuur en Groen Groeit Mee stuur ik jullie ter informatie het verslag van het gesprek. Mochten bepaalde delen van het verslag niet een accurate weergave zijn van het gesprek of vragen oproepen, dan hoor ik het graag.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e
5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e

Provincie Utrecht

Archimedeslaan 6 | Postbus 80300 | 3508 TH Utrecht

5.1.2.e | provincie-utrecht.nl

Verslag bespreking

Naam Vergadering	Afstemmingsoverleg Recreatie, Natuur en Groen Groeit Mee
Datum	21-01-2025
Aanwezig	Gedeputeerde Rob van Muilekom, Gedeputeerde Mirjam Sterk, 5.1.2.e 5.1.2.e (5.1.2.e 5.1.2.e), 5.1.2.e & 5.1.2.e (Recreatie, Toerisme, Sport en Bewegen), 5.1.2.e & 5.1.2.e 5.1.2.e (5.1.2.e 5.1.2.e), 5.1.2.e 5.1.2.e (natuur)
Verslaglegging	5.1.2.e

Gedeputeerde van Muilekom start het overleg met een uitleg over hoe dit overleg tot stand is gekomen. Hij meldt dat er, met het oog op het nieuwe Beleidsprogramma Recreatie, Toerisme, Sport en Bewegen (RTSB) 2026 – 2029, dwarsverbanden gelegd moeten worden met andere beleidsterreinen die te maken hebben met het programma. Hierin is een belangrijke constatering dat er een tekort is aan groene recreatieruimte en dat er sprake is van toenemende druk op de ruimte. De belangrijkste vragen zijn hoe we zorgen voor meer groene recreatieve mogelijkheden en hoe we zorgen dat het goed gereguleerd wordt als mensen meer gaan recreëren. Daarnaast merkt de gedeputeerde op dat de inrichting van de ruimte ook thuis hoort in de Omgevingsvisie. Tot slot constateert hij dat het niet mogelijk is om alles voor de vaststelling van het nieuwe programma RTSB op te lossen, maar het wel goed is om deze elementen op tafel te hebben.

Gedeputeerde Sterk geeft aan dat ze zich bewust is van het belang van zonering, zeker gezien het Beleidsprogramma RTSB, het aanstaande Omgevingswetprogramma Natuur en de moties en toezeggingen die er liggen rond recreatiedruk op natuurgebieden/zonering. Tot 2026 zijn er echter geen middelen en capaciteit beschikbaar om dit uit te werken, vooral vanwege de maatregelenpakketten van het UPLG die veel capaciteit vragen. Ook geeft de gedeputeerde aan dat we op zoek moeten naar een middenpositie waarbij wel teksten over zonering opgenomen kunnen worden in het programma RTSB, de gewijzigde Omgevingsvisie en het Omgevingswetprogramma Natuur.

5.1.2.e zegt dat er reeds een onderzoek ligt van Bureau Buiten en Eelerwoude met als aanbeveling om zonering toe te passen. Is het mogelijk om op de Utrechtse Heuvelrug een start te maken, ook gezien het debat over de wolf? Hierop antwoorden gedeputeerde Sterk en 5.1.2.e dat zonering voor de wolf iets anders is dan zonering voor recreatie en dat ze wel een plek willen geven aan zonering, maar zoeken naar hoe ze dat kunnen doen gezien de beschikbare capaciteit. De conclusie van gedeputeerde van Muilekom is dat de bouwstenen wel neergelegd moeten worden in het Beleidsprogramma RTSB en dat het bredere verhaal wat hier neergelegd wordt met prioriteiten en capaciteitsgebrek op een goede manier naar de Staten gebracht moet worden, bijvoorbeeld in de aanstaande Kaderstelling voor het Programma RTSB.

5.1.2.e vraagt vervolgens hoe groot recreatiedruk als storingsfactor in natuurgebieden. 5.1.2.e geeft aan dat dit afhangt van welke vorm van recreatie en andere elementen. Hij noemt hierbij bijvoorbeeld ook de hoofdcompartimentering in verband met branden, die ook weer effect heeft op natuurgebieden en de rol van recreatie daarin.

Gedeputeerde van Muilekom vraagt hoe de samenhang zit tussen Groen Groeit Mee en Recreatie, Toerisme, Sport en Bewegen of er voldoende middelen aanwezig zijn bij Groen Groeit Mee. 5.1.2.e 5.1.2.e legt uit dat het begonnen is met de voorbeeldgebieden en dat er vanuit het UPLG veel geld beschikbaar is. Met de tenderregeling is nu ook 5.1.2.b 5.1.2.b beschikbaar om de miljoenen uit het UPLG te versterken. Hiervan is ook 5.1.2.b gereserveerd voor de koppeling aan uitbreidingslocaties. In de druk op de ruimte is combineren met andere opgaven ook van belang, zoals de koppeling tussen (water)recreatie en klimaatadaptatie. Gedeputeerde van Muilekom geeft aan dat de samenwerking tussen Groen Groeit Mee en RTSB ook meer aandacht moet krijgen in de komende Nadere Kaderstelling van het Beleidsprogramma RTSB.

Terugkomend op recreatiedruk op natuurgebieden meldt gedeputeerde Sterk dat er nu wordt gewerkt aan een ecologisch onderzoek en dat het de komende tijd integraal moet worden bekeken met alle afdelingen. 5.1.2.e 5.1.2.e vult hier op aan dat een zaligmakend antwoord richting de Staten fijn zou zijn, omdat er anders in elke fase van zowel het Beleidsprogramma RTSB, de Omgevingsvisie als het Omgevingswetprogramma Natuur opnieuw vragen over worden gesteld.

5.1.2.e meldt dat het in het nieuwe programma RTSB ook goed kan zijn om wat meer gebiedsgericht te kijken, gezien de opgaves die in verschillende gebieden op een andere manier spelen.

De volgende procesafspraken worden gemaakt:

- Als vervolg op dit overleg wordt een ambtelijk overleg gepland om het antwoord richting de Staten op het vraagstuk rond zonering verder uit te werken. De eerste weerslag van dit antwoord vindt plaats in de Nadere Kaderstelling van het Programma RTSB, dus gaat het in eerste instantie om de teksten die daarin opgenomen worden (en vervolgens ook terecht komen in de gewijzigde Omgevingsvisie).
- Een bestuurlijk overleg staat gepland zodra er teksten zijn voor de Nadere Kaderstelling rond zonering. Dit vindt plaats op 18 maart van 9 tot 9.30 uur.
- Er wordt afgestemd met 5.1.2.e directeur LLO, om te kijken of er op korte termijn een procesmanager aangesteld kan worden die de eerste stappen in dit vraagstuk op kan pakken. Hierbij wordt ook gekeken naar de mogelijkheid van externe inhuur of de mogelijkheden bij het Projectmanagementbureau (PMB).

From: "Sterk, Mirjam"
Sent: Thu, 30 Jan 2025 13:16:57 +0100
To: "<5.1.2.e>" <5.1.2.e> @provincie-utrecht.nl>; "Muilekom, Rob van" <5.1.2.e> @provincie-utrecht.nl>
Cc: "<5.1.2.e>" <5.1.2.e> @provincie-utrecht.nl>; "<5.1.2.e>" <5.1.2.e> @provincie-utrecht.nl>; "<5.1.2.e>" <5.1.2.e> @provincie-utrecht.nl>; "<5.1.2.e>" <5.1.2.e> @provincie-utrecht.nl>; "<5.1.2.e>" <5.1.2.e> @provincie-utrecht.nl>; "<5.1.2.e>" <5.1.2.e> @provincie-utrecht.nl>; "<5.1.2.e>" <5.1.2.e> @provincie-utrecht.nl>
Subject: Re: Verslag Afstemmingsoverleg Recreatie, Natuur en Groen Groeit Mee

akkoord, alleen de 5.1.2.b 5.1.2.b voor uitbreidingsloktie komt niet uit de 5.1.2b 5.1.2.b maar uit een andere pot van 5.1.2.b

Hartelijke groet,
Mirjam Sterk

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e> @provincie-utrecht.nl>
Verzonden: Wednesday, January 29, 2025 3:55:57 PM
Aan: Muilekom, Rob van <5.1.2.e> @provincie-utrecht.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e> @provincie-utrecht.nl>
CC: 5.1.2.e <5.1.2.e> @provincie-utrecht.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e> @provincie-utrecht.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e> @provincie-utrecht.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e> @provincie-utrecht.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e> @provincie-utrecht.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e> @provincie-utrecht.nl>
Onderwerp: Verslag Afstemmingsoverleg Recreatie, Natuur en Groen Groeit Mee

Beste Rob en Mirjam,

Naar aanleiding van het Afstemmingsoverleg van vorige week dinsdag tussen de afdelingen recreatie, natuur en 5.1.2.e 5.1.2.e stuur ik jullie ter informatie het verslag van het gesprek. Mochten bepaalde delen van het verslag niet een accurate weergave zijn van het gesprek of vragen oproepen, dan hoor ik het graag.

Met vriendelijke groet,
5.1.2.e

Projectleider Programma Recreatie, Toerisme en Sport 2026 - 2029

Provincie Utrecht
Archimedeslaan 6 | Postbus 80300 | 3508 TH Utrecht
5.1.2.e | [provincie-utrecht.nl](mailto:5.1.2.e@provincie-utrecht.nl)

From: "5.1.2.e"
Sent: Mon, 17 Feb 2025 13:29:05 +0100
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Cc: "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Subject: ivm motie rustgebieden

Beste 5.1.2.e en 5.1.2.e graag aandacht voor het antwoord over de motie rustgebieden zoals die naar PS gaat (onderdeel art. 51 vragen).
Op verzoek 5.1.2.e is ook het uitzoeken van de juridische kant toegevoegd.
Ik ga ervanuit dat het een open deur is dat dit onderdeel uitmaakt van het geheel maar dan weten jullie dat het ook gecommuniceerd wordt.
Groet,
5.1.2.e

Vraag:

1. De gedeputeerde stelt dat wolven niet horen in gebieden met veel menselijke activiteiten. Een versnelde uitvoering van de moties M24-98 Geef dieren in het wild rust en ruimte ingediend door Partij-voor de Dieren e.a. en Motie-34 Ruimte voor wild bos ingediend door GroenLinks e.a. daarom van groot belang; kan geschetst worden hoe deze moties vertaald gaat worden in maatregelen om op korte termijn natuurlijke rustgebieden voor dieren in het wild te creëren?

Antwoord:

Gedeputeerde heeft gezegd dat de aanwezigheid van wolven in gebieden met veel menselijke activiteiten ingewikkeld is, niet dat wolven er niet horen. Op de Utrechtse Heuvelrug wonen, werken en recreëren veel mensen. Ook als er in de toekomst rustgebieden zouden worden ingesteld zullen er nog steeds veel menselijke activiteiten op de Utrechtse Heuvelrug voorkomen. Of het instellen van rustgebieden voor in wild levende dieren voor de wolf een oplossing is, daar hebben we nu geen antwoord op. Tevens moet uitgezocht worden of het juridisch mogelijk is een rustgebied aan te wijzen. Deze vraagstukken pakken we inderdaad op binnen de uitvoering van genoemde motie 24-98 waarop we in het tweede kwartaal van dit jaar terugkomen.

From: "5.1.2.e"
Sent: Thu, 13 Mar 2025 16:40:16 +0100
To: "Muilekom, Rob van" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "Sterk, Mirjam" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Cc: "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Subject: Memorandum Vervolg Afstemmingsoverleg Recreatie, Natuur en Groen Groeit Mee
Attachments: Memorandum Vervolg Afstemmingsoverleg Recreatie, Natuur, GGM.docx, Ecologische onderbouwing zonering.docx

Beste Mirjam en Rob,

Aankomende maandag staat er een afstemmingsoverleg gepland tussen recreatie, natuur en Groen Groeit Mee, naar aanleiding van het vorige overleg op 21 januari. In de bijlage van deze mail vinden jullie een gezamenlijk opgesteld memo vanuit de drie afdelingen en een ecologische onderbouwing voor zonering. Omdat er geen PO plaatsvindt voor het overleg van maandag, bij deze ook de vraag aan @5.1.2.e en @5.1.2.e om de stukken in iBabs te zetten.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e
5.1.2.e *Programma Recreatie, Toerisme, Sport en Bewegen 2026 - 2029*

Provincie Utrecht

Archimedeslaan 6 | Postbus 80300 | 3508 TH Utrecht

5.1.2.e | provincie-utrecht.nl

Vier jij met ons mee?
provincie-utrecht650.nl

Provincie
Utrecht

Memorandum

Onderwerp	Vervolg Afstemmingsoverleg Recreatie, Natuur en Groen Groeit Mee
Datum	17-03-2025
Van	5.1.2.e & 5.1.2.e
Aan	5.1.2.e & 5.1.2.e
Telefoonnummer	5.1.2.e
Team	CER

Inleiding

Op 21 januari vond er op verzoek van gedeputeerden van Muilekom en Sterk een bestuurlijk afstemmingsoverleg plaats over de relatie tussen recreatie, natuur en het programma Groen Groeit Mee. Hierin is een aantal procesafspraken gemaakt. In dit memo gaan we kort in op deze procesafspraken en de verdere stand van zaken rond het thema recreatiedruk op natuurgebieden.

Voorstel antwoord richting de Staten over recreatiedruk op natuurgebieden

Naar aanleiding van een toezegging in 2020 rond het onderzoeken van de recreatiedruk op natuurgebieden, is er in 2023 een onderzoek uitgevoerd door Bureau Buiten en Eelerwoude. Dit onderzoek is begin 2024 afgerond en in maart 2024 gedeeld met beide gedeputeerden in de PO's. Daar is destijds besloten om het onderzoek pas te delen als er zicht is op vervolgstappen op dit thema.

In de tussentijd is er naar aanleiding van de [Motie M24-98 'Geef dieren in het wild rust en ruimte'](#) een toezegging gedaan aan de Staten om in Q2 2025 verslag te doen van de vorderingen op dit dossier. In het vorige bestuurlijk overleg is hier ook bij stilgestaan en is er afgesproken dat er een antwoord moet komen richting de Staten, ook omdat dit het opstellen van de Omgevingswetprogramma's Recreatie, Toerisme, Sport en Beweging (RTSB) en Natuur kan vergemakkelijken.

Ons advies is om het beantwoorden van deze toezegging naar Q3 2025 te verzetten, omdat er dan ook meer bekend is over het al dan niet honoreren van de claim bij de Kadernota over dit onderwerp. Het advies is om dan in Q2 een korte mededeling te doen over het uitstel van deze toezegging en dat de oorzaak hiervan ligt in de afwachting van de Kadernota. Voor de commissie LWM van 15 oktober wordt dan een gezamenlijk memorandum opgesteld om de toezegging, die gedaan is door gedeputeerde Sterk, af te ronden. In dit memo wordt onder andere opgenomen:

- de ecologische onderbouwing voor zonering
- het vervolgproces rond het opstellen van een zoneringsplan
- hoe en op welke manier zonering een plek krijgt in de programma's RTSB en Natuur
- het instellen van een aanlijnplicht voor honden in het huidige leefgebied van de wolf
- dat spreiding van recreatiedruk een groter integraal vraagstuk betreft, en dit bijvoorbeeld in samenhang met het ontwikkelen en versterken van gebieden vanuit Groen Groeit Mee wordt bekeken

Ecologische onderbouwing zonering

Wij hebben een korte ecologische onderbouwing voor zonering opgesteld en stellen voor om naar aanleiding hiervan dit jaar een onderzoek uit te laten voeren naar waar de leefgebieden en soorten voorkomen op de

Heuvelrug die gevoelig zijn voor recreatie. Vervolgens kan er een integraal project gestart worden om te komen tot een aanpak voor zonering. De ecologische onderbouwing is bij deze memo gevoegd.

Kunt u hiermee instemmen?

Stand van zaken claim Kadernota

Uit het overleg van 21 januari is duidelijk geworden dat de recreatiedruk op natuurgebieden een urgent probleem is, maar dat er op dit moment bij natuur een capaciteitstekort is om de benodigde voorbereiding voor een zoneringsplan uit te voeren. Na het delen van het onderzoek van Bureau Buiten en Eelerwoude met de Staten, is er waarschijnlijk ambtelijke inzet nodig en gewenst. Daarom is er een claim voor de Kadernota in gang gezet op dit onderwerp. Uiteindelijk vormt deze claim een onderdeel van een integrale afweging bij de Kadernota, maar gezien de procesafspraken rond capaciteit die in het vorige overleg op 21 januari gemaakt zijn, lichten we u hierover in.

Teksten in Kaderstelling RTSB over zonering

Eén van de afspraken uit het bestuurlijk overleg van 21 januari was dat de teksten in de Nadere Kaderstelling van RTSB over de recreatiedruk op natuurgebieden gedeeld zouden worden, aangezien dit vooruitloopt op bovengenoemd proces en zowel vanuit natuur als recreatie gedragen moet worden. Voorstel voor de tekst in de Kaderstelling RTSB is:

'De recreatiedruk kan alleen worden verminderd als onderdeel van een integraal vraagstuk over het gebruik van de ruimte.

Met de druk op de ruimte zijn er veel belangen die een plek moeten krijgen in de openbare ruimte, waaronder ook het belang van een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving. Om de belangen van verschillende maatschappelijke opgaven tegen elkaar af te wegen, is een integraal debat nodig dat spreiding ziet vanuit verschillende beleidsonderdelen. Zo kan het aanpakken van de recreatiedruk op natuurgebieden niet puur vanuit een recreatief of ecologisch perspectief: vanwege de verschillende belangen vraagt dit om een integrale blik.

Vervolg

Rond het thema recreatiedruk op natuurgebieden volgen er in de komende maanden een aantal processtappen. Het Statenvoorstel voor de Kaderstelling wordt geagendeerd voor de GS-vergadering van 8 april en de vergadering van de commissie BEC op 21 mei. De teksten voor de Omgevingsvisie, waar dit thema ook in terugkomt, worden op 10 april definitief gemaakt en zullen daarna geagendeerd worden voor de PO's van alle gedeputeerden. Indien u akkoord bent met het afdoen van de toezegging in Q3 2025, wordt het onderzoek van Bureau Buiten en Eelerwoude en een gezamenlijk memo geagendeerd voor de commissie LWM van 15 oktober.

Kunt u hiermee instemmen?

Inhoud

Ecologische onderbouwing zonering Utrechtse Heuvelrug	1
Inleiding:	1
Recreatiezonering	2
Recreatie Utrechtse Heuvelrug	3
Recreatieverstoring op natuur	4
Recreatieverstoring op flora en fauna	5
Recreatieverstoring op natuurtypes	6
Overige drukfactoren	8
Conclusies	8

Ecologische onderbouwing zonering Utrechtse Heuvelrug

Inleiding:

Op 13 november 2024 is de actualiteitenmotie motie *geef dieren in het wild rust en ruimte*¹ aangenomen. De motie beargumenteerd dat rustgebieden bijdragen aan een robuuste, biodiverse natuur waarin flora en fauna kunnen floreren. Hierin staan de volgende verzoeken:

1. Zo spoedig mogelijk over te gaan tot het aanwijzen en de realisatie rustgebieden voor flora en fauna in onze natuurgebieden;
2. Daarbij oog te hebben voor migratiemogelijkheden, zoals beschikbare faunapassages en het functioneren van ecoducten, en;
3. Een integrale benadering van de natuurgebieden te hanteren, met onder meer aandacht voor toegankelijkheid en recreatiemogelijkheden voor de mens.
4. Uiterlijk Q2 2025 verslag te doen aan PS over de voortgang

Daarnaast is in 2022 is de motie *Ruimte voor Wild Bos*² aangenomen, waarin wordt vastgesteld dat recreatie de natuur onder druk zet. De motie pleit voor meer verwildering en rustige zones binnen natuurgebieden om biodiversiteit te laten herstellen.

In 2021 is in PS de kadernota besproken, waarbij de gedeputeerde heeft toegezegd te onderzoeken of er voor de drukst bezochte natuurgebieden in de provincie een aparte provinciale regeling nodig is. Deze regeling zou moeten zorgen dat mensen van de natuur kunnen blijven genieten, zonder de natuur onevenredig te verstoren, en dat terreinbeherende organisaties dit effectief kunnen beheren.

Deze toezegging was de aanleiding om Bureau Buiten Economie & Omgeving en Eelerwoude opdracht te geven te onderzoeken in hoeverre recreatiedruk op natuurterreinen

¹ Geef dieren in het wild rust en ruimte (actualiteitenmotie), nr M24-98

² Ruimte voor Wild Bos, motie 34

leidt tot onevenredige of ongewenste verstoring van de natuur op natuurterreinen. Het definitieve rapport komt uit november 2023³ en biedt de basis voor deze onderbouwing. Voor verdere invulling van deze vraag is gebruik gemaakt verschillende literatuur en interviews.

Deze onderbouwing geeft richting aan de vraag of de biodiversiteit op de Utrechtse Heuvelrug gebaat is bij rustgebieden door middel van recreatiezonering. Daarbij zal de onderbouwing bijdragen aan de beantwoording van de motie *geef dieren in het wild rust en ruimte* (punten 1,3 en 4) en sluit de onderbouwing aan bij de uitgangspunten van de motie *Ruimte voor Wild Bos*.

Recreatiezonering

Bij recreatiezonering wordt een gebied opgedeeld waarbij natuur of recreatie in bepaalde mate de prioriteit krijgt. Vanuit deze definitie is zonering in de tijd en ruimte al in de praktijk op de Utrechtse Heuvelrug. Zo mag je niet buiten de paden wandelen of fietsen (ook niet op mountainbikepaden) en zijn bepaalde gebieden 's nachts niet toegankelijk. Toch spreken we op de Utrechtse Heuvelrug nog niet van recreatiezonering. De term recreatiezonering wordt vaak gebruikt in de context van het aanwijzen van deelgebieden waar recreanten en activiteiten binnen specifieke perioden wel of niet zijn toegestaan.

Op de Veluwe is reeds het grootste zoneringsplan van Nederland vastgesteld. De ecologische onderbouwing is hier opgesteld vanuit de instandhoudingsdoelstellingen vanuit de natuurdoelanalyse^{4 5}. Een belangrijke onderbouwing voor de zonering bedraagt het onderzoek naar zeven verstoringsgevoelige broedende vogelrichtlijnsoorten waarvoor de Veluwe instandhoudingsdoelstelling heeft opgesteld^{6 7}. Dit rapport wordt verder toegelicht onder het kopje 'recreatieverstoring op flora en fauna'.

Provincie Zeeland laat momenteel de ecologische draagkracht voor natuurgebieden op basis van recreatiedruk bepalen door de WUR³. Daarmee kan worden bepaald in welke gebieden je recreanten moet reduceren en waar nog ruimte is binnen je draagvlak. In hoeverre Zeeland overgaat tot zonering is nog niet bekend.

Naast de provincies heeft ook Staatsbosbeheer recreatiezonering toegepast in verschillende gebieden, zoals de Biesbosch, de Peelvenen en delen van Nationaal Park Hollandse Duinen. Deze zoneringsplannen zijn gebaseerd op de doelstellingen uit de Natura 2000-

³ Bureau buiten economie & omgeving & Eelerwoude. Beleidsverkenning Recreatiedruk in natuurgebieden Provincie Utrecht. Onderzoeksrapportage. 2023.

⁴ Boddeke, P.H.N., J. Kasteel, J. Haringa, A.A. van Helsdingen. 2023. Honden en recreanten in het Ulvenhoutse bos, Studie ten behoeve van behoud van natuurwaarden. Rapport 23-136. Waardenburg Ecology, Culemborg.

⁵ Sierdsema H., ten Holt H., Martens S., Nijssen M. & P. Verburg. 2020. Natuurbeheer- en zoneringsmaatregelen voor zeven aangewezen vogelsoorten in Natura 2000-gebied Veluwe. Bouwstenen Soortenherstel Beheerplan Natura 2000 Veluwe. Hoofdrapport. Sovon-rapport 2020/29. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

⁶ : Sierdsema H., ten Holt H., Martens S., Nijssen M. & P. Verburg. 2020. Natuurbeheer- en zoneringsmaatregelen voor zeven aangewezen vogelsoorten in Natura 2000-gebied Veluwe. Bouwstenen Soortenherstel Beheerplan Natura 2000 Veluwe. Hoofdrapport. Sovon-rapport 2020/29. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen

⁷ Sierdsema H., ten Holt H., Martens S., Nijssen M. & Petra Verburg. 2020. Natuurbeheeren zoneringsmaatregelen voor zeven aangewezen vogelsoorten in Natura 2000-gebied Veluwe. Bouwstenen Soortenherstel Beheerplan Natura 2000 Veluwe. Achtergrondrapport. Sovon-rapport 2020/32. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

beheerplannen en de natuurdoelanalyses. Hierbij wordt verwezen naar de instandhoudingsdoelstellingen, met name voor vogelsoorten ^{8 9 10}.

De Utrechtse Heuvelrug is geen Natura 2000 gebied en mist daardoor ook natuurdoelanalyses. De instandhoudingsdoelstellingen vanuit de natuurdoelanalyse zijn een juiste vorm om verdere zonering aan te toetsen. De Utrechtse Heuvelrug is wel een beschermd natuurgebied en maakt deel uit van het NNN. Momenteel wordt een Landschaps-Ecologische Systeemanalyse (LESA) uitgevoerd voor de Utrechtse Heuvelrug. Deze analyse kan mogelijk meer inzicht bieden in de kwetsbaarheid van bepaalde gebieden. Provincie Utrecht en het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug hebben in het verleden vaker gewerkt aan het thema recreatie zonering maar het is nooit goed van de grond gekomen.

Recreatie Utrechtse Heuvelrug

De Utrechtse Heuvelrug is een van de bekendste recreatiebestemmingen in de provincie Utrecht en het grootste aaneengesloten natuurgebied van Utrecht. Het beslaat 20.000 hectare bos- en heidegebied, dat inclusief de flanken oploopt tot 40.000 hectare. Hiervan valt circa 17.851 hectare binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN).

De afgelopen jaren is door o.a. verstedelijking, toenemende druk vanuit omliggende steden, en de coronapandemie het bezoek aan natuurgebieden zoals de Utrechtse Heuvelrug sterk toegenomen. De Utrechtse Heuvelrug is populair bij wandelaars, fietsers en hondenbezitters, waarbij met name de landgoederen en bos- en heidegebieden druk worden bezocht. De recreatiedruk is de afgelopen jaren fors toegenomen en zal naar verwachting verder stijgen ³. De meeste recreatie concentreert zich in gebieden zoals de Kuil van Drakestein, het Doornse Gat en de groeve bij Kwintelooijen, maar ook natuurgebieden rond stedelijke gebieden, zoals het Panbos, Houdringe en de Zeisterbossen, ervaren een hoge recreatiedruk.

Om een inschatting te maken over de bezoekersaantallen is er een analyse gemaakt met data vanuit Kantar Public bezoekersonderzoek¹¹. De bezoekersaantallen op de heuvelrug ligt op de meeste plekken tussen de 1000 en 5000 bezoekers per ha per jaar (2021). Dit wordt als gemiddeld beoordeeld. Op de locaties waar de recreanten zich concentreren liggen ze tussen de 5000-10000 bezoekers per ha per jaar.

Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug hanteert vijf clusters van ambities, waaronder het cluster recreatieve en toeristische waarde¹². Hierin wordt bevestigd dat het park een groeiend aantal bezoekers heeft en deze toename niet altijd positief bijdraagt aan het gebied. Daarbij zeggen ze zelf dat de uitdaging is om dit anders aan te pakken, terwijl tegelijkertijd de kwaliteit van het toeristisch-recreatieve aanbod verder moet worden verbeterd.

⁸ Staatsbosbeheer. Biesbosch recreatiezonering. 2022.

⁹ Bureau voor Ruimte & Vrije Tijd. Natuur- en recreatieprofielkaarten Nationaal Park Hollandse Duinen. 2024

¹⁰ Zuidelijke rekenkamer. Natuurdoelstellingen Peelvenen. Rapport van bevindingen. 2022.

¹¹ [Bezoekersonderzoek Utrecht gebieden](#)

¹² De Heuvelrug bron van natuur en cultuur

Recreatieverstoring op natuur

Vanuit de literatuur vind je veel verschillende negatieve effecten van recreatie op natuur. Deze kunnen grof in de volgende categorieën worden ingedeeld:

- Faunaverstoring door aanwezigheid van mensen, huisdieren en voertuigen. De verstoring is te categoriseren in optisch, geluid, geur en licht.
- Schade aan vegetatie, oevers en bodem door struinen, rijden, varen en aanleggen.
- Versnippering door recreatiepaden en -voorzieningen.
- Vervuiling door afval, lozingen, olie, hondenuitwerpselen en medicijnresten.
- Populatieverandering door doden, uitzetten of verspreiden van invasieve soorten en ziekten.

De impact van recreatie hangt af van de vorm, duur en frequentie ervan. Structurele verstoring kan leiden tot het permanente verdwijnen van soorten, terwijl tijdelijke verstoring doorgaans mindere gevolgen heeft voor populaties. De impact van verstoringen varieert tussen flora en fauna.

Het kwantificeren van deze verstoring is moeilijk maar kent wel verschillende gradaties. Krijgsveld et al.⁶ hebben het als volgt kunnen categoriseren:

- 1^e : Verstoring die een soort alert laat reageren
- 2^e : Vlucht van een individu
- 3^e : Regelmatige verstoring die significant effect heeft op de gezondheid
- 4^e : Hogere sterfte, lagere reproductie
- 5^e : Achteruitgang van een populatie

Vanuit de Wet natuurbescherming kunnen de gradaties 3 tot en met 5 worden gezien als overtreding van verbodsbepaling (doden en verstoren).

De impact van het type recreatie op de natuur verschilt per recreant (tabel 1). Verschillende bronnen bevestigen dat de impact van honden groot en negatief is.^{13 14 15} Honden hebben een groot effect omdat ze kunnen worden aangezien als mogelijke predator. Daarnaast kunnen loslopende honden nesten verstoren, kuiken vangen en jagen ze vogels op. Verder blijkt dat de grootste verstoring komt wanneer recreanten zich buiten de paden begeven¹⁶ (of honden aangelijnd buiten de paden komen). Soorten kunnen wennen aan de aanwezigheid van recreanten zolang ze binnen paden blijven. Vogelaars en wandelaars vormen grote druk omdat ze de meeste recreanten tellen. In tegenstelling tot fietsers gaan wandelaars eerder van paden.

¹³ Miller, S.G.; Knight, R.L.; Miller, C.K. 2001. Wildlife responses to pedestrians and dogs. *Wildlife Society Bulletin*. 29: 124–132.

¹⁴ Hennings, L.A. 2016. Impacts of dogs on wildlife and water quality. Portland, OR: Metro. 13 p.

¹⁵ Taylor K, Anderson P, Taylor R, Longden K & Fisher P (2005). Dogs, access and nature conservation. English Nature Research Reports nr 649. English Nature, Peterborough

¹⁶ Langston RHW, Liley D, Murison G, Woodfield E & Clarke RT (2007). What effects do walkers and dogs have on the distribution and productivity of breeding European nightjar *Caprimulgus europaeus*? *Ibis* 149: 27-36.

Tabel 1: Gradatie van impact van de verschillende recreatievormen (Krijgsveld et al., 2022)

recreatievorm	geluids-productie ¹	onvoorspel-baarheid ²	snelheid ³	duur-verblijf ⁴	zichtbaar-heid ⁵	conflict-rustgebied	intensiteit /freq	impact totaal
hond	0	4	0	2	0	0	3	9
vogelaar	0	3	0	2	0	0	1	6
wandelaar	0	1	0	2	0	0	3	6
fatbiker	0	3	1	1	0	1	0	6
mountainbiker	0	2	1	1	0	0	1	5
ruiter te paard	0	1	1	1	0	1	0	4
fietser	0	0	0	1	0	0	3	4
auto	1	0	1	1	0	0	1	4

¹ combinatie van geluid geproduceerd en gemiddelde reikwijdte van het geluid
² hoe minder een route gevolgd wordt en hoe onverhoeds een bron kan verschijnen, hoe hoger de waarde
³ gemiddelde snelheid waarmee een locatie genaderd / gepasseerd wordt
⁴ combinatie van snelheid en al dan niet volgen van een vaste route
⁵ combinatie van grootte en hoogte van de bron, en openheid habitat (water)
⁶ hoe groter de vlieghoogte, hoe lager de impact

Recreatieverstoring op flora en fauna

Bij fauna wordt aangeraden om verstoring op rust- en voortplantingsgebieden zoveel mogelijk te vermijden. Verstoring heeft een groot negatief effect op rust- en voortplantingsgebieden van soorten omdat deze plekken plaatsgebonden zijn en soorten hier meer rust nodig hebben¹⁷. Dit kan leiden tot een mindere mate van voortplanting (broed) en overlevingskansen. Wat resulteert in lagere dichtheden van soorten. In foerageergebieden zijn soorten vaak al waakzamer, waardoor tijdelijke verstoring meestal leidt tot een (tijdelijke) vlucht zonder ernstige gevolgen. De literatuur wijst aan dat de volgende soortgroepen vaak last kunnen hebben van verstoring^{18 19 20}:

- Vogels. Voor broedende vogels kan verstoring snel leiden tot afname in dichtheid. Vogels zijn over het algemeen erg stres gevoelig.
- Zoogdieren. Sterk ontwikkelde waarnemingsvermogen en verbonden aan grote ranges. Versnippering en verstoring kan leiden tot afnemende populaties.
- Amfibieën en reptielen. Paden voor wandelaars, fietsers en voertuigen versnipperen vaak het leefgebied van deze soorten.

Het Natura 2000 gebied de Veluwe is aangewezen voor tien broedende vogelrichtlijn soorten, waarvan zeven zich onder of rond de instandhoudingsdoelstelling bevinden. Voor deze soorten is advies gevraagd aan SOVON om concrete herstelprogramma's te ontwikkelen ter bevordering van hun instandhouding^{6 7}. Het betreft de duinpieper, tapuit, boomleeuwerik, draaihal, nachtzwaluw, wespandief en zwart specht. Alle zeven soorten zijn in bepaalde mate gevoelig voor verstoring door recreatie. In het bijzonder blijkt dat de

¹⁷ Wambuis, R.B. (2006). Effecten van menselijke verstoring op grondbroedende vogels van Planken. De Levende Natuur 107 (5): 191-198.

¹⁸ Miller, A.B.; King, D.; Rowland, M.; Chapman, J.; Tomosy, M.; Liang, C.; Abelson, E.S.; Truex, R. 2020. Sustaining wildlife with recreation on public lands: a synthesis of research findings, management practices, and research needs. Gen. Tech. Rep. PNW-GTR-993. Portland, OR: U.S. Department of Agriculture, Forest Service, Pacific Northwest Research Station. 226 p.

¹⁹ Krijgsveld, L. Klaassen, B. van der Winden, J. (2022). Verstoring van vogels door recreatie. Deel 1 Hoofdrapport.

²⁰ R.J.H.G. Henkens, M.E.A. Broekmeyer, A.G.M. Schotman, C.M. Goossen en R. Pouwels. Recreatie en Natuur. Kennis over effecten, kwetsbaarheid, handelingsperspectieven en monitoring van recreatie in Natura 2000-gebieden. 2012.

soorten die gebonden zijn aan het opengebied extra gevoelig zijn voor verstoring door recreatie (duinpieper, tapuit en boomleeuwerik). Het rapport concludeert dat zoneringsmaatregelen bijdragen aan de instandhoudingsdoelstellingen van deze drie soorten, maar ook aan het herstel van andere broedende vogels. De Utrechtse heuvelrug is rijk aan broedvogels, waaronder alle zeven broedvogelsoorten die in het rapport van de Veluwe worden genoemd.

Voor de wolf is een ecologische argumentatie op basis van expert judgement opgesteld voor het instellen van rustgebieden door de Zoogdiervereniging. Deze onderbouwing is gericht op de natuurgebieden bij Leusden en gericht om incidenten met wolven te voorkomen. Het advies luidt om een rustgebied van 400 ha in te richten²¹. Hierbij moeten activiteiten worden voorkomen die een wolf kan verassen. Denk hierbij aan de aanwezigheid van honden, fietsen, hardlopen, paardrijden en grote groepen mensen.

Daarnaast adviseert de Zoogdiervereniging een aanlijnplicht. Begin dit jaar wordt een aanlijnplicht ingevoerd rondom Leusden waar het afgelopen jaar de meeste wolven incidenten hebben plaatsgevonden. De betrokken gemeente, terreinbeherende organisaties en particuliere grondeigenaren zijn overeen dat tussen 15 maart en 15 september honden aangelijnd moeten worden.

Recreatiedruk kan een negatief effect hebben op flora vanwege verdichting van de bodem²². Ook kunnen paden zorgen voor verdere versnippering en kan de verstoring van recreatie op fauna voor een verminderde verspreiding van planten zorgen. Er is weinig te vinden op het effect van insecten, paddenstoelen en aquatische fauna te vinden. Desalniettemin kunnen deze soortgroepen ook last ondervinden vanuit recreatiedruk.

Recreatieverstoring op natuurtypes

De kwetsbaarheid van een natuurgebied wordt grotendeels bepaald door factoren zoals schaalgrootte, toegankelijkheid en openheid³. Uit verschillende studies blijkt dat open landschappen, zoals heide en stuifzandgronden, aanzienlijk gevoeliger zijn voor verstoring dan dichte landschappen, zoals bos^{5,6,8}. Open landschappen vormt de habitat voor veel groundbroeders en vogelsoorten met nest-vliedende kuikens. Daarnaast zijn ze ook rijk aan voortplantingsgebieden voor amfibieën en reptielen. Dezelfde open landschappen zijn bovendien gemakkelijk toegankelijk en worden intensief bezocht door recreanten. Kleinschalige natuurgebieden zijn extra kwetsbaar, omdat soorten die ervan afhankelijk zijn minder uitwijkmogelijkheden hebben.

De Utrechtse Heuvelrug bestaat voornamelijk uit heide en bos, met hier en daar enkele stuifzandgebieden. Een overzicht van de beheertypen is weergegeven in tabel 2.

²¹ Zoogdiervereniging, 2024. Duiding incident wolf – hond en wolf - kind Utrechtse Heuvelrug 6 juli resp. en 16 juli 2024. Notitie 2024.005. Zoogdiervereniging, Nijmegen

²² Cline, R., Sexton, N., and Stewart, S.C., 2007, A human-dimensions review of human-wildlife disturbance: a literature review of impacts, frameworks, and management solutions: U.S. Geological Survey, Open-File Report 2007-1111, 88 p.

Tabel 2: Overzicht van de beheertypen op de Utrechtse Heuvelrug

Som van Ha beheertype	Naam beheertype	Totaal
L01.01	Poel en klein historisch water	6,5
L01.02	Houtwal en houtsingel	10,8
L01.03	Elzensingel	0,1
L01.05	Knip- of scheerheg	1,0
L01.06	Struweelhaag	0,6
L01.07	Laan	238,0
L01.08	Knotboom	0,1
L01.09	Hoogstamboomgaard	1,2
N00.01	Nog om te vormen naar natuur	26,7
N00.03	Groene contour	346,3
N00.05	-	50,0
N04.02	Zoete plas	53,1
N05.03	Veenmoeras	2,5
N05.04	Dynamisch Moeras	2,0
N06.04	Vochtige Heide	102,0
N06.05	Zwakgebufferd ven	30,1
N06.06	Zuur ven of hoogveenven	3,2
N07.01	Droge heide	1457,5
N07.02	Zandverstuiving	219,7
N10.01	Nat schraalland	24,3
N10.02	Vochtig Hooiland	2,9
N10.02 io	Vochtig Hooiland	1,8
N11.01	Droog schraalland	349,2
N12.02	Kruiden- en faunarijk grasland	356,3
N12.05	Kruiden- en faunarijke akker	184,3
N12.06	Ruigteveld	13,8
N14.01	Rivier- en beekbegeleidend bos	4,4
N14.03	Haagbeuken- en essenbos	1,1
N15.02	Dennen-, eiken-, en beukenbos	5494,4
N16.03	Droog bos met productie	8491,6
N16.04	Vochtig bos met productie	0,0
N17.02	Drooghakhout	38,2
N17.03	Park- en stinzenbos	86,0
N17.06	Vochtig en hellinghakhout	1,6
(leeg)	Huizen, wegen en agrarisch gebruikt	3303,7
Eindtotaal		20905,1

De

natuurtypen N05 t/m 13 betreffen open landschappen en zijn daardoor het meest gevoelig voor recreatie druk. Dit betreft op de Utrechtse Heuvelrug in totaal 2749,7 ha. De natuurtypen N14 t/m 17 betreffen relatief dichte natuurtypen en hebben daardoor minder last van recreatie. Deze typen bedragen in totaal 14117,4 ha.

Overige drukfactoren

De wezenlijke kenmerken en waarden (WKW) beschrijven de natuurwaarden van het NNN en de benodigde bodem- en watercondities²³. Ze zijn opgesteld om de natuur te beschermen, verbeteren en ontwikkelen, en de biodiversiteit te behouden en herstellen. In de uitwerking van de WKW worden ook de knelpunten beschreven per gebied. De hoge recreatiedruk op de Utrechtse Heuvelrug wordt benadrukt: deze druk beperkt de mogelijkheden voor zoogdieren en vogels om te rusten, foerageren, voortplanten en broeden. Daarnaast worden overige drukfactoren genoemd:

- Verzuring en vermesting door stikstofdepositie
- Waterbeschikbaarheid en verdroging
- Versnippering

Om de kwaliteit van de natuur te waarborgen kan ook worden ingezet op het verminderen van andere drukfactoren die momenteel spelen op de heuvelrug.

Conclusies

Het realiseren van een zoneringsplan kan een positief effect hebben op de biodiversiteit op de Utrechtse Heuvelrug. Door recreatie in bepaalde mate te beperken en of te verplaatsen kunnen kwetsbare habitats en kunnen storingsgevoelige soorten zich beter herstellen. Bij het opstellen van een zoneringsplan dient rekening te worden gehouden met de volgende ecologische aspecten:

- Broedvogels zijn extra gevoelig voor verstoring vanuit recreatie. Voor het behoud en herstel van de vele soorten broedvogels die op de Utrechtse Heuvelrug aanwezig zijn, zou zoneringsplan wenselijk zijn. Vermijd daarom recreanten tijdens het broedseizoen en reduceer recreanten rondom broedlocaties.
- Open landschappen, zoals heide en stuifzandgronden, zijn aanzienlijk gevoeliger voor recreatiedruk. De Utrechtse Heuvelrug is rijk aan deze type habitats. Reduceer op deze locaties recreanten.
- Honden, met name loslopende honden, zijn de meest verstorende recreanten. Een toegankelijke aanpak is het intensiveren van de aansluitplicht en dit ook te laten gelden op de Utrechtse Heuvelrug. In dat geval verschuift de aanleiding voor een aansluitplicht van wolvenbeheer naar biodiversiteitsbescherming. Vermijd in elk geval honden in de open habitats.
- Wandelaars en vogelaars vormen een grote drukfactor wanneer ze zich buiten de paden bevinden en de meeste recreanten tellen. Het sturen en bewustmaken van deze recreanten om op de paden te blijven, draagt bij aan het verminderen van verstoring.
- Paden zorgen voor versnippering en recreanten die buiten de paden lopen zorgen over aanzienlijk hogere druk op de natuur. Door paden te clusteren, wordt de versnippering verminderd en blijft de recreatiedruk beter geconcentreerd.

De literatuur laat verschillende manieren zien waarop recreatie een negatief effect heeft op de biodiversiteit en biedt inzichten in belangrijke aandachtspunten voor recreatiezonering. De ecologische onderbouwingen voor de bestaande zoneringsplannen op Veluwe, Biesbosch, Peelvenen en Nationaal Park Hollandse Duinen is gericht op doelstellingen vanuit de natuurdoelanalyses en of Natura 2000-beheerplannen. In de situatie van de Utrechtse

²³ Tauw, 2023. Uitwerking Wezenlijke Kenmerken en Waarden van het NNN.

Heuvelrug zijn deze doelstellingen er niet. De Utrechtse Heuvelrug is wel rijk aan Vogel-Habitatrichtlijn soorten waarvoor landelijk instandhoudingsdoelstellingen gelden. Wanneer wordt overgegaan naar een desbetreffend zoneringsplan wordt geadviseerd om een zelfde ecologische benadering te nemen. Hiervoor is nodig om:

- Een selectie maken van Vogel- en Habitatrichtlijnsoorten op de Utrechtse Heuvelrug die gevoelig zijn voor verstoring door recreanten. Broedende vogelrichtlijnsoorten vormen hierbij een goed uitgangspunt, aangezien zij extra kwetsbaar zijn voor verstoring.
- De provincie is naast de Vogel en Habitatrichtlijn soorten ook verantwoordelijk voor het behoud en herstel van in het wild levende soorten die met uitsterven bedreigd zijn of gevaar lopen. Een selectie van kwetsbare Rode-Lijst soorten die gevoelig zijn voor verstoring van recreatie op de Utrechtse Heuvelrug zou een waardevolle aanvulling zijn.

Van: 5.1.2.e
Aan: 5.1.2.e
Onderwerp: FW: Recreatie en verstoring
Datum: donderdag 12 december 2024 09:35:16
Bijlagen: [image002.jpg](#)
[image003.jpg](#)

Dag 5.1.2.e

Zie hieronder reactie van 5.1.2.e 5.1.2.e is expert, ik kan me voorstellen dat we 5.1.2.e een kleine opdracht geven voor een presentatie aan een aantal van ons en het aanleveren van de meest relevante literatuur. Als jij het daarmee eens bent, moeten we dat even bespreken met de opdrachtgever, is dat 5.1.2.e of 5.1.2.e ? Ik denk dat we op deze manier goed beslagen ten ijs komen.

Hoor het wel even, groet, 5.1.2.e

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

Team Natuur en Landbouw

5.1.2.e *Bos en Landschap*

Werkdagen: 5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e

Provincie Utrecht

Archimedeslaan 6 | Postbus 80300 | 3508 TH Utrecht

Telefoon: 5.1.2.e

www.provincie-utrecht.nl

Denk voor het printen van deze e-mail aan het milieu.

Van: 5.1.2.e @ 5.1.2.e <5.1.2.e @ 5.1.2.e >

Verzonden: donderdag 12 december 2024 08:27

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e @provincie-utrecht.nl>

Onderwerp: RE: Recreatie en verstoring

Hoi 5.1.2.e

Goed om weer even van je te horen.

Ik verzamel al 20 jaar literatuur over verstoring door mountainbikers, maar sinds 2020 voor alle recreatie. Ik ben sinds die tijd bezig met een literatuurstudie met zo'n 400 wetenschappelijke artikelen (en talloze boeken). Het moet in de avonduren, dus het duurt even . Met 5.1.2.e 5.1.2.e van de WUR ook eens de mogelijkheden voor een promotieonderzoek op dit thema doorgesproken, maar eerst maar eens het literatuurdeel afronden met een paper en dan zie ik wel verder.

Ik heb dus zo'n 400 artikelen die ik je door zou kunnen sturen (en dat is maar een selectie van wat beschikbaar is). Misschien beter om een gesprek in te plannen. Als je tegelijkertijd meerdere collega's bij dit onderwerp zou willen betrekken, zouden we zelfs kunnen overwegen dat ik een powerpointpresentatie geef als introductie op dit onderwerp en daarna een gesprek met jou of eventueel alle aanwezigen. In de presentatie zou ik ingaan op het proces van verstoring en de aspecten die hier een rol bij spelen. Dat moet je eerst begrijpen/weten voor je je een idee vormt over verstoring. Maar een gesprek alleen kan natuurlijk ook. Na afloop kunnen we dan altijd bepalen of ik bepaalde literatuur opstuur.

Ik heb ene eigen bedrijf, dus ik zou mijn uren graag in rekening brengen.

Je kunt me ook bellen als je verder nog vragen hebt of wilt overleggen.

Groet, 5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e @bosmeester.com

www.bosmeester.com

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

Verzonden: woensdag 11 december 2024 16:10

Aan: 5.1.2.e @bosmeester.com

Onderwerp: Recreatie en verstoring

5.1.2.e

Op de Utrechtse Heuvelrug is een onderzoek geweest naar recreatiedruk (ik geloof al de zoveelste), en daarop volgend 5.1.2.e we intern te kijken bepaalde categorieën recreatie (b.v. loslopende honden) effecten hebben op bepaalde soortgroepen. Nou kan ik me herinneren van onze boswandeling vorig jaar dat je 1) veel weet van recreatie en verstoring 2) dat je zelfs eraan dacht er een boek over te schrijven.

Mocht je ons nog bepaalde literatuur willen meegeven hierover, dan heel graag. En mocht je een uurtje met ons hierover willen sparren, dan ook heel graag. Als dat iets moet kosten geef dat gerust aan.

Hoor het graag even, groet, 5.1.2.e

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

Team Natuur en Landbouw

5.1.2.e *en Landschap*

Werkdagen: 5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e

Provincie Utrecht

Archimedeslaan 6 | Postbus 80300 | 3508 TH Utrecht

Telefoon: 5.1.2.e

www.provincie-utrecht.nl

Denk voor het printen van deze e-mail aan het milieu.

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e>

Verzonden: donderdag 23 maart 2023 17:34

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e> [@provincie-utrecht.nl](mailto:5.1.2.e@provincie-utrecht.nl)

Onderwerp: RE: Het bos in

Hoi 5.1.2.e

Kreeg net bijgaande artikel doorgestuurd. Lijkt wel een korte samenvatting van een deel van ons gesprek gisteren. Het artikel was blijkbaar al aan de lange kant (literatuurlijst paste al niet meer), maar een woordje over genetische diversiteit (binnen soorten) was ook nog op zijn plaats geweest.

Groet, 5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e @ 5.1.2.e

www.bosmeester.com

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e> [@provincie-utrecht.nl](mailto:5.1.2.e@provincie-utrecht.nl)

Verzonden: maandag 20 maart 2023 16:49

Aan: 5.1.2.e

Onderwerp: RE: Het bos in

Prima, graag tot dan!

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

Team Natuur en Landbouw

5.1.2.e en Landschap

Werkdagen: 5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e

Provincie Utrecht

Archimedeslaan 6 | Postbus 80300 | 3508 TH Utrecht

Telefoon: 5.1.2.e

www.provincie-utrecht.nl

Denk voor het printen van deze e-mail aan het milieu.

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

Verzonden: maandag 20 maart 2023 16:19

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

Onderwerp: RE: Het bos in

13.30 op die plek?

Verzonden vanaf mijn Galaxy

----- Oorspronkelijk bericht -----

Van: "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

Datum: 20-03-2023 09:00 (GMT+01:00)

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

Onderwerp: RE: Het bos in

5.1.2.e

Komende woensdag kan ik alleen in de middag, zie mijn mail beneden. Lukt jou dat ook?

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

Team Natuur en Landbouw

5.1.2.e en Landschap

Werkdagen: 5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e

Provincie Utrecht

Archimedeslaan 6 | Postbus 80300 | 3508 TH Utrecht

Telefoon: 5.1.2.e

www.provincie-utrecht.nl

Denk voor het printen van deze e-mail aan het milieu.

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@5.1.2.e>

Verzonden: zondag 19 maart 2023 08:57

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

Onderwerp: RE: Het bos in

Hoi 5.1.2.e

Zullen we woensdag om 8.30 uur afspreken op de P-plaat tegenover het Beauforthuis?

Groet, 5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e <5.1.2.e@bosmeester.com>

www.bosmeester.com

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

Verzonden: dinsdag 7 maart 2023 12:15

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@5.1.2.e>

Onderwerp: RE: Het bos in

5.1.2.e

4.1.4

4.1.4

uit te stellen. Hieronder een aantal voorstellen:

- Woensdag 15 maart: 14h00 – 17h00
- Woensdag 22 maart: 14h00 – 17h00
- Woensdag 29 maart: 14h00 – 17h00
- Woensdag 5 april: ochtend of middag.

Ik hoor het graag weer, groet, 5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

en Landschap

Team Natuur en Landbouw

5.1.2.e

12 / 10

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

Provincie Utrecht

Archimedeslaan 6 | Postbus 80300 | 3508 TH Utrecht

| M 5.1.2.e 5.1.2.e [@provincie-utrecht.nl](mailto:5.1.2.e@provincie-utrecht.nl)

Van: 5.1.2.e 5.1.2.e <5.1.2.e>

Verzonden: dinsdag 7 maart 2023 10:22

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e>

Onderwerp: RE: Het bos in

Hoi 5.1.2.e

4.1.4

Mijn agenda is redelijk leeg de komende tijd, dus doe maar voorstel.

Groet, 5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

patrick@bosmeester.com

www.bosmeester.com

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e>

Verzonden: dinsdag 7 maart 2023 09:24

Aan: 5.1.2.e

Onderwerp: RE: Het bos in

5.1.2.e

Gaat het morgen door en laat je nog even weten waar ik moet zijn?

Groet, 5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

Bos en Landschap

Team Natuur en Landbouw

(4.1.4) 0 4.1.4 4.1.4 4.1.4

Provincie Utrecht

Archimedeslaan 6 | Postbus 80300 | 3508 TH Utrecht

M (5.1.2.e) 5.1.2.e @provincie-utrecht.nl

Van: 5.1.2.e @ 4.1.4 <5.1.2.e @ 4.1.4>

Verzonden: vrijdag 10 februari 2023 13:36

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e @provincie-utrecht.nl>

Onderwerp: RE: Het bos in

Oh, Dan is je basiskennis helemaal op orde. Goed om te weten. Dan kunnen we gelijk een beetje de diepte in. Tot dan. Groet, 5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e @bosmeester.com

www.bosmeester.com

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e @provincie-utrecht.nl>

Verzonden: vrijdag 10 februari 2023 13:33

Aan: 5.1.2.e @bosmeester.com

Onderwerp: RE: Het bos in

5.1.2.e

Prima, genoteerd! Heel fijn om vitalisering ter plekke wat te gaan uitdiepen. Ik heb bos- en natuurbeheer gestudeerd in Wageningen, met heel wat colleges 5.1.2.e en 5.1.2.e Mohren. En in mn VBNE tijd ben ik met verschillende beheerders op pad geweest in het bos, dus basiskennis van bosbeheer is aanwezig.

Graag tot de 8^e, groet, 5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

Bos en Landschap

Team Natuur en Landbouw

(4.1.4) 0 4.1.4 4.1.4 4.1.4

Provincie Utrecht

Archimedeslaan 6 | Postbus 80300 | 3508 TH Utrecht

M (5.1.2.e) 5.1.2.e @provincie-utrecht.nl

Van: 5.1.2.e @ 4.1.4 <5.1.2.e @ 4.1.4>

Verzonden: vrijdag 10 februari 2023 08:13

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e @provincie-utrecht.nl>

Onderwerp: RE: Het bos in

Hoi 5.1.2.e

Dat klopt. Dan kies ik 8 maart. 10 uur OK? Ik laat dan nog weten waar we in het Utrechtse afspreken. We zullen het hebben over het ecologisch functioneren van een bos en de manieren waarop je (klimaat)risico's kunt verkleinen (bosvitalisering dus). Je hebt geen achtergrond in bosbeheer toch?

Groet, 5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e @ 4.1.4

www.bosmeester.com

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e @provincie-utrecht.nl>

Verzonden: woensdag 8 februari 2023 11:39

Aan: 5.1.2.e @ 4.1.4

Onderwerp: Het bos in

5.1.2.e

Als ik het goed heb begrepen heb ik als afscheidscadeau een bezoek met jou aan een bos gekregen. Ik weet niet precies wat ik dan moet verwachten, maar over bosbeheer in brede zin is veel te vertellen en ik heb nog veel te leren, dus ik kijk er alvast naar uit!

Ik neem aan dat het gaat om een dagdeel. Voor het liefst een woensdagochtend. En heel graag in een Utrechts bos. Wat mij betreft zou 1 of 8 maart kunnen. En als we het ook over 'bosvitalisering' kunnen hebben, dan helpt mij dat enorm.

Tot zover mijn wensenlijstje. Ik hoor het graag!

5.1.2.e

5.1.2.e en Landschap

Team Natuur en Landbouw

(4.1.4 @ 4.1.4 4.1.4 4.1.4)

Provincie Utrecht

Archimedeslaan 6 | Postbus 80300 | 3508 TH Utrecht

M (5.1.2.e 5.1.2.e @provincie-utrecht.nl

De informatie in dit bericht is alleen bestemd voor de geadresseerde. Is dit bericht niet voor u bedoeld? Dan vragen wij u om de inhoud niet te gebruiken, maar ons te informeren door het bericht te beantwoorden en daarna te verwijderen. Alvast hartelijk bedankt voor uw hulp.

De informatie in dit bericht is alleen bestemd voor de geadresseerde. Is dit bericht niet voor u bedoeld? Dan vragen wij u om de inhoud niet te gebruiken, maar ons te informeren door het bericht te beantwoorden en daarna te verwijderen. Alvast hartelijk bedankt voor uw hulp.

De informatie in dit bericht is alleen bestemd voor de geadresseerde. Is dit bericht niet voor u bedoeld? Dan vragen wij u om de inhoud niet te gebruiken, maar ons te informeren door het bericht te beantwoorden en daarna te verwijderen. Alvast hartelijk bedankt voor uw hulp.

De informatie in dit bericht is alleen bestemd voor de geadresseerde. Is dit bericht niet voor u bedoeld? Dan vragen wij u om de inhoud niet te gebruiken, maar ons te informeren door het bericht te beantwoorden en daarna te verwijderen. Alvast hartelijk bedankt voor uw hulp.

De informatie in dit bericht is alleen bestemd voor de geadresseerde. Is dit bericht niet voor u bedoeld? Dan vragen wij u om de inhoud niet te gebruiken, maar ons te informeren door het bericht te beantwoorden en daarna te verwijderen. Alvast hartelijk bedankt voor uw hulp.

De informatie in dit bericht is alleen bestemd voor de geadresseerde. Is dit bericht niet voor u bedoeld? Dan vragen wij u om de inhoud niet te gebruiken, maar ons te informeren door het bericht te beantwoorden en daarna te verwijderen. Alvast hartelijk bedankt voor uw hulp.

De informatie in dit bericht is alleen bestemd voor de geadresseerde. Is dit bericht niet voor u bedoeld? Dan vragen wij u om de inhoud niet te gebruiken, maar ons te informeren door het bericht te beantwoorden en daarna te verwijderen. Alvast hartelijk bedankt voor uw hulp.